

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Кафедра _____ соціології і публічного управління _____
(назва)

КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

УРЯДОВЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ
(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ другий (магістерський) _____
перший (бакалаврський) / другий (магістерський)

галузь знань _____ 28 Публічне управління та адміністрування
(шифр і назва)

Спеціальність _____ 281 Публічне управління та адміністрування
(шифр і назва)

освітня програма _____ Адміністративний менеджмент _____
(назви освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни _____ професійна підготовка, вибіркова _____
(загальна підготовка (обов'язкова/вибіркова) / професійна підготовка
(обов'язкова/вибіркова))

форма навчання _____ денна, заочна _____
(денна / заочна)

Харків – 2024 рік

Силабус освітнього компонента
Програма навчальної дисципліни

**УРЯДОВЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ТА
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ**

Шифр та назва спеціальності

281 – Публічне управління та адміністрування

Інститут

Навчально - науковий інститут соціально - гуманітарних технологій

Освітня програма

Адміністративний менеджмент

Кафедра

Соціології і публічного управління (305)

Рівень освіти

Магістр

Тип дисципліни

Спеціальна (фахова), Вибіркова,

Семестр

2

Мова викладання

Українська

Викладачі, розробники

МОРОЗ Володимир Михайлович

[@khp.edu.ua](mailto:vmoroz@khp.edu.ua)

Мороз Володимир Михайлович

Доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри соціології і публічного управління НТУ «ХП».

Автор понад 300 наукових та навчально-методичних праць. Провідний лектор з дисциплін: «Ризик-менеджмент в системі прийняття управлінських рішень», «Методологія організації наукових досліджень та методика написання наукових текстів», «Глобалізація і політика національної безпеки». Член спеціалізованої вченої ради Д64.707.03.

Детальніше про викладача на сайті кафедри <http://web.kpi.kharkov.ua/sp/professors-ko-vikladats-kij-sklad>

ТЕРЕЩЕНКО Діна Акрамівна
dina.tereshchenko@khpi.edu.ua

Доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри соціології і публічного управління
НТУ «ХПІ».

Авторка понад 200 наукових і навчально-методичних
публікацій. Провідна лекторка з курсів: «Державне та
регіональне управління», «Адміністративний
менеджмент», «Паблік рілейшнз».

Детальніше про викладача на сайті кафедри

<http://web.kpi.kharkov.ua/sp/profesors-ko-vikladats-kij-sklad>

Загальна інформація

Анотація

Актуальність вивчення навчальної дисципліни «Урядове бюджетування та управління фінансами» обумовлюється насамперед тим, що для фахівців з публічного управління важливою передумовою потенційного професійного зростання є оволодіння теоретичними знаннями та практичними навичками з основ фінансів у сфері публічного управління. Ці знання та навички є необхідними не лише для ефективної роботи в органах місцевого самоврядування та виконавчих органах влади, але і для роботи в політичних партіях, особливо в контексті формування засад їх реалізації та розвитку на різних рівнях публічного управління. В сучасних умовах глобалізації, визначальною рисою якої є зростання вагомості фінансової складової в бюджетній системі країни, знання та навички в царині публічних фінансів стають невід'ємним атрибутом професійної компетентності службовця та підвищують рівень його професійної ефективності у різних сферах фахового спрямування. Для України актуальність вивчення навчальної дисципліни «Урядове бюджетування та управління фінансами» підсилюється існуючими управлінськими прогалинами в роботі органів державного управління та місцевого самоврядування, що часто спричинені браком відповідних знань і навичок. Предметом вивчення навчальної дисципліни «Урядове бюджетування та управління фінансами» є принципи та особливості функціонування фінансів в державному секторі та в межах окремих регіонів і територіальних громадах, формування, виконання та взаємоузгодження бюджетів різних рівнів тощо.

Мета та цілі дисципліни

Формування у здобувачів вищої освіти цілісних знань щодо економіки та фінансів публічного сектору та навичок їх застосування у практичній діяльності задля підвищення її ефективності; вивчити, систематизувати та сформуванати у студентів уміння узгоджувати інтереси учасників бюджетного процесу з метою підвищення рівня результативності бюджетних витрат для суспільства та їхньої ефективності.

Формат занять

Лекції, практичні заняття, консультації. Індивідуальне розрахункове завдання. Підсумковий контроль – залік.

Компетентності

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у сфері публічного управління та адміністрування та/або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності:

ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК05. Здатність приймати обґрунтовані рішення та використовувати сучасні комунікаційні технології.

ЗК07. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК08. Здатність діяти з соціальною відповідальністю і громадянською свідомістю; працювати в міжнародному контексті.

ЗК09. Здатність виявляти, ставити і вирішувати проблеми; адаптуватися та діяти в нових ситуаціях і впоратися з тиском.

Спеціальні (фахові) компетентності:

СК02. Здатність організовувати діяльність органів публічного управління та інших організацій публічної сфери.

СК04. Здатність визначати показники сталого розвитку на вищому, центральному, регіональному, місцевому та організаційному рівнях.

СК07. Здатність самостійно готувати проекти нормативно-правових актів, аналітичні довідки, пропозиції, доповіді, надавати експертну оцінку нормативно-правовим актам на різних рівнях публічного управління та адміністрування.

СК08. Здатність розробляти стратегічні документи розвитку соціально-економічних систем на вищому, центральному, регіональному, місцевому та організаційному рівнях.

СК11. Здатність до критичного оцінювання і інтерпретації даних, інформації, цифрового контенту та співпраці за допомогою цифрових технологій.

Результати навчання

РН01. Знати теоретичні та прикладні засади вироблення й аналізу публічної політики, основ та технологій прийняття управлінських рішень.

РН04. Використовувати сучасні статистичні методи, моделі, цифрові технології, спеціалізоване програмне забезпечення для розв'язання складних задач публічного управління та адміністрування.

РН06. Здійснювати ефективне управління інноваціями, ресурсами, ризиками, проектами, змінами, якістю, застосовувати сучасні моделі, підходи та технології, міжнародний досвід при проєктуванні та реорганізації управлінських та загальноорганізаційних структур.

РН07. Уміти розробляти національні/регіональні програмні документи щодо розвитку публічного управління, використовуючи системний аналіз і комплексний підхід, а також методи командної роботи

РН11. Розробляти обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням питань європейської та євроатлантичної інтеграції, враховувати цілі, наявні законодавчі, часові та ресурсні обмеження, оцінювати політичні, соціальні, економічні та екологічні наслідки варіантів рішень.

Обсяг дисципліни

Загальний обсяг дисципліни: 120 годин (4 кредити ECTS): денна форма: лекції – 32 год., практичні заняття – 16 год., самостійна робота – 72 год.; заочна форма: 120 годин (4 кредити ECTS): лекції – 4 год., практичні заняття – 2 год., самостійна робота – 114 год.

Передумови вивчення дисципліни (пререквізити)

«Система публічного управління в Україні», «Правове регулювання публічного управління в Україні», «Ризик-менеджмент в системі прийняття управлінських рішень», "Світоглядні засади управлінської діяльності", "Глобалізація і політика національної безпеки"

Необхідні навички для вивчення дисципліни: володіння основами комп'ютерної грамотності, вміння готувати комп'ютерні презентації, здатність аналізувати текстові матеріали та статистичну цифрову інформацію, навички самостійної пошукової роботи в мережі Інтернет.

Особливості дисципліни, методи та технології навчання

Лекції проводяться інтерактивно з використанням мультимедійних технологій. На практичних заняттях використовуються: ігрове проєктування; робота із законодавчими актами та іншими нормативно-правовими документами; виступи-презентації; опрацювання лекційного матеріалу та фахової літератури. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1. За джерелом інформації: словесні: лекція (інформаційна, проблемна, міні-лекція тощо) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій

(презентація PowerPoint), семінар-розгорнута бесіда, дискусія з елементами аналізу, дискусія, вирішення ситуаційних завдань, розв'язання проблемних завдань, «мозковий штурм», ділова гра; пояснення, розповідь, бесіда; наочні: спостереження, ілюстрація, демонстрація; практичні: завдання, навчальні тренінги – кейс-технології; 2. За логікою передачі і сприйняття навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні. 3. За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі. 4. За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів із джерелами літератури; виконання ІНДЗ. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо). З метою активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів при вивченні дисципліни використовуються проблемні лекції, метод «мозкової атаки», кейс-метод, робота в малих групах, ділова гра, навчальні тренінги, презентації, банки візуального супроводження навчального процесу.

Навчальні тренінги: компетентісно-орієнтований підхід та широкий спектр завдань до практичного заняття курсу. За кожною темою розроблено комплексний пакет завдань, призначених для опрацювання теоретичних, нормативно-правових і наукових питань. Зокрема, пакет завдань за темою охоплює: роботу з категоріальним і понятійним апаратом, схематичні завдання, тести різного рівня складності, ситуаційні та аналітичні завдання (порівняльний і причинно-наслідковий аналіз), роботу із законодавством, завдання для роботи в малих групах, індивідуальні та групові науково-дослідні завдання тощо. Інклюзивні методи навчання

1. Методи формування свідомості: бесіда, диспут, лекція.
2. Метод організації діяльності та формування суспільної поведінки особистості: вправи, навчальні тренінги.
3. Методи соціально-психологічної допомоги: ділові ігри.

Програма навчальної дисципліни

Теми лекційних занять

Тема 1. СТРУКТУРА БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ ЯК ОБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ

Сутність бюджету та його роль у суспільстві. Бюджет як основний централізований фонд грошових коштів держави. Бюджет як основний фінансовий план країни. Методи, принципи та джерела формування доходів бюджету. Класифікація видатків та форми бюджетного фінансування. Бюджетний дефіцит, його причини, наслідки, методи та джерела покриття. Організація і завдання управління бюджетними потоками. Бюджетний устрій

та бюджетна система України. Розмежування доходів і видатків між бюджетами. Взаємовідносини між бюджетами.

Тема 2. ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТОМ

Органи стратегічного управління бюджетом та їх функції. Міністерство фінансів України – центральний орган державної виконавчої влади у сфері оперативного управління бюджетом, структура його апарату, завдання, функції та права. Місцеві фінансові органи, їхні функції, права і структура. Державна служба фінансового моніторингу України як орган державного управління. Державна казначейська служба України, її призначення та структура центрального апарату, основні завдання, функції та права. Державна фіскальна служба України в системі органів оперативного управління бюджетом. Органи міжгалузевого оперативного управління бюджетними коштами та їхні функції. Система органів галузевого управління бюджетними коштами.

Тема 3. БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

Економічні основи бюджетного планування, його зміст, принципи і завдання. . Етапи, методи та рівні бюджетного планування. Організація бюджетного планування. Основні етапи розробки проекту бюджету. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі та особливості його застосування в Україні. Порядок складання проекту Державного бюджету України. Розгляд і затвердження Державного бюджету України. Порядок складання, розгляду і затвердження місцевих бюджетів. Бюджетне прогнозування як інструмент фінансового управління. Бюджетний регламент. Завдання та методологія доходів та видатків бюджету. Сутність видатків на національну оборону та їх види. Видатки на національну оборону. Особливості здійснення видатків бюджету на національну оборону.

Тема 4. ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ. ЗВІТНІСТЬ ПРО ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ.

Поняття та принципи виконання бюджету. Бюджетна класифікація та її роль у бюджетному процесі. Розпис доходів і видатків як основа виконання бюджету. Система справляння доходів бюджету. Податковий менеджмент. Поняття бюджетного фінансування, його організація та принципи. Організація, види та форми бюджетної звітності. Звіти розпорядників коштів про використання бюджетних коштів, одержаних із державного та місцевих бюджетів. Періодична звітність про виконання бюджетів.

Тема 5. КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ БЮДЖЕТІВ.

Сутність та призначення бюджетного контролю. Види, форми та методи бюджетного контролю. Органи бюджетного контролю, їхня класифікація. . Рахункова палата України, її функції, права і завдання. Податковий контроль та його організація в Україні. Митний контроль та його організація в Україні. Контроль органів Державної казначейської служби України за виконанням

бюджету. Контрольно-ревізійна робота, її завдання та напрями. Державна аудиторська служба України, її завдання, повноваження та права. Організація і планування ревізій та перевірок. Бюджетний аудит.

Тема 6. МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Призначення, сутність та функції місцевих фінансів. Інститут місцевого самоврядування у вітчизняному законодавстві. Особливості формування місцевих бюджетів.

Організація бюджетного процесу на місцевому рівні. Повноваження учасників бюджетного процесу. Загальний та спеціальний фонди місцевих бюджетів. Завдання та інструменти міжбюджетних відносин. Сутність управління бюджетними ресурсами. Основні завдання та функції фінансового управління. Казначейське обслуговування місцевих бюджетів. Звітність про виконання місцевих бюджетів. Організація бюджетного контролю на місцевому рівні.

Складові елементи бюджетного потенціалу регіональних фінансів.

Тема 7. ГЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

Гендерний підхід у бюджетному процесі. Мета та завдання застосування гендерного підходу в бюджетному процесі. Нормативне забезпечення впровадження гендерного підходу в бюджетному процесі в Україні. Методика проведення гендерного бюджетного аналізу. Проведення гендерного аналізу бюджетної програми. Прийняття рішень за результатами гендерного аналізу бюджетної програми. Моніторинг гендерно чутливих бюджетних програм. Оцінювання гендерного впливу в публічному управлінні. Сутність та складові оцінки гендерного впливу. Гендерна статистика як інструмент гендерного аналізу та оцінки гендерного впливу. Проведення гендерного аналізу бюджетної програми. Прийняття рішень за результатами гендерного аналізу бюджетної програми. Моніторинг гендерно чутливих бюджетних програм.

Тема 8. БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС І ЙОГО УЧАСНИКИ

Бюджетний процес в Україні. Бюджетний процес та його стадії. Організація бюджетного процесу в Україні. Учасники бюджетного процесу. Прийняття Державного бюджету України

Виконання Державного бюджету України. Звітність про виконання державного бюджету. Бюджетне планування та прогнозування.

Повноваження Державного казначейства України

Механізми та форми участі громадськості у бюджетному процесі.

..

Теми практичних занять

Тема 1. СКЛАД ТА СТРУКТУРА ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Склад бюджетного законодавства. Бюджетний устрій та бюджетна система України. Принципи бюджетного устрою. Бюджетна децентралізація. Етапи бюджетного процесу. Доходи Державного бюджету України. Видатки Державного бюджету України. Міжбюджетні трансферти. Державний борг та дефіцит Державного бюджету України, джерела їх покриття. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій України.

Тема 2. ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТОМ

Органи стратегічного управління бюджетом та їхні функції. Роль та місце бюджетного менеджменту у системі державних фінансів. Організація бюджетного процесу в Україні. Функціональні повноваження органів оперативного управління бюджетним процесом. Територіальні органи Державної казначейської служби України, головні завдання, функції, права, структура. Державна фіскальна служба України в системі органів оперативного управління бюджетом. Органи міжгалузевого оперативного управління бюджетними коштами та їхні функції. Система органів галузевого управління бюджетними коштами.

Тема 3. БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

Бюджетний регламент, його зміст, завдання та засади побудови. Завдання і методологія планування доходів бюджету. Завдання і методологія планування видатків бюджету. Особливості планування доходів і видатків місцевих бюджетів. Кошторисне планування, його основи. Види та структура кошторисів бюджетних установ. Оперативно-мережеві показники, що визначають обсяг бюджетних асигнувань. Норми і нормативи кошторисного планування та фінансування.

Тема 4. ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ. ЗВІТНІСТЬ ПРО ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ.

Розпорядники бюджетних коштів, їхні права та обов'язки. Виконання дохідної частини бюджетів. Виконання видаткової частини бюджетів. Касове виконання бюджету. Організація та регулювання міжбюджетних потоків. Річна звітність про виконання Державного бюджету України. Звітність про виконання місцевих бюджетів. Розгляд і затвердження звітів про виконання бюджетів.

Тема 5. КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ БЮДЖЕТІВ.

Контрольно-ревізійна робота, її завдання та напрями. Державна аудиторська служба України, її завдання, повноваження та права. Організація і планування ревізій та перевірок. Бюджетний аудит. Повноваження органів Державної казначейської служби щодо касового виконання бюджетів за доходами. Платіжна система виконання бюджетів.

Тема 6. МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Децентралізація фінансової системи в Україні. Інституційні основи управління фінансами територіальних громад. Планування бюджетів об'єднаних територіальних громад. Практика формування власних доходів місцевих бюджетів. Тенденції та проблеми практики здійснення видатків місцевих бюджетів. Компаративний аналіз структури бюджетів об'єднаних територіальних громад. . Організаційно-методичні засади вдосконалення бюджетного регулювання в контексті бюджетної децентралізації.

Тема 7. ГЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

Проведення гендерного аналізу бюджетної програми. Прийняття рішень за результатами гендерного аналізу бюджетної програми. Моніторинг гендерно чутливих бюджетних програм. Оцінювання гендерного впливу в публічному управлінні. Сутність та складові оцінки гендерного впливу. Гендерна статистика як інструмент гендерного аналізу та оцінки гендерного впливу.

Тема 8. БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС І ЙОГО УЧАСНИКИ.

Особливості здійснення бюджетного процесу в разі несвоєчасного набрання чинності законом про Державний бюджет України. Участь на етапі внесення змін до Державного бюджету. Форми залучення громадян до бюджетного процесу на місцях. Шляхи підвищення прозорості бюджетного процесу.

Теми лабораторних робіт

Лабораторні роботи в рамках дисципліни не передбачені.

Самостійна робота

Курс передбачає опрацювання лекційного матеріалу, підготовку до семінарських занять та самостійне вивчення тем та питань, які не викладаються на лекційних заняттях.

Здобувачам вищої освіти також рекомендуються додаткові матеріали (офіційні сайти органів державної влади, судових органів влади) для самостійного вивчення та аналізу.

Література та навчальні матеріали

. 1. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія / В.С. Кравців та ін.; ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”. Львів, 2016. 264 с. (Серія “Проблеми регіонального розвитку”).

2. Асоціація міст України: Кількість дотаційних місцевих бюджетів знизилася завдяки децентралізації на 24 %. URL:

<https://www.auc.org.ua/novyna/kilkist-dotaciynyh-miscevyh-byudzhetyv-znyzylasya-zavdyaky-decentralizaciyi-na-24-asociaciya>.

3. Барабаш О. О. Принцип фіскальної достатності у податковому законодавстві України. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/26483/1/10-46-50.pdf>.
4. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / [І. Я. Чугунов, Т.В. Канєва, М.Д. Пасічний] ; за заг.ред. І. Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.
5. Бюджетний кодекс України 10.08.2010 № 2456–XVII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17-7>
6. Бюджетування в управлінні: конспект лекцій [Електронний ресурс] / Скоробогатова Н. Є. ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 155 с.
7. Бюджетна система : навчальний посібник / О. М. Піхоцька, Л. Є. Фурдичко, Н. Г. Синютка; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 327с
8. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ / НАН України. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2016. 520.
9. Геєць В.М., Скрипниченко М.І., Шумська С.С. Макроекономічні дисбаланси в Україні: моніторинг на основі мір scoreboard та модельні оцінки їхнього впливу на зростання і стабільність. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Том 2, № 33 (2020). С. 296–305.
10. Гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі : практ. посіб. / Т. Іваніна, О. Кисельова, М. Колодій, О. Остапчук, О. Цюпа. – Київ : Віваріо, 2020. – 88 с.
11. Глобальна конвергентно-мережева фінансова економіка / О.Г. Білорус, В.І. Власов, А.А. Гриценко, Т.І. Єфименко. Globe Edit, 2019. 608 с.
12. Державна аудиторська служба України (ДАСУ). – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/index>.
13. Державна казначейська служба України (ДКСУ). – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua>.
14. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
15. Державний фонд регіонального розвитку: механізми/процедури підготовки та відбору проектів регіонального розвитку. URL: <http://dialog.lviv.ua/derzhavniy-fond-regionalnogo-rozvitku-mehanizm-protseduri-pidgotovki-ta-vidboru-proektiv-regionalnogo-rozvitku/>.
16. ІБСЕД: Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень. URL: <http://ises.org.ua/analitika/analiz->

derzhavnoyi-politiki/biudzhetna-politika-pragmatichni-pidhodi-do-strategichnih-rishen.

17. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації : монографія / В.Р. Сіденко, М. І.Скрипниченко, В.С. Пономаренко, І.Я. Чугунов та ін.; за заг. ред. В.Р. Сіденка. Київ : Київ, нац.торг-екон.ун-т, 2017. 648 с.

18. Застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі : навч. посіб. / М. Колодій, О. Кисельова, Н. Рябушенко, О. Цюпа. – Київ : Віваріо, 2020. – 132 с.

19. Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Горин В. та ін. Управління фінансами територіальних громад: теорія і практика ; за заг. ред. О. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 280 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/46227/1/Monogr_Kyrylenko_2019.pdf

20. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96–ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=31992.

21. Кудряшов В.П. Концептуальні засади розроблення пакета фіскальних правил для України. Економіка України. 2019. № 7–8. С. 33–54.

22. Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. 304 с.

23. Луніна І.О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання : монографія / Інна Олександрівна Луніна ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2020. – 440 с.

24. Лободіна З. М. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : монографія. Тернопіль : ТЕСЕУ, 2018. 411с.

25. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 364 с.

26. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. – 272 с.

27. Нікітішин А. О. Податкова політика в умовах економічних перетворень : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 480 с.

28. Опарін В.М., Сарнецька Я.А. Імперативи бюджетного регулювання в Україні в умовах фіскальної децентралізації. Фінанси України. 2020. № 1. С. 58–72.

29. Опарін В.М., Пйонтко Н.Б. Державний фонд регіонального розвитку в системі фінансового вирівнювання. Фінанси України. 2017. №7. С. 25–42.

30. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави: монографія. К : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2019. 440 с.

31. Патицька Х. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія / ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України”. Львів, 2019. 209 с., с. 57-76.

32. Пелехатий А. О. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій: концептуальні домінанти та напрями модернізації: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. 386 с.
33. Пелехатий А. О. Новітні інструменти реалізації бюджетної політики розвитку територій. Бізнес інформ. 2020. №4. С. 377-384.
34. Пелехатий А. О. Обґрунтування нової парадигми бюджетної політики розвитку територій в умовах реформування публічних фінансів в Україні. Ефективна економіка. 2019. №7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7191> (дата звернення:).
35. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу: Навчальний посібник / І. Ф. Щербина, В. В. Зубенко та ін.; За ред. І. Ф. Щербини; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження». – 3-тє видання, виправлене та доповнене. - К.: Нора-друк, 2012. – 100с.
36. Податкова гармонізація в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС : монографія / за ред. А. М. Соколовської. Київ, 2017. 448 с.
37. Роменська К. М. Гендерно-орієнтоване бюджетування в умовах розвитку бюджетного процесу України. Ефективна економіка. 2021. №5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7862>.
38. Соколовська А.М. Політичний фіскальний цикл: концептуальні засади та українські реалії. Фінанси України. 2019. № 9. С. 7–26.
39. Стратегія та механізми забезпечення фінансово-економічної безпеки : монографія / за заг. ред. В. П. Ільчука. Чернігів : ЧНТУ, 2017. 349 с.
40. Цифровізація економіки України: трансформаційний потенціал: монографія / В.П. Вишневський та ін.; за ред. В.П. Вишневського, С.І. Князева; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ: Академперіодика, 2020. 180 с.
41. Шевчук О. А. Система державного фінансового контролю: формування та розвиток в Україні: монографія / за ред. О. А. Шевчук. Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. С.47.
42. Budget Policy o f Social Development: monograph / general editorship Doctor o f Economics, Professor Honored Worker o f Science and Technology o f Ukraine I. Ya. Chugunov. Tallinn: Scientific Route, 2018. 362 p.
43. The Richest people in cryptocurrency [Electronic resource] // Forbes — Mode of access: <https://www.forbes.com/richestincryptocurrency/#490fe19c1d49>.

Система оцінювання

Критерії оцінювання успішності студента та розподіл балів

Критерії оцінювання успішності студента та розподіл балів

100% підсумкової оцінки складаються з результатів оцінювання у вигляді диференційованого заліку (40%) та поточного оцінювання (60%).

Диференційований залік: завдання (2 запитання з теорії; 1 практичне) та усна доповідь.

Поточне оцінювання: 2 онлайн тести та вирішення практичних завдань (по 20%).

Шкала оцінювання

<i>Сума балів</i>	<i>Національна оцінка</i>	<i>ECTS</i>
90–100	Відмінно	A
82–89	Добре	B
75–81	Добре	C
64–74	Задовільно	D
60–63	Задовільно	E
35–59	Незадовільно (потрібне додаткове вивчення)	FX
1–34	Незадовільно (потрібне повторне вивчення)	F

Норми академічної етики і політика курсу

Студент повинен дотримуватися «Кодексу етики академічних взаємовідносин та доброчесності НТУ «ХП»»: виявляти дисциплінованість, вихованість, доброзичливість, чесність, відповідальність. Конфліктні ситуації повинні відкрито обговорюватися в навчальних групах з викладачем, а при неможливості вирішення конфлікту – доводитися до відома співробітників дирекції інституту.

Нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності НТУ «ХП» розміщено на сайті: <http://blogs.kpi.kharkov.ua/v2/nv/akademichna-dobrochesnist/>

Погодження

Силабус погоджено

Дата погодження, підпис

28.06.2024

Завідувач кафедри
Володимир МОРОЗ

Дата погодження, підпис

28.06.2024

Гарант ОП
Віталій КРУГЛОВ

МІНІСТЕРСТВО СВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Кафедра соціології і публічного управління

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ КОНТЕНТУ ЛЕКЦІЙ

«УРЯДОВЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ»

2024

ВСТУП

Сучасний етап формування та розвитку фінансової системи країни, вплив глобалізації та інтернаціоналізації на бюджетний устрій, економічну систему й рівень соціально-економічного розвитку держави, гарантування вирішення соціально-економічних проблем суспільства залежать від обсягу реальних доходів бюджету, ефективності й раціональності управління фінансовими ресурсами. Саме від ефективного управління бюджетом залежить сталий розвиток держави, регіонів і громад. Бюджет є економічним регулятором, інструментом впливу на суспільство й водночас фінансовою базою для реалізації державою своїх функцій, а також забезпечує централізацію фінансових ресурсів задля реалізації стратегічних пріоритетів держави.

Збалансування обсягів та структури дохідної й видаткової частини бюджету є запорукою економічного зростання держави, а бюджетна система – основним інструментом регулювання соціальної, регіональної, інвестиційної та інших сфер національної економіки.

КОНТЕНТ ЛЕКЦІЙ

Змістовий модуль 1.

Тема 1. СТРУКТУРА БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ ЯК ОБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ

- 1.1 Сутність бюджету та його роль у суспільстві.
- 1.2 Бюджет як основний централізований фонд грошових коштів держави.
- 1.3 Бюджет як основний фінансовий план країни.
- 1.4 Методи, принципи та джерела формування доходів бюджету.
- 1.5 Класифікація видатків та форми бюджетного фінансування.
- 1.6 Бюджетний дефіцит, його причини, наслідки, методи та джерела покриття.
- 1.7 Організація і завдання управління бюджетними потоками.
- 1.8 Бюджетний устрій та бюджетна система України. Розмежування доходів і видатків між бюджетами. Взаємовідносини між бюджетами.

Основні поняття та терміни: бюджет, ознаки бюджету, державний бюджет, об'єктивні та суб'єктивні чинники формування бюджету, функції бюджету, перерозподіл ВВП, соціально-економічний розвиток держави; бюджетний устрій, бюджетна система, Державний бюджет, місцеві бюджети, зведений бюджет, бюджетне законодавство, Бюджетний кодекс України, міжбюджетні відносини, міжбюджетні трансферти, бюджетні потоки, бюджетні ресурси, основний централізований фонд грошових коштів держави, основний фінансовий план держави, бюджетна класифікація, доходи бюджету, податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом,

офіційні трансферти, цільові фонди, видатки бюджету, витрати бюджету, державний борг, бюджетний дефіцит, бюджетний устрій, бюджетна система, взаємні розрахунки між бюджетами, бюджетні кредити, субвенції, реверсна дотація, медична субвенція освітня субвенція, фінансовий норматив бюджетної забезпеченості, бюджетне вирівнювання

1.1 Сутність бюджету та його роль у суспільстві

Стан сучасного розвитку суспільних відносин, динамічний розвиток інтеграційних процесів, що відбувається разом з реформуванням системи бюджетного менеджменту, продукують процеси модернізації в управлінні бюджетними ресурсами нашої держави.

Бюджет як основний інструмент забезпечення життєдіяльності держави потребує дослідження його економічної сутності та ролі у суспільстві, що надасть можливості сформулювати найбільш адаптований до сучасних економічних відносин метод управління ним. Завдяки розумінню сутності бюджету, керівники держави та її фінансового апарату можуть розробляти і приймати оптимальні рішення стосовно розподілу і перерозподілу ВВП, використання бюджетних форм, методів, важелів, інструментів, санкцій і стимулів державного регулювання всіх соціально-економічних процесів у суспільстві. Незважаючи на існуючі у фінансовій літературі численні визначення поняття бюджету, не можна погодитись, що вони носять дискусійний характер, оскільки більшість науковців дотримується спільної думки щодо його сутності. Слід відмітити скоріше еволюційність таких визначень, яка і зумовлює відмінності у характеристиці поняття «бюджет». Згідно зі «Словником іншомовних слів», *бюджет* (в перекладі з англ. «budget» – «торба, гаманець») є затверджений у законодавчому порядку розпис, кошторис грошових доходів та видатків держави, який передбачається отримати та використати у майбутньому.

Вагомий внесок у дослідження сутності бюджету у контексті теорії економічних криз здійснив всесвітньо визнаний український науковець М. Туган-Барановський. Еволюція тлумачень сутності бюджету простежується у визначенні В. Родіонової, яка розглядає бюджет як економічну категорію соціалізму, що відображає грошові відносини між державою та іншими учасниками суспільного виробництва в процесі планомірного розподілу і перерозподілу вартості суспільного продукту шляхом створення централізованих фондів грошових коштів та використання на підвищення рівня життя народу і задоволення інших потреб.

Важливий внесок у глибинний аналіз економічної природи та суті бюджету здійснили також зарубіжні вчені, зокрема Пітер Бейкер, який вважає бюджет планом, що має відображення у вигляді фінансових понять, які покривають усі сфери бізнесу. Лойд Дж. Рейнолдс, Д. Річард характеризують бюджет у вигляді суми усіх основних нарахованих доходів та понесених витрат. А Леон Меджінсон, Чарльз Скотт подають більш сучасне визначення бюджету у вигляді суми можливих доходів та видатків за

вказаний період часу з систематизацією планів і даних для задоволення поставлених цілей.

Погоджуємось з думкою вчених відносно того, що бюджет серед економічних категорій має розглядатись як сукупність взаємовідносин між державою, суспільством, іншими суб'єктами господарювання, котрі виникають з метою задоволення різного роду їхніх потреб (соціальних гарантій, забезпечення фінансовими ресурсами тощо) з приводу формування і використання бюджетних ресурсів для виконання відповідних завдань і функцій. Теоретичне дослідження закономірностей формування бюджету дає змогу розробляти та впроваджувати економічні важелі управління доходами та видатками держави, визначати об'єктивні та суб'єктивні причини виникнення та зростання державного боргу, свідомо передбачати його можливі економічні та соціальні наслідки.

Найбільш поширеним вважають *визначення бюджету як сукупності грошових відносин, за допомогою котрих забезпечують розподіл та перерозподіл ВВП і національного багатства з метою формування та використання основного централізованого фонду грошових коштів, призначеного для забезпечення виконання державою її функцій.*

Бюджет – це економічна, правова, політична і історична категорія. Як об'єктивна економічна категорія бюджет відображає економічні відносини стосовно розподілу і перерозподілу ВВП з метою формування і використання основного централізованого фонду грошових коштів держави, за допомогою якого держава виконує свої функції (економічну, соціальну, управлінську і оборонну).

Бюджетні відносини як складова економічних відносин, котрі відображають сутність бюджету, характеризуються такими ознаками:

- розподільчим характером, оскільки відображають процес розподілу і перерозподілу ВВП;
- вартісним вираженням;
- формуванням та використанням основного централізованого фонду грошових коштів держави.

Об'єктом розподілу є ВВП і національне багатство. Предметом бюджету як категорії є економічні відносини у процесі розподілу та перерозподілу ВВП і національного багатства з метою формування та використання бюджетного фонду держави.

Суб'єктами бюджетних відносин є держава, юридичні та фізичні особи. *Як правова категорія бюджет регламентується нормативно-правовою та законодавчою базою, за допомогою якої чітко визначаються надходження до бюджету та порядок фінансування і використання бюджетних коштів. Крім цього, щорічним Законом «Про Державний бюджет України» бюджет має силу закону і є головним фінансовим планом країни.*

Сутність бюджету реалізується через його функції. Основних, чітко структурованих функцій є дві – розподільна і контрольна. В економічній

літературі називаються також і додаткові функції – економічної безпеки держави, забезпечення існування держави тощо. *За явищем, бюджет є сукупністю реальних грошових потоків у розрізі їхніх окремих видів, які забезпечують формування і використання бюджетного фонду. Під бюджетним фондом розуміють об'єктивно обумовлену економічну форму руху тієї частини ВВП, яка пройшла певні стадії розподілу і надійшла у розпорядження держави для задоволення загальнодержавних потреб.*

За матеріальним змістом бюджет є основним централізованим фондом грошових коштів держави. Поряд із такими централізованими фондами, як Пенсійний фонд України, державні соціальні фонди, державні резерви, бюджету відведена основна роль, хоча у більшості джерел його називають або централізованим грошовим фондом, або фондом фінансових ресурсів держави. *За формою бюджет є основним фінансовим планом держави, займає центральне місце серед інших фінансових планів, які існу-*

ють у країні. Крім цього, формою бюджету як економічної категорії є доходи і видатки як складові централізованого фонду грошових коштів та основного фінансового плану держави.

За організаційною будовою бюджет України є центральною ланкою фінансової системи суспільства та основною ланкою державних фінансів, яка має власну структуру, відображену у бюджетній системі. Бюджет держави поєднує державний бюджет та місцеві бюджети, за допомогою яких реалізують увесь обсяг бюджетних відносин, причому в кожній із цих ланок бюджетні відносини визначаються місцем відповідного бюджету в ієрархічній структурі бюджетної системи.

За правовим характером бюджет держави є юридичним актом. Так, закон про Державний бюджет України – один із основних законів України економічного спрямування. Він визначає основну спрямованість фінансової політики держави, зміст і структурні основи фінансової діяльності країни, органів державної влади та державного управління. Таким чином, бюджет є складним економічним явищем, за допомогою якого держава виконує свої функції. Об'єктивна необхідність бюджету зумовлена тим, що без бюджету не може функціонувати ні одна держава світу. Тому, незалежно від бажання влади, держава вимушена так організувати розподільчі відносини, щоб у встановлений термін вона могла б мобілізувати необхідний обсяг бюджетних ресурсів для виконання своїх функцій і своєчасно профінансувати передбачені Конституцією видатки.

1.2. Бюджет як основний централізований фонд грошових коштів держави

Бюджет, будучи за змістом основним централізованим фондом грошових коштів держави, характеризується такими ознаками:

– винятковим правом держави на розпорядження коштами фонду. Держава одноосібно розпоряджається коштами бюджету, які спрямовуються на виконання нею своїх конституційних функцій. Крім держави в особі

органів державної влади, державного управління та місцевого самоврядування, ніхто немає права приймати рішення про наповнення чи використання коштів фонду;

– *державно-правовим регулюванням процесу формування і використання коштів фонду.* Кожна копійка надходжень до бюджету мобілізується відповідно до чинного законодавства, а кожна копійка видатків спрямовується на конкретні цілі відповідно до закону про Державний бюджет. Держава при цьому регулює процес використання коштів фонду за напрямками й відповідно до своїх потреб та фінансових можливостей;

– *одностороннім рухом грошових коштів у процесі формування і використання коштів фонду.* У процесі сплати податків та інших надходжень платники в односторонньому напрямі віддають гроші державі, не отримуючи за це ніяких товарів та послуг. Держава, видаючи гроші розпорядникам бюджетних коштів, взамін теж не отримує ніяких товарів чи послуг. Тому можна констатувати, що гроші з бюджету не витрачаються, а видаються на витрати, а бюджетні кошти не проїдаються, а спрямовуються на витрати господарюючим суб'єктам;

– *суворо цільовим призначенням фонду.* Використання коштів за цільовою ознакою та цільовим спрямуванням є основною умовою діяльності органів державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та їхніх структурних підрозділів. Цільове спрямування коштів фонду визначається щорічними законами про державний бюджет, рішеннями органів місцевого самоврядування про місцеві бюджети;

– *динамічністю.* Фонд перебуває у постійному русі. У ньому кошти не нагромаджують, а в міру надходження використовують для фінансування видатків;

– *мобільністю і масштабністю.* За масштабами та мобільністю бюджетний фонд не може зрівнятися з жодним централізованим чи децентралізованим грошовим фондом, оскільки у ньому зосереджено біля половини ВВП держави.

1.3. Бюджет як основний фінансовий план країни

Бюджет є основним фінансовим планом країни, тісно пов'язаний із системою фінансових планів у суспільстві. Необхідно розрізнити поняття бюджету як економічної категорії і як основного фінансового плану. У першому випадку – це система грошових відносин, що мають об'єктивний характер, а у другому – результат діяльності людей з формування і використання основного централізованого фонду грошових коштів держави, тобто це наслідок прояву об'єктивних економічних відносин, що функціонують у суспільстві.

Бюджет як основний фінансовий план держави визначається природою і функціями держави, його роллю у суспільстві. Він є складовою системи фінансових планів країни, які розробляються всіма господарюючими

суб'єктами, органами державної влади, державного управління та місцевого самоврядування.

Будучи основним фінансовим планом, бюджет держави включає Державний бюджет України, республіканський бюджет Автономної республіки Крим, місцеві бюджети. Бюджет як основний фінансовий план розглядають за його горизонтальною та вертикальною структурою. Горизонтальна структура бюджету відображає склад і співвідношення його доходів та видатків. У вертикальному розрізі структура бюджету розглядається за рівнями органів державної влади й місцевого самоврядування. На кожному з рівнів складають, затверджують і виконують окремі бюджети. Вертикальна структура бюджету відповідає бюджетному устрою країни.

Починаючи з 2000 р., запроваджено поділ державного бюджету на загальний та спеціальний фонди. Наявність спеціального фонду у структурі державного бюджету передбачає акумуляцію окремих податків, зборів та інших надходжень, що мають спеціальне призначення у зазначеному фонді і використовуються лише на визначені законом спеціальні видатки.

За наявності загального і спеціального фондів, кошти яких мають різне призначення, бюджет як основний централізований фонд грошових коштів відносять до державних фондів, що мають змішану форму використання призначень, та затверджуються Верховною Радою України на відповідний бюджетний рік. За таких умов відбувається пряме розмежування доходів і видатків залежно від форми мобілізації та напрямку їхнього використання на загальні і спеціальні.

У загальному фонді акумулюються кошти, які мають загальнодержавний характер і підлягають подальшому перерозподілу. В спеціальному фонді зосереджуються кошти бюджетних установ, у тому числі спеціальні, а також державних цільових фондів, які не підлягають перерозподілу і використовуються за цільовим призначенням.

Стан бюджету характеризується трьома показниками:

- збалансованістю бюджету (доходи дорівнюють видаткам);
- бюджетним профіцитом (доходи перевищують видатки);
- бюджетним дефіцитом (видатки перевищують доходи).

1.4. Методи, принципи та джерела формування доходів бюджету

Державні доходи виражають частину фінансових відносин, які складаються в процесі вилучення частини вартості ВВП і формування централізованих фондів грошових коштів, їхнього розподілу та використання на здійснення видатків з метою виконання суспільних потреб і зобов'язань держави. Державні доходи становлять фінансову базу функціонування держави і є важливим результатом її діяльності за відповідний період. Тим самим політична, економічна і соціальна діяльність держави вже передбачає державні доходи як об'єктивну необхідність і закономірну реальність.

Доходи бюджету є складовою державних доходів, які спрямовані на фінансове забезпечення економічних та соціальних завдань держави. Зміст доходів бюджету полягає у тому, що вони є частиною вартості ВВП, яка у результаті його розподілу і перерозподілу зосереджується в основному централізованому фонді грошових коштів держави.

Сутність доходів бюджету проявляється у тому, що вони відображають економічні відносини, які виникають у процесі розподілу і перерозподілу ВВП з метою формування коштів основного централізованого грошового фонду держави (бюджетного фонду). Згідно з Бюджетним кодексом України доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за адміністративні послуги, власні надходження бюджетних установ).

У процесі формування доходів контроль має здійснюватись одночасно на стадії визначення планових показників бюджету, у процесі їхнього виконання та звітування про виконання Закону про Державний бюджет України за відповідний рік. Згідно з Бюджетним Кодексом України доходи бюджету класифікуються на: *податкові надходження; неподаткові надходження; доходи від операцій з капіталом; трансферти.*

Бюджетний кодекс передбачає можливість поділу коштів бюджетів на фонди: загальний і спеціальний, що, в свою чергу, має затверджуватись законом про державний бюджет України. Загальний фонд є джерелом більшості видатків бюджету і має включати всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду. Спеціальний фонд бюджету формується за рахунок доходів (включаючи власні надходження бюджетних установ), які мають цільове спрямування. Серед методів акумуляції державою внутрішніх джерел формування доходів бюджету *найважливішим є податковий*. Податкові платежі забезпечують основну частину надходжень у процесі формування доходів бюджету. Податки пов'язані із економічними відносинами, які виникають між державою і юридичними та фізичними особами з приводу примусового відчуження нею частини новоствореної вартості в грошовій формі.

1.5. Класифікація видатків та форми бюджетного фінансування

Видатки бюджету *відображають економічні відносини* у процесі розподілу і перерозподілу основного централізованого фонду грошових коштів держави. В свою чергу, вони виступають інструментом досягнення справедливого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. За матеріальним змістом видатки бюджету є грошовими коштами, за допомогою яких держава виконує свої функції. Згідно з Бюджетним кодексом України *видатки бюджету – це кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом*. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання

цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їхнього бюджетного відшкодування. У бюджетній сфері застосовується два поняття видатків: видатки бюджету і витрати бюджету. Вони різні за змістом тому, що видатки бюджету направляються на фінансування завдань і функцій держави і місцевого фінансування, а витрати бюджету – це кошти, які спрямовуються на погашення основної суми боргу, та кошти, які спрямовуються розпорядниками й отримувачами бюджетних коштів відповідно до їхніх фінансових планів.

Ознаками видатків бюджету є:

- кошти, які отримуються з бюджету;
- цільовий характер їхнього використання;
- використання у повному обсязі;
- ефективність використання;
- фінансове забезпечення функцій держави.

Фінансування видатків з бюджетів ґрунтується на таких *принципах*:

- єдності;
- повноти;
- обґрунтованості;
- ефективності використання;
- субсидіарності;
- цільового використання;
- фінансового контролю

Згідно з Бюджетним кодексом України видатки бюджету класифікуються за:

- 1) *функціями*, з виконанням яких пов'язані видатки (функціональна класифікація видатків);
- 2) *економічною характеристикою операцій*, при проведенні яких здійснюються ці видатки (економічна класифікація видатків);
- 3) *ознакою головного розпорядника* бюджетних коштів (відомча класифікація видатків);
- 4) *за бюджетними програмами* (програмна класифікація видатків).

Функціональна класифікація видатків має такі рівні деталізації: 1) розділи, в яких визначаються видатки бюджетів на здійснення відповідно загальних функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування; 2) підрозділи та групи, в яких конкретизуються напрями спрямування бюджетних коштів на здійснення відповідно функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування.

За економічною класифікацією видатки бюджету поділяються на поточні видатки, капітальні видатки та кредитування за вирахуванням погашення, склад яких визначається Міністром фінансів України.

Відомча класифікація видатків бюджету визначає перелік головних розпорядників бюджетних коштів. На її основі Державне казначейство України та місцеві фінансові органи ведуть реєстр усіх розпорядників бюджетних коштів.

Програмна класифікація видатків бюджету застосовується при формуванні бюджету за програмно-цільовим методом.

Найважливішою формою фінансування видатків бюджету є *бюджетне фінансування*, сутність якого полягає в організації грошових відносин, які виникають між державою, з одного боку, і юридичними та фізичними особами – з іншого, з метою спрямування та використання грошових коштів основного центрального фонду держави на виконання нею покладених функцій (економічної, соціальної, управлінської, оборонної).

Бюджетне інвестування – це надання бюджетних коштів на інвестиційну та інноваційну діяльність. В сучасних умовах цю форму потрібно використовувати, в першу чергу, у розвитку економіки і за їхньою допомогою нарощувати потужність матеріально-технічної бази у галузях економіки, соціальної сфери, оборони тощо.

Надання державних трансфертів має сприяти виконанню загальнодержавних програм і наданню державного субсидювання і державної допомоги населенню. Державні трансферти – це невідплатні і безповоротні платежі з бюджету юридичним і фізичним особам, не призначені для придбання товарів чи послуг, надання кредиту або на виплату непогашеного боргу.

1.6. Бюджетний дефіцит, його причини, наслідки, методи та джерела покриття

Особливістю управління бюджетним дефіцитом є те, що воно полягає у визначенні його оптимальної величини. В свою чергу, він є наслідком кризових процесів в економіці держави, нестачі фінансових ресурсів в країні, сприяє збільшенню інфляції і державного боргу.

Бюджетний дефіцит – це перевищення видаткової частини бюджету над доходною, що свідчить про незбалансованість бюджету, а це, в свою чергу, нестача бюджетних коштів для фінансування потреб держави у плановому році.

Дефіцит бюджету за сутністю відображає *об'єктивні економічні відносини* між учасниками суспільного виробництва щодо додаткової мобілізації доходів для використання бюджетних коштів згідно з функціями держави. Бюджетний дефіцит виступає в двох формах: активна і пасивна. Важливе значення в ефективності та дієвості системи формування та фінансування бюджетного дефіциту має забезпечення правової бази для визначення джерел його покриття.

Джерелами фінансування дефіциту бюджету згідно зі ст. 15 Бюджетного кодексу визнаються: державні внутрішні та зовнішні запозичення, внутрішні запозичення органів влади Автономної Республіки

Крим, внутрішні та зовнішні запозичення органів місцевого самоврядування із дотриманням умов, визначених цим Кодексом.

Причини виникнення бюджетного дефіциту:

- розбалансованість та кризові явища у функціонуванні економіки;
- непослідовність в інвестиційній та інноваційній політиці держави;
- зменшення доходів держави в умовах фінансової кризи;
- неефективність фінансово-кредитних зв'язків;
- політична криза;
- недосконалість законодавчої бази;
- нецільове та неефективне використання бюджетних коштів;
- інфляційні процеси в країні;
- зростання боргу (зовнішнього, внутрішнього);
- зростання обсягів тіньової економіки;
- низький рівень життя громадян.

1.7. Організація і завдання управління бюджетними потоками

Управління бюджетними потоками – це один із важливих напрямів бюджетного менеджменту, який включає сукупність взаємопов'язаних форм, методів та прийомів, що спрямовані на керівництво надходженням, перерозподілом і використанням бюджетних коштів для виконання поставлених перед органами управління бюджетом завдань, а також ефективно реагування на зміни у фінансовій сфері як держави загалом, так і на рівні окремого регіону.

Об'єктом управління бюджетними потоками є фінансові ресурси бюджетної системи України, порядок формування та використання яких регламентується нормативно-правовими актами.

Предметом управління бюджетними потоками є економічні відносини з приводу розподілу та перерозподілу ВВП з метою формування та використання основного централізованого фонду грошових коштів держави.

Суб'єктом управління виступають органи державного управління, які, в свою чергу, поділяються на 2 групи: загальнодержавні органи управління і органи оперативного управління. До загальнодержавних органів управління бюджетними потоками відносять уповноважені законодавчими актами органи державної виконавчої влади, які, крім функцій загальнодержавного управління, виконують функції щодо формування й забезпечення реалізації державної економічної політики, визначення правових основ регулювання економічних правовідносин, здійснення контролю за додержанням законодавства країни. До оперативних органів управління бюджетними потоками відносяться державні установи (організації, заклади), що знаходяться на державному бюджеті, тобто такі, що фінансуються за його рахунок. А під оперативним управлінням розуміють комплекс заходів, які проводяться на основі оперативного аналізу конкретної фінансової ситуації з метою досягнення максимального результату при мінімальних витратах

шляхом зміни напрямів грошових потоків та маневрування фінансовими ресурсами.

1.8. Бюджетний устрій та бюджетна система України

Основи побудови нашої держави згідно з Конституцією України (ст. 132–133) *ґрунтуються на державному та адміністративно-територіальному розподілі*. Систему адміністративно-територіального розподілу складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. Кожна адміністративно-територіальна одиниця має свої державні органи влади, визначає свою програму соціально-економічного розвитку і складає свій фінансовий план – бюджет. Україна – держава з унітарним адміністративно-територіальним устроєм, яка має два рівні бюджетної системи – це державний та місцеві бюджети, через які здійснюються розподіл та перерозподіл ВВП з метою формування та використання центрального фонду грошових коштів для виконання державою своїх функцій (економічної, соціальної, управлінської, оборонної).

Отже, побудова та функціонування бюджетної системи в Україні визначаються державним устроєм та адміністративно-територіальним розподілом, до складу якої входять бюджети різних рівнів з урахуванням економічних відносин на законодавчій основі.

Згідно з Бюджетним кодексом України (гл. 2, ст. 5), *бюджетна система України* – це сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права. Формування, функціонування, управління бюджетною системою здійснюються на підставі *бюджетного права*. Бюджетне право – це сукупність правових інститутів, які містять фінансово-правові норми, що регулюють відносини, які виникають, змінюються і припиняються у зв'язку з бюджетною діяльністю.

У процесі управління бюджетною системою особливу роль відіграють *показники зведеного бюджету*. Зведений бюджет ще називають консолідованим бюджетом. Згідно з Бюджетним кодексом України зведений бюджет – це сукупність показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави (ст. 6 БКУ). Складання зведених бюджетів покладено на відповідальні органи виконавчої влади. Вони не розробляються і не затверджуються у формі закону, отже, не мають правової форми. За допомогою показників зведеного бюджету державні органи здійснюють аналіз фінансових показників економічного розвитку країни, фінансового забезпечення виконання соціальної функції держави, аналізують затрати на утримання органів влади, збройних сил тощо. На підставі проведеного аналізу буде здійснюватися прогнозування соціально-економічного розвитку країни.

Структура бюджету держави як об'єкта управління

Державний бюджет — це централізований фонд грошових ресурсів, що формується і використовується для фінансування завдань і функцій держави. Як об'єкт управління, він є складною системою, яка складається з кількох компонентів. Основна мета управління бюджетом полягає у забезпеченні ефективного та раціонального використання бюджетних коштів.

Основні елементи структури державного бюджету

1. Доходи бюджету

○ Це фінансові ресурси, що надходять до бюджету у формі податків, зборів, внесків, доходів від державної власності та інших джерел.

○ Основні джерела доходів:

▪ **Податкові надходження** (податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб, ПДВ, акцизи);

▪ **Неподаткові надходження** (прибутки державних підприємств, адміністративні збори, штрафи);

▪ **Дохід від управління державним майном** (доходи від оренди державного майна, продаж активів);

▪ **Трансферти** (дотації, субвенції, міжбюджетні трансферти).

2. Видатки бюджету

○ Це всі фінансові ресурси, що витрачаються державою на виконання своїх функцій та реалізацію державних програм.

○ Основні напрямки видатків:

▪ **Соціальні видатки** (пенсії, допомоги, соціальні програми);

▪ **Оборона та безпека** (витрати на армію, поліцію, національну безпеку);

▪ **Охорона здоров'я та освіта** (фінансування медичних і освітніх закладів);

▪ **Інфраструктура та транспорт** (розвиток та підтримка інфраструктурних об'єктів);

▪ **Фінансування державного апарату** (зарплати державних службовців, утримання державних органів);

▪ **Обслуговування державного боргу** (виплата відсотків за позиками).

3. Бюджетний дефіцит або профіцит

○ **Дефіцит** — ситуація, коли видатки перевищують доходи. У такому випадку держава повинна вживати заходів для покриття дефіциту, зазвичай через запозичення або інші фінансові операції.

○ **Профіцит** — ситуація, коли доходи перевищують видатки. У такому випадку профіцит може бути використаний для накопичення резервів або зменшення державного боргу.

4. Державний борг

- Це сума фінансових зобов'язань держави перед внутрішніми або зовнішніми кредиторами. Державний борг утворюється внаслідок запозичень для фінансування дефіциту бюджету.

- **Види державного боргу:**

- **Внутрішній борг** — зобов'язання перед кредиторами всередині країни.

- **Зовнішній борг** — зобов'язання перед іноземними кредиторами.

- 5. **Бюджетні резерви**

- Це кошти, зарезервовані для покриття непередбачених витрат або ризиків. Їх використовують у випадках надзвичайних ситуацій або економічних потрясінь.

- 6. **Міжбюджетні відносини**

- Це система взаємодії між державним бюджетом та бюджетами інших рівнів (місцеві бюджети). Основними інструментами таких відносин є дотації, субвенції, трансферти.

Функції управління державним бюджетом

- 1. **Планування бюджету**

- Визначення обсягів доходів і видатків, балансування бюджету, формування державних програм та визначення пріоритетів.

- 2. **Організація бюджетного процесу**

- Координація дій між різними відомствами, які беруть участь у складанні, затвердженні та виконанні бюджету.

- 3. **Контроль за виконанням бюджету**

- Постійний моніторинг надходжень та витрат, контроль за цільовим використанням бюджетних коштів, аудит та фінансовий контроль.

- 4. **Аналіз та прогнозування бюджетних показників**

- Оцінка ефективності виконання бюджету, аналіз економічних та соціальних наслідків, прогнозування майбутніх надходжень та видатків.

- 5. **Виконання бюджету**

- Реалізація запланованих бюджетних заходів, здійснення державних видатків відповідно до затвердженого бюджету.

- 6. **Аудит та звітність**

- Підготовка звітів про виконання бюджету та проведення аудиту, як внутрішнього (в межах державних органів), так і зовнішнього (незалежний аудит).

Роль державного бюджету як об'єкта управління

Державний бюджет є важливим інструментом економічної політики країни. Він забезпечує:

- Перерозподіл ресурсів через систему державних видатків і податків;
- Забезпечення стабільного функціонування державного апарату;
- Реалізацію соціальних, економічних та політичних програм;

- Збереження макроекономічної стабільності;
- Контроль за борговими зобов'язаннями держави.

Структура бюджету як об'єкта управління є важливою для ефективного планування, виконання та моніторингу державної фінансової політики.

Контрольні запитання і завдання

1. У чому полягає сутність та суспільне призначення бюджету?
2. Охарактеризуйте зміст і структуру доходів бюджету в Україні.
3. За якими ознаками класифікують видатки бюджету в Україні?
4. Якими є причини утворення та методи покриття бюджетного дефіциту?
5. Охарактеризуйте сутність і структуру бюджетної системи України.
6. На яких принципах побудована бюджетна система України?
7. Охарактеризуйте об'єкт і предмет управління бюджетними потоками.
8. Що входить до структури органів управління бюджетами в Україні?
9. Які існують способи розмежування доходів і видатків між бюджетами у світовій практиці?
10. Яким чином розмежовуються доходи і видатки між бюджетами в Україні?

Тема 2. ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТОМ

- 2.1 Органи стратегічного управління бюджетом та їхні функції.
- 2.2 Міністерство фінансів України – центральний орган державної виконавчої влади у сфері оперативного управління бюджетом, структура його апарату, завдання, функції та права.
- 2.3 Місцеві фінансові органи, їхні функції, права і структура.
- 2.4 Державна служба фінансового моніторингу України як орган державного управління.
- 2.5 Державна казначейська служба України, її призначення та структура центрального апарату, основні завдання, функції та права.
- 2.6 Державна фіскальна служба України в системі органів оперативного управління бюджетом. Органи міжгалузевого оперативного управління бюджетними коштами та їхні функції.
- 2.7 Система органів галузевого управління бюджетними коштами.

Основні поняття та терміни: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, місцеві фінансові органи, Державна служба фінансового моніторингу України, Державна казначейська служба України, Державна фіскальна служба України, Державна аудиторська служба України, бюджетна політика, бюджетна стратегія, бюджетна тактика, бюджетний механізм,

бюджетні призначення, бюджетні асигнування, бюджетне планування, бюджетне нормування, бюджетний розпис, бюджетний секвестр.

2.1. Органи стратегічного управління бюджетом та їхні функції

Держава реалізовує бюджетну політику за допомогою органів управління. В Україні стратегічне управління бюджетом здійснюють: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України, органи місцевого самоврядування.

2.2. Міністерство фінансів України – центральний орган державної виконавчої влади у сфері оперативного управління бюджетом, структура його апарату, завдання, функції та права

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України» від 20.08.2014 р. № 375 з змінами від 23.08.2016 р. № 530 *Міністерство фінансів України* є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України.

Гранична чисельність державних службовців та працівників Міністерства фінансів України затверджується Кабінетом Міністрів України. Діяльність центральних органів виконавчої влади – Державної аудиторської служби України, Державної служби фінансового моніторингу України, Державної казначейської служби України, Державної пробірної служби України – спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів України. Міністерство фінансів України у процесі виконання покладених на нього завдань взаємодіє в установленому порядку з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також з підприємствами, установами і організаціями.

У межах повноважень міністерство видає накази, організовує і контролює їхнє виконання. Міністерство фінансів України *очолює міністр*, який призначається на посаду за поданням прем'єр-міністра України і звільняється з посади Верховною Радою України.

Основними завданнями Міністерства фінансів України є:

– забезпечення формування та реалізація державної фінансової та бюджетної політики, державної політики у сфері організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності, державної політики у сфері державного пробірної контролю, бухгалтерського обліку, випуску та проведення лотерей;

– забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері державного фінансового контролю, казначейського обслуговування

бюджетних коштів, запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

- забезпечення формування єдиної державної податкової і митної політики, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, державної фінансової політики у сфері співробітництва з іноземними державами, банками і міжнародними фінансовими організаціями, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску, державної політики у сфері видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння, їхнього обігу та обліку;

- забезпечення концентрації фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку України.

2.3. Місцеві фінансові органи, їхні функції, права і структура

До місцевих фінансових органів відносять: Міністерство фінансів АРК; департаменти фінансів обласних, міських (міст Києва і Севастополя) державних адміністрацій; департаменти фінансів районних державних адміністрацій; департаменти (управління) фінансів міських рад.

Департаменти (управління) фінансів міських рад є їхніми виконавчими органами. Ці департаменти здійснюють свої функції відповідно до законодавства України зі складання, виконання бюджету, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами міських бюджетів. Департаменти здійснюють загальну організацію та управління виконанням міських бюджетів, координацію діяльності учасників бюджетного процесу з питань виконання міських бюджетів.

Департаменти у своїй діяльності керується Конституцією України, Бюджетним кодексом України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства фінансів України, розпорядженнями міського голови, рішеннями міської ради, її виконавчого комітету.

Основними завданнями департаментів (управлінь) є:

- забезпечення реалізації державної бюджетної політики та місцевого самоврядування;

- здійснення заходів з підвищення ефективності управління місцевими фінансами;

- забезпечення концентрації фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку;

- проведення разом з іншими виконавчими органами аналізу фінансово-економічного становища відповідних територій, перспектив його подальшого розвитку;

- розроблення пропозицій з удосконалення методів фінансового і бюджетного планування та фінансування витрат;

- здійснення в межах своїх повноважень контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

До основних *функцій* місцевих фінансових органів (департаментів, управлінь) відносять:

- здійснення фінансового прогнозування показників місцевих бюджетів за основними видами доходів, видатків та фінансування на поточний та наступні бюджетні періоди, підготовку пропозицій щодо ефективного розподілу фінансових ресурсів для забезпечення витрат місцевих бюджетів;

- участь у розробленні прогнозних показників і програм економічного і соціального розвитку місцевих бюджетів;

- надання у встановленому порядку до відповідних органів державної виконавчої влади фінансових показників і пропозицій щодо складання проекту державного бюджету України, внесення пропозицій з бюджетного регулювання;

- участь у формуванні та реалізації інвестиційної політики місцевого самоврядування;

- розроблення в установленому порядку проектів рішень про місцеві бюджети;

- отримання від головних розпорядників бюджетних коштів інформації, необхідної для складання і виконання місцевих бюджетів;

- складання розписів місцевих бюджетів;

- здійснення фінансування головних розпорядників бюджетних коштів на реалізацію програм та заходів на виконання делегованих і власних повноважень;

- здійснення перевірки правильності складення і затвердження кошторисів, планів асигнувань загального фонду місцевих бюджетів та планів надання кредитів із загального фонду місцевих бюджетів;

- аналізування звітів про виконання місцевих бюджетів, складання пояснювальних записок до них;

- підготовку інформаційних матеріалів, доповідних записок керівникам органів місцевого самоврядування, виконавчим комітетам відповідної місцевої ради про хід та підсумки виконання місцевого бюджету та з інших питань бюджету;

- здійснення контролю за цільовим та ефективним витрачанням бюджетних коштів відповідно до чинних нормативних актів України та ін.

2.4. Державна служба фінансового моніторингу України як орган державного управління

Державна служба фінансового моніторингу України (далі – *Держфінмоніторинг України*) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів України. Відповідно до Постанови Кабінету

Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України» від 29 липня 2015 р. № 537 Держфінмоніторинг України входить до системи органів виконавчої влади та утворюється з метою реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

2.5. Державна казначейська служба України, її призначення та структура центрального апарату, основні завдання, функції та права

Державна казначейська служба України (*Казначейство* України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів України. Відповідно до Положення про Державну казначейську службу України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 р. № 215 (із змінами і доповненнями),

Казначейство України входить до системи органів виконавчої влади та утворюється для реалізації державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних ресурсів. Нині Державна казначейська служба України тісно співпрацює з такими міжнародними організаціями, як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Організація економічного співробітництва і розвитку та Європейський банк реконструкції та розвитку. Україна є членом Міжнародної асоціації казначейських служб з 2007 р. Ця асоціація об'єднує представників казначейських служб окремих країн Європи, Африки, Азії, Карибського і Тихоокеанського басейнів та колишнього СРСР (більше 31 країни). Головною метою створення Асоціації є обмін досвідом роботи на багато- та двосторонньому рівнях, а також надання підтримки її членам у впровадженні в національних казначействах нових форм та методів діяльності відповідно до існуючих міжнародних стандартів.

Територіальні органи Державної казначейської служби України, головні завдання, функції, права, структура

Казначейська система України має *трирівневу структуру* і складається з:

1) апарату Державної казначейської служби України, яка розташовується у столиці держави і представляє її центральний рівень;

2) головних управлінь Державної казначейської служби України (ГУДКСУ) обласного значення, розміщених таким чином:

– головне управління – в Автономній Республіці Крим;

– головні управління – у містах Києві та Севастополі;

– головні управління – функціонують в областях;

3) районних, міських, районних у містах управлінь (відділень) Державної казначейської служби (УДКС).

Трирівнева структура Державної казначейської служби України максимально наближена до адміністративно-територіального поділу країни,

що дає змогу максимально ефективно здійснювати казначейське обслуговування місцевих бюджетів відповідно до вимог Бюджетного кодексу України

2.6 Державна фіскальна служба України в системі органів оперативного управління бюджетом

Вагоме місце у системі органів оперативного управління бюджетом належить Державній фіскальній службі України. *Державна фіскальна служба України* є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску.

Державну фіскальну службу очолює голова, який призначається на посаду та звільняється з посади Кабінет Міністрів України за поданням прем'єр-міністра України на підставі пропозиції міністра фінансів.

2.7. Система органів галузевого управління бюджетними коштами **Органи міжгалузевого оперативного управління бюджетними коштами та їхні функції**

Міжгалузеві органи виконують покладені на них функції, пов'язані з бюджетним процесом. *До них відносять:* Національний банк України, Фонд державного майна України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Генеральна прокуратура України, Міністерство внутрішніх справ України, органи юстиції та нотаріальні контори, органи державної інспекції з контролю за цінами, різного роду природоохоронні органи, інспекції та інші.

Система органів галузевого управління бюджетними коштами

Галузеве управління бюджетними коштами здійснюють управлінські структури, насамперед міністерства і відомства, центральні установи, місцеві державні адміністрації та їхні структурні підрозділи, виконавчі органи місцевих рад та їхні структурні підрозділи в особі керівників. Вони наділені функціями головних розпорядників бюджетних коштів.

Органи управління бюджетом: стратегічні та їхні функції

Органи управління бюджетом — це державні органи, які відповідають за планування, виконання, контроль та аналіз бюджету. Вони забезпечують ефективне функціонування бюджетної системи, контроль за використанням державних фінансових ресурсів і реалізацію державної фінансової політики.

Контрольні запитання і завдання

1. Реалізацію яких видів економічної політики держави забезпечує Міністерство фінансів України?
2. Охарактеризуйте структуру Міністерства фінансів України.

3. Які основні завдання та функції покладено на Міністерство фінансів України?
4. Якими повноваженнями наділені місцеві фінансові органи?
5. Охарактеризуйте структуру Державної служби фінансового моніторингу України.
6. Які основні завдання та функції характерні Державній службі фінансового моніторингу України?
7. Охарактеризуйте структуру Державної казначейської служби України.
8. Які завдання виконує Державна казначейська служба України?
9. Що належить до функцій Державної казначейської служби України?
10. Які завдання та функції виконують територіальні органи Державної казначейської служби України?

Тема 3. БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

- 3.1 Економічні основи бюджетного планування, його зміст, принципи і завдання.
- 3.2 Етапи, методи та рівні бюджетного планування.
- 3.3 Організація бюджетного планування.
- 3.4 Основні етапи розробки проекту бюджету. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі та особливості його застосування в Україні.
- 3.5 Порядок складання проекту Державного бюджету України.
- 3.6 Розгляд і затвердження Державного бюджету України.
- 3.7 Порядок складання, розгляду і затвердження місцевих бюджетів. Бюджетне прогнозування як інструмент фінансового управління.
- 3.8 Бюджетний регламент, його зміст, завдання та засади побудови.
- 3.9 Завдання і методологія планування доходів і видатків бюджету.
- 3.10 Сутність видатків на національну оборону та їх види. Видатки на національну оборону. Особливості здійснення видатків бюджету на національну оборону

***Основні поняття та терміни:** Бюджетне планування, бюджет, бюджетний процес, програмно-цільовий метод, державний бюджет, місцеві бюджети, бюджетний регламент, доходи бюджету, видатки бюджету, кошторис, кошторисне планування, оперативно-мережі показники, кошторисне фінансування, бюджетні асигнування*

3.1. Економічні основи бюджетного планування, його зміст, принципи і завдання

У системі заходів, спрямованих на успішне вирішення економічних і соціальних завдань, важливе місце відводиться *бюджетному плануванню* як

одному з найважливіших елементів бюджетного механізму та своєрідному інструменту управління фінансами.

Бюджетне планування за сутністю можна визначити як науково обґрунтований процес встановлення джерел і обсягів формування та напрямів використання централізованого фонду грошових коштів держави. За його допомогою держава визначає рівень централізації фінансових ресурсів у процесі розподілу та перерозподілу ВВП, методи мобілізації грошових коштів відповідно до засад економічної політики.

Бюджетне планування займає центральне місце у фінансовому плануванні, оскільки воно пов'язане з показниками фінансових планів підприємств, організацій і установ різних форм власності та рівнів підпорядкування. У процесі його здійснення аналізують кількісні й якісні показники окремих галузей економіки, економічних регіонів, що дає змогу врахувати максимальну кількість пропозицій стосовно зміцнення дохідної бази бюджету, забезпечення держави та органів місцевого самоврядування необхідним обсягом фінансових ресурсів для виконання функцій, визначених Конституцією України.

За формою бюджетне планування виступає як процес складання, розгляду і затвердження основного фінансового плану – державного бюджету. За змістом бюджетне планування – це особлива сфера фінансової діяльності держави, що пов'язана з обґрунтуванням певних управлінських рішень стосовно фінансового забезпечення держави. Загальне керівництво ним покладено на Кабінет Міністрів України, а безпосередню роботу з організації планування бюджетів усіх рівнів виконує Міністерство фінансів України.

Функціонування бюджетної системи України потребує виділення *трьох аспектів* бюджетного планування: зведеного, територіального та адресного.

Зведене бюджетне планування активно використовується у процесі складання проектів бюджетів з метою забезпечення їхнього збалансування на всіх рівнях. Зведені бюджети складаються на державному рівні і на кожному рівні регіонального управління. Так, Зведений бюджет України складається Міністерством фінансів України та включає Державний бюджет України, Зведений бюджет Автономної Республіки Крим, зведені бюджети 24 областей і бюджети міст загальнодержавного підпорядкування (Києва та Севастополя). Показники такого бюджету розраховуються на основі макроекономічних показників держави, нормативів бюджетного забезпечення, укрупнених норм і спеціальних розрахунків. Незважаючи на те, що даний бюджет не затверджується Верховною Радою України та не має сили закону, його показники використовуються з метою визначення обсягів регулюючих доходів і бюджетних трансфертів до бюджетів нижчого рівня.

За термінами охоплення розрізняють стратегічне, поточне, оперативне бюджетне планування. *Стратегічне* планування називають бюджетним

прогнозуванням, під яким розуміють систему аргументованих наукових уявлень та пропозицій щодо найважливіших напрямів розвитку бюджету держави і бюджетної системи на перспективу. Процес розробки бюджетних прогнозів має базуватись на ґрунтовному вивченні економічних законів і закономірностей розвитку економічних явищ та процесів, виявляти ймовірні й альтернативні шляхи розвитку бюджету держави і бути основою для вибору та мотивації бюджетної політики.

Поточне планування – це планування доходів та видатків бюджету на плановий бюджетний період, який співпадає з плановим роком. Процес цього планування завершується прийняттям закону про державний бюджет.

Оперативне бюджетне планування полягає у складанні й затвердженні бюджетного розпису (розпису доходів і видатків загального та спеціального фондів бюджету).

3.2. Етапи, методи та рівні бюджетного планування

Згідно з Бюджетним кодексом України, бюджетне планування охоплює перші дві його стадії: складання проекту бюджету; розгляд і затвердження бюджету. Кожна з цих стадій включає відносно завершені та логічно взаємопов'язані етапи. Так, процес складання бюджету і його узгодження з макроекономічними показниками розвитку країни проходить три самостійних етапи. *На першому етапі* (із січня по березень року розроблення) здійснюють формування бюджетної політики та планування основних (попередніх) показників у розрізі державного і місцевих бюджетів. Під час цього етапу визначаються основні напрями та способи мобілізації грошових коштів до бюджету, розглядаються і пропонуються зміни в податковій політиці, а також пов'язані з цим ризики, вишукуються можливості для фінансової ув'язки прогнозованих доходів та витрат держави на наступний рік. При цьому розробляються так звані «сценарії» розвитку економіки, на підставі яких здійснюється формування проекту бюджету на наступний рік:

– *базовий або консервативний сценарій* (статус-кво) передбачає продовження існуючої податкової і бюджетної політики без суттєвих змін, він є найменш ризикованим із погляду проведення будь-яких змін у фіскальній політиці, що дає змогу досягти збалансованості бюджетних показників у найменш ризикований спосіб, але при цьому не можливо оцінити потенційні можливості економіки та розробити більш ефективну політику, яка би враховувала соціально-економічний розвиток країни;

– *цільовий сценарій* передбачає планування певних змін у податковій і бюджетній політиці, очікуються дещо інші результати, на відміну від базового, тут враховуються ризики, пов'язані зі змінами в такій політиці, водночас відбувається сприяння проведенню реформ;

– *оптимістичний сценарій* передбачає, що, при врахуванні у бюджетних розрахунках очікуються високі результати від запропонованих змін. Ці зміни переважно пов'язані з підвищенням ефективності бюджетної

політики та значним поліпшенням індикаторів економічного розвитку країни (регіону).

На другому етапі (із квітня до 15 серпня року розроблення) Міністерство фінансів України на підставі офіційного прогнозу соціально-економічного розвитку України на наступний рік, який щорічно розробляє Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, та на підставі Основних напрямів бюджетної політики на наступний рік, схвалених Верховною Радою України, розробляє попередні показники державного бюджету.

На третьому етапі (з 15 серпня до 15 вересня) у Міністерстві фінансів України за участю представників інших центральних органів виконавчої влади відбувається остаточне узгодження та збалансування показників доходів і видатків державного бюджету, місцевих бюджетів, визначаються обсяги міжбюджетних трансфертів на плановий рік.

Рівні бюджетного планування залежать від трьох основних чинників:

- від чіткого формулювання мети і завдань, які вирішує держава;
- від обсягів інформації, яка використовується в бюджетному плануванні;
- від методів, які застосовуються при бюджетному плануванні.

Розрізняють три рівні бюджетного планування: вищий (державний), середній (регіональний) та базовий рівень (територіальних громад).

3.3. Організація бюджетного планування. Основні етапи розробки проекту бюджету

Найважливішого значення при *організації* складання проектів бюджетів набуває методика бюджетного планування, оскільки вона є запорукою ефективного виконання бюджету, фінансування визначених статей видатків у повному обсязі. Відповідно до Бюджетного кодексу, в Україні впроваджується програмно-цільовий метод формування бюджетів. Базовою та вихідною стадією бюджетного процесу вважають складання проекту бюджету держави як її основного фінансового плану.

На цій стадії уточнюють стратегічні (довготермінові й середньотермінові) завдання бюджетної стратегії та прогнозні показники, визначають напрями бюджетної політики на наступний рік, розраховують обсяги доходів і видатків бюджету та здійснюють його збалансування, добирають відповідні важелі, інструменти, стратегічні й тактичні стимули і санкції бюджетного механізму, моделюють практичні форми бюджетних відносин у суспільстві протягом наступного бюджетного року.

Процес складання проекту бюджету держави перебуває під контролем Верховної Ради України. Його організація покладена на Кабінет Міністрів України, а безпосереднім виконавцем робіт на цій стадії є Міністерство фінансів України. У процесі складання проекту бюджету держави беруть участь всі органи державної влади, державного управління і місцевого самоврядування, а також усі зацікавлені суб'єкти бюджетних відносин.

Особлива та найважливіша роль у складанні проекту бюджету держави відведена Кабінету Міністрів України. Відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України», він забезпечує проведення державної фінансової й податкової політики, сприяє стабілізації грошової одиниці України, розробляє проекти законів про Державний бюджет України і про внесення змін до Державного бюджету України, обслуговує державний борг України та наділений іншими бюджетними повноваженнями.

3.4. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі та особливості його застосування в Україні

Визначення пріоритетів при розподілі бюджетних ресурсів, виявлення джерел фінансування витрат та контроль за цільовим і ефективним використанням коштів можливо здійснити при застосуванні *програмно-цільового методу* формування бюджету, використання якого при складанні бюджету змінило ідеологію бюджетного процесу, підвищило його ефективність, оскільки процес формування бюджету починається із зосередження уваги на результатах, яких необхідно досягти в державному секторі, та на ресурсах, потрібних для досягнення цих результатів.

В Україні цей метод вперше запроваджений при складанні бюджету на 2002 р. Кабінет Міністрів України розпорядженням № 538-р від 14 вересня 2002 р. схвалив Концепцію застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі, яка визначає мету й основні принципи застосування програмно-цільового методу, а саме:

- забезпечення прозорості бюджетного процесу, що чітко визначає цілі та завдання, на досягнення яких витрачаються бюджетні кошти, підвищення рівня контролю за результатами виконання бюджетних програм;

- забезпечення за результатами виконання бюджету оцінювання діяльності учасників бюджетного процесу щодо окреслених цілей і виконання завдань, а також аналізу причин неефективного виконання бюджетних програм;

- упорядкування діяльності головного розпорядника коштів у формуванні та виконанні бюджетних програм шляхом чіткого розмежування відповідальності за реалізацію кожної бюджетної програми між визначеними головним розпорядником коштів відповідальними виконавцями бюджетних програм;

- посилення відповідальності головного розпорядника бюджетних коштів за дотримання відповідності бюджетних програм законодавчо визначеній меті його діяльності, а також за фінансове забезпечення бюджетних програм і результати їхнього виконання;

- підвищення якості розроблення бюджетної політики, ефективності розподілу та використання бюджетних коштів.

Застосування програмно-цільового підходу передбачає й інші організаційні заходи. Зокрема, кожне міністерство має розробити стратегію своєї діяльності не лише на наступний рік, а й на середньострокову

перспективу, завдяки чому суттєво зростає роль головних розпорядників коштів у складанні своїх бюджетів. Підвищується також відповідальність за використання бюджетних коштів на всіх рівнях бюджетної системи.

У бюджетному процесі програмно-цільовий метод застосовується на рівні державного бюджету та на рівні місцевих бюджетів (за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради).

Особливими складовими програмно-цільового методу у бюджетному процесі є бюджетні програми, відповідальні виконавці бюджетних програм, паспорти бюджетних програм, результативні показники бюджетних програм. Бюджетні програми визначаються головними розпорядниками бюджетних коштів. Кожній бюджетній програмі присвоюється цифровий код, який складається із семи знаків. *Бюджетна програма* – це систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети і завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

3.6. Порядок складання проекту Державного бюджету України. Розгляд і затвердження Державного бюджету України

Особливості розгляду і затвердження бюджету та здійснення у Верховній Раді України бюджетних процедур обумовлені:

- часовими обмеженнями та вимогами швидкого проходження.

Відповідно до Бюджетного кодексу, для розгляду і затвердження бюджету виділений термін з 15 вересня до 1 грудня поточного року. Це пов'язано з тим, що до початку нового бюджетного року (1 січня) на основі закону про Державний бюджет України доцільно підготувати всі документи, потрібні для його виконання, а також затвердити всі місцеві бюджети й розробити нормативну основу для забезпечення їхнього своєчасного виконання. В таких умовах вихід за межі визначених законом термінів автоматично означає несвоєчасне забезпечення процесу виконання закону про державний бюджет;

- вимогами забезпечення бюджетної рівноваги (збалансованості), незважаючи на бажання та намагання народних депутатів збільшити окремі види видатків в умовах обмежених доходів бюджету.

Процес розгляду і затвердження бюджету держави є дуже складним явищем, яке вивчають економічна, юридична, політична науки, філософія, соціологія, етика, естетика тощо. Поєднання наукових інтересів різного спрямування обумовлює виокремлення тих аспектів, які стосуються засад саме економічної, а в її складі – фінансової науки.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, процес розгляду і затвердження державного бюджету охоплює 5 етапів та триває з 15 вересня до 1 грудня поточного року

Слід зазначити, що кожен з етапів і відповідні бюджетні процедури упорядковано Регламентом Верховної Ради України та Бюджетним кодексом

України, що дає змогу у визначені законом терміни затвердити закон про Державний бюджет України і своєчасно підготуватися до його виконання. Однак змістова частина окремих етапів є дискусійною, оскільки вона сприяє посиленню суб'єктивного чинника у процесі розгляду та затвердження бюджету.

3.7. Порядок складання, розгляду і затвердження місцевих бюджетів

Складання проектів місцевих бюджетів здійснюється у коротші терміни, ніж державного, і за більш простою схемою. Відповідно до Бюджетного кодексу, для бюджетів місцевого самоврядування визначено шість основних етапів, а саме:

- 1) встановлення граничних обсягів загальних видатків;
- 2) доведення до головних розпорядників бюджетних коштів інструкцій із формування бюджетних запитів;
- 3) підготовка бюджетних запитів;
- 4) зведення та аналіз бюджетних запитів;
- 5) підготовка проекту рішення про місцевий бюджет і документів до нього;
- 6) подання проекту місцевого бюджету відповідній раді на розгляд та затвердження.

Організація роботи зі *складання проектів місцевих бюджетів* передбачена Бюджетним кодексом України. Так, Міністерство фінансів України доводить Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад особливості складання розрахунків до проектів бюджетів на наступний бюджетний період. Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних місцевих рад зобов'язані надавати необхідну інформацію: центральним органам виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у відповідній сфері, – для проведення розрахунків обсягів міжбюджетних трансфертів та інших показників; Комітету Верховної Ради України з питань бюджету – для розгляду цих розрахунків. Згідно з типовою формою бюджетних запитів, місцеві фінансові органи розробляють і доводять до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції з підготовки бюджетних запитів.

Головні розпорядники бюджетних коштів організують розроблення бюджетних запитів для подання місцевим фінансовим органам у терміни та порядку, встановлені цими органами. Головні розпорядники бюджетних коштів забезпечують своєчасність, достовірність і зміст поданих місцевим фінансовим органам бюджетних запитів, які мають містити всю інформацію, необхідну для аналізу показників проекту місцевого бюджету, згідно з вимогами місцевих фінансових органів.

Місцеві фінансові органи на будь-якому етапі складання й розгляду проектів місцевих бюджетів здійснюють аналіз бюджетного запиту, поданого головним розпорядником бюджетних коштів, з точки зору його відповідності меті та пріоритетності, а також дієвості й ефективності використання бюджетних коштів. На основі результатів аналізу керівник місцевого фінансового органу приймає рішення про включення бюджетного запиту до пропозиції проекту місцевого бюджету перед поданням його на розгляд відповідно Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям, виконавчим органам відповідних місцевих рад.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських (міст районного значення) рад (крім виконавчих органів рад, для бюджетів територіальних громад яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти), районні державні адміністрації в містах Києві та Севастополі подають відповідно районним або міським фінансовим органам пропозиції щодо показників проектів відповідних бюджетів.

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій та установ.

3.8. Бюджетний регламент, його зміст, завдання та засади побудови

Увесь бюджетний процес регламентується відповідним документом, що має назву «бюджетний регламент». *Бюджетний регламент* – це документ, в якому визначено порядок і строки складання, розгляду, затвердження бюджету, а також організацію його виконання

3.9. Завдання і методологія планування доходів бюджету

Під *доходами бюджетів* розуміють об'єктивне економічне явище, яке пов'язане із сукупністю економічних відносин з приводу розподілу і перерозподілу ВВП із метою формування основного централізованого фонду грошових коштів держави. За своєю сутністю доходи бюджетів, з одного боку, є результатом розподільчих процесів, а з іншого – об'єктом подальшого розподілу коштів централізованого грошового фонду на окремі цільові фонди, відповідно до функцій держави.

Вибір методології планування доходів залежить від рівня бюджетного планування. *На вищому*, загальнодержавному рівні основою для планування доходів бюджету є результати аналізу виконання планів бюджетних надходжень за попередні три роки, обсягів втрат доходів у зв'язку з невикористаними резервами і можливостями, макроекономічні показники соціально-економічного розвитку країни та прогнозні стратегічні показники доходів бюджету. *На середньому*, регіональному рівні, який охоплює Автономну Республіку Крим, області, міста загальнодержавного підпорядкування та райони, планування доходів здійснюється на основі формул, затверджених Кабінетом Міністрів України. Особливістю *базового* рівня, куди зараховують територіальні громади, є те, що у процесі

планування доходів використовуються різні методи, які допомагають визначити оптимальну суму надходжень бюджету, що дала би можливість органам місцевого самоврядування якісно виконувати свої функції.

3.10. Сутність видатків на національну оборону та їх види

Видатки на національну оборону – це заходи, пов’язані з обороноздатністю держави, що здійснюються за рахунок коштів резервного фонду державного бюджету.

Видатки на оборону – це сукупність витрат державного бюджету України, призначених для утримання та забезпечення збройних сил України; це спрямування фінансових ресурсів на оборону держави для утримання збройних сил, розвитку оборонної промисловості, проведення військових досліджень та ліквідації їх наслідків.

*Порядок фінансування видатків на національну оборону Конституція України закріплює як одну з найважливіших функцій держави, що є справою всього українського народу, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки (ст. 17). Видатки на оборону поділяються на **прямі, побічні і непрямі витрати.***

Особливості здійснення видатків бюджету на національну оборону

Керівники бюджетних установ утримують чисельність працівників, військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, поліцейських, співробітників Служби судової охорони та здійснюють фактичні видатки: на заробітну плату (грошове забезпечення), включаючи видатки на премії та інші види заохочень чи винагород, матеріальну допомогу, лише в межах бюджетних асигнувань на заробітну плату (грошове забезпечення), затверджених для бюджетних установ у кошторисах.

Бюджетне планування та прогнозування

Бюджетне планування та прогнозування є важливими складовими процесу управління державними фінансами. Вони допомагають забезпечити раціональний розподіл і використання державних ресурсів для досягнення економічних та соціальних цілей. Планування та прогнозування є ключовими етапами бюджетного циклу, що включає підготовку, виконання, контроль та оцінку державного бюджету.

Бюджетне планування

Бюджетне планування — це процес визначення обсягів доходів і видатків державного бюджету на плановий період, а також встановлення пріоритетів використання державних фінансових ресурсів для реалізації державних політик. Основною метою бюджетного планування є забезпечення стабільного функціонування державних органів, виконання соціальних програм та підтримка економічного розвитку країни.

Основні завдання бюджетного планування:

1. **Визначення основних пріоритетів державної політики** — бюджет має відображати стратегічні завдання країни, такі як економічний розвиток, соціальна стабільність, забезпечення безпеки тощо.

2. **Оптимізація розподілу ресурсів** — планування дозволяє ефективно розподіляти державні кошти між різними сферами (соціальний захист, освіта, охорона здоров'я, оборона тощо).

3. **Забезпечення бюджетної рівноваги** — зведення доходів і видатків бюджету для уникнення дефіциту або надмірного запозичення.

4. **Забезпечення фінансової стабільності** — бюджетне планування має враховувати можливі економічні ризики та виклики.

Етапи бюджетного планування:

1. **Оцінка поточного фінансового стану** — аналіз виконання попереднього бюджету, оцінка економічних показників (ВВП, рівень інфляції, валютний курс).

2. **Встановлення бюджетних цілей** — формування основних цілей державної політики на майбутній бюджетний період.

3. **Підготовка проекту бюджету** — органи виконавчої влади складають проект бюджету, що включає пропозиції щодо доходів і видатків, який пізніше подається на розгляд уряду та парламенту.

4. **Затвердження бюджету** — проект бюджету затверджується парламентом у формі закону про Державний бюджет.

Бюджетне прогнозування

Бюджетне прогнозування — це процес оцінки майбутніх економічних і фінансових показників з метою визначення можливих обсягів доходів та видатків бюджету на майбутні періоди. Прогнозування забезпечує планування державних фінансів з урахуванням змін в економічному середовищі.

Основні завдання бюджетного прогнозування:

1. **Оцінка макроекономічних показників** — прогнозування рівня інфляції, економічного зростання, зайнятості, валютного курсу та інших показників, що впливають на бюджет.

2. **Прогноз доходів** — оцінка надходжень до державного бюджету від податків, зборів, митних платежів та інших джерел.

3. **Прогноз видатків** — оцінка майбутніх витрат на реалізацію державних програм, соціальних виплат, обслуговування державного боргу тощо.

4. **Оцінка бюджетного дефіциту або профіциту** — прогнозування можливого балансу бюджету та визначення потреб у запозиченнях або використанні резервів.

Методи бюджетного прогнозування:

1. **Експертний метод** — передбачає залучення експертів для оцінки можливих змін в економіці та їхнього впливу на бюджет.

2. **Метод екстраполяції** — базується на аналізі тенденцій минулих періодів і припущенні, що ці тенденції продовжаться в майбутньому.

3. **Метод моделювання** — використовуються економіко-математичні моделі для аналізу впливу різних факторів на бюджет (наприклад, зміна податкової політики або зовнішніх економічних умов).

4. **Сценарний метод** — розробка кількох сценаріїв розвитку економічної ситуації (оптимістичний, песимістичний, базовий) та оцінка їх впливу на бюджет.

Взаємозв'язок планування та прогнозування

Бюджетне планування та прогнозування є тісно пов'язаними процесами. Прогнозування допомагає визначити можливі зміни в економіці та їхній вплив на бюджет, що є основою для формування реалістичного бюджету. Планування, у свою чергу, спирається на прогнозовані показники для встановлення пріоритетів державної політики та забезпечення фінансової стабільності.

Основні проблеми та виклики бюджетного планування та прогнозування:

1. **Невизначеність економічного середовища** — важко точно передбачити макроекономічні показники, такі як темпи зростання економіки, рівень інфляції чи валютний курс.

2. **Політичні фактори** — політична нестабільність або зміна уряду можуть впливати на пріоритети бюджетної політики.

3. **Ефективність використання державних коштів** — часто виникають проблеми з доцільністю та прозорістю розподілу фінансових ресурсів.

4. **Бюджетний дефіцит** — недосконалість прогнозування доходів і видатків може призводити до значного дефіциту бюджету, що потребує додаткових запозичень.

Бюджетне планування та прогнозування є ключовими інструментами ефективного управління державними фінансами. Вони дозволяють забезпечити раціональне використання державних ресурсів, уникнути бюджетного дефіциту та підтримати макроекономічну стабільність країни.

Контрольні запитання і завдання

1. Розкрийте економічні основи бюджетного планування, його зміст, принципи і завдання.
2. Назвіть етапи, методи та рівні бюджетного планування
3. Як здійснюється організація бюджетного планування?
4. Перелічіть основні етапи розробки проекту бюджету.
5. Охарактеризуйте програмно-цільовий метод у бюджетному процесі та особливості його застосування в Україні.
6. Опишіть порядок складання проекту Державного бюджету України.

7. Як здійснюється розгляд і затвердження Державного бюджету України?
8. Розгляньте порядок складання, розгляду і затвердження місцевих бюджетів.
9. Охарактеризуйте бюджетний регламент, його зміст, завдання та засади побудови.
10. Вкажіть основні завдання планування доходів бюджету.
11. Розкрийте методологію планування видатків бюджету.
12. Охарактеризуйте кошторисне планування.
13. Яка структура кошторисів бюджетних установ?
14. Опишіть оперативно-мережеві показники, що визначають обсяг бюджетних асигнувань.
15. Охарактеризуйте норми і нормативи кошторисного планування та фінансування.

Тема 4. ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ. ЗВІТНІСТЬ ПРО ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ

- 4.1 Поняття та принципи виконання бюджету.
- 4.2 Бюджетна класифікація та її роль у бюджетному процесі.
- 4.3 Розпис доходів і видатків як основа виконання бюджету.
- 4.5 Система справляння доходів бюджету.
- 4.6 Розпорядники бюджетних коштів, їхні права та обов'язки. Поняття бюджетного фінансування, його організація та принципи. Організація, види та форми бюджетної звітності.
- 4.7 Виконання дохідної частини бюджетів. Звіти розпорядників коштів про використання бюджетних коштів, одержаних із державного та місцевих бюджетів.
- 4.8 Періодична звітність про виконання бюджетів.

Основні поняття та терміни: бюджет, виконання бюджету, бюджетна класифікація, бюджетний процес, розпис доходів і видатків, доходи бюджету, податковий менеджмент, бюджетне фінансування, розпорядники бюджетних коштів, виконання дохідної частини бюджету, виконання видаткової частини бюджету, касове виконання бюджету, міжбюджетні потоки, міжбюджетні відносини, звітність, фінансова звітність, бюджетна звітність, оперативна звітність, місячна звітність, квартальна звітність, річна звітність, звітний період.

4.1. Поняття та принципи виконання бюджету

Від рівня організації та результативності виконання бюджету залежать якісні показники соціально-економічного розвитку країни, ефективність реалізації стратегічних засад бюджетної політики держави.

Основна мета виконання бюджету – забезпечення держави необхідним обсягом бюджетних ресурсів, потрібним для виконання її конституційних функцій. У процесі виконання бюджетів забезпечуються соціальні й економічні потреби держави, необхідний рівень соціального захисту населення.

Виконання бюджету означає забезпечення повного і своєчасного надходження запланованих доходів, податків та податкових платежів до всіх ланок бюджетної системи і своєчасне, повне й безперервне фінансування всіх видатків, затверджених у бюджеті. Ця частина бюджетного процесу охоплює заходи щодо виконання дохідної та видаткової частин кожного із бюджетів, що входять до складу бюджетної системи України.

До виконання бюджету залучаються фінансові й фіскальні органи, установи банків, міністерства, відомства, місцеві органи влади, підприємства, організації, установи і населення. Виконання бюджетів перебуває під впливом різноманітних чинників об'єктивного та суб'єктивного походження. Об'єктивними чинниками виступають форс-мажорні обставини, пов'язані з погіршенням міжнародних обставин, стихійні лиха, епідемії, які, незалежно від позитивних рішень держави, негативно впливають на процес наповнення дохідної частини бюджетів і фінансування видатків. Всі інші чинники, зумовлені некваліфікованим прийняттям управлінських рішень, належать до суб'єктивних.

До завдань, що вирішуються при виконанні бюджетів, зараховують : максимальну мобілізацію всіх доходів бюджетів, орієнтацію всіх установ та організацій, які фінансуються з бюджету, на економне й ефективно використання бюджетних коштів, удосконалення форм і методів фінансового контролю за виконанням перед бюджетом фінансових зобов'язань підприємствами, організаціями всіх форм власності, контроль за своєчасним фінансуванням бюджетних установ. Відповідно до Бюджетного кодексу України, органи виконавчої влади організують виконання бюджетів, а Міністерство фінансів України, Міністерство фінансів Автономної Республіки Крим, місцеві фінансові органи здійснюють безпосереднє управління виконанням бюджетів, координують діяльність учасників бюджетного процесу.

До принципів організації виконання бюджету, що тісно пов'язані з принципами бюджетної системи, належать загальні та спеціальні. Загальні принципи пов'язані з виконанням засад економічної політики держави й якісним виконанням державою своїх функцій. Спеціальні принципи відображають конкретні підходи до виконання бюджету

4.2. Бюджетна класифікація та її роль у бюджетному процесі

Бюджетна класифікація – єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу, відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів. Відповідно до ст. 8 Бюджетного кодексу України, бюджетна класифікація використовується для складання і виконання державного та місцевих бюджетів, звітування про їхнє виконання, здійснення контролю за фінансовою діяльністю органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших розпорядників бюджетних коштів, проведення фінансового аналізу в розрізі доходів, організаційних, функціональних та економічних категорій видатків, кредитування, фінансування і боргу, а також для забезпечення загальнодержавної й міжнародної порівнянності бюджетних показників.

Бюджетна класифікація є обов'язковою для застосування всіма учасниками бюджетного процесу в межах бюджетних повноважень. Міністерство фінансів України затверджує бюджетну класифікацію, зміни до неї та інформує про це Верховну Раду України.

Ознаки бюджетної класифікації проілюстровано на рис. 5.3.

Бюджетна класифікація має такі *складові частини*:

- класифікація доходів бюджету;
- класифікація видатків і кредитування бюджету;
- класифікація фінансування бюджету;
- класифікація боргу.

У ст. 9 Бюджетного кодексу наводиться класифікація доходів бюджету за такими *розділами*:

- податкові надходження;
- неподаткові надходження;
- доходи від операцій з капіталом;
- трансферти.

Ст. 10 Бюджетного кодексу містить *класифікацію видатків і кредитування бюджету*. Видатки та кредитування бюджету класифікуються за:

- бюджетними програмами (програмна класифікація видатків і кредитування бюджету);
- ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків та кредитування бюджету);
- функціями, з виконанням яких пов'язані видатки і кредитування бюджету (функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету).

4.3. Розпис доходів і видатків як основа виконання бюджету

Зміст стадій виконання бюджету свідчить, що процес виконання бюджету починається із розроблення і затвердження бюджетного розпису. Згідно з Бюджетним кодексом, *розпис бюджету* – це документ, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам

бюджетних коштів за певними періодами року, відповідно до бюджетної класифікації.

Державний бюджет України виконується за розписом, який затверджується міністром фінансів України, відповідно до бюджетних призначень, у місячний строк з дня прийняття закону про Державний бюджет України. До затвердження розпису Державного бюджету України міністром фінансів України затверджується тимчасовий розпис Державного бюджету України на відповідний період. Міністерство фінансів України протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису Державного бюджету України встановленим бюджетним призначенням, а також відповідність розподілу бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за загальним фондом державного бюджету за визначеними цим розписом періодами року відповідному прогнозу надходжень загального фонду державного бюджету протягом бюджетного періоду.

Розпис доходів складається структурним підрозділом Міністерства фінансів України, який, відповідно до закріплених функцій і процедур, забезпечує реалізацію бюджетної політики в частині планування дохідної частини бюджету, за участю інших структурних підрозділів Міністерства фінансів України та головних розпорядників. На основі складених розписів доходів, фінансування та повернення кредитів до державного бюджету Департамент державного бюджету Міністерства фінансів України розраховує граничні помісячні обсяги асигнувань і надання кредитів із загального фонду державного бюджету за відповідними структурними підрозділами Міністерства фінансів України та подає їм разом із роз'ясненнями. Керуючись роз'ясненнями, відповідні структурні підрозділи Міністерства фінансів України визначають головним розпорядникам помісячні обсяги асигнувань загального фонду в розрізі бюджетних програм або загалом головному розпоряднику за тими бюджетними програмами, які належать до компетенції відповідного структурного підрозділу, і разом із лімітними довідками про бюджетні асигнування та кредитування надають їх Департаменту державного бюджету Міністерства фінансів України, який зводить отримані помісячні обсяги асигнувань загального фонду, складає узагальнену лімітну довідку за кожним головним розпорядником з визначенням помісячних обсягів асигнувань головному розпоряднику загалом та доводить усі лімітні довідки до кожного головного розпорядника. За необхідності структурні підрозділи Міністерства фінансів України надають головним розпорядникам додаткові матеріали разом із необхідними роз'ясненнями.

4.4. Система справляння доходів бюджету

Основним джерелом доходів держави є валовий внутрішній продукт, частину якого вона використовує. При цьому держава використовує лише ту частину, яка переходить у її власність без будь-яких умов та обов'язків щодо

інших осіб у вигляді різного виду платежів. Саме ця частина ВВП і складає державні доходи, якими можуть розпоряджатися органи державної влади.

Доходи державного бюджету – поняття більш вузьке, ніж доходи держави. Доходи Державного бюджету України є частиною доходів держави, яка використовується для фінансування виконання органами державної влади загальнодержавних функцій, визначених Конституцією України.

4.5. Поняття бюджетного фінансування, його організація та принципи

Держава за допомогою бюджетного фінансування як форми бюджетного механізму здійснює фінансування всіх заходів, пов'язаних із виконанням її функцій. Оптимальне поєднання важелів, інструментів цього механізму та раціональне використання усіх наявних елементів сприяють відповідному рівню соціально-економічного розвитку суспільства, забезпеченню виконання стратегічних завдань. Бюджетне фінансування можна розглядати як об'єктивне економічне поняття і як матеріальне вираження цього поняття. Під бюджетним фінансуванням розуміють сукупність грошових відносин, пов'язаних із розподілом та використанням коштів централізованого грошового фонду держави, які реалізуються безоплатно і безповоротно шляхом надання бюджетних коштів юридичним та фізичним особам для проведення заходів, передбачених бюджетом.

Процес бюджетного фінансування регулюється Бюджетним кодексом України, базується та здійснюється на основі наукових принципів

4.6. Розпорядники бюджетних коштів, їхні права та обов'язки

Відповідно до ст. 22 Бюджетного кодексу України, для здійснення програм і заходів, які проводяться за рахунок коштів бюджету, бюджетні асигнування надаються розпорядникам бюджетних коштів.

Розпорядником бюджетних коштів є бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення витрат бюджетних коштів.

За обсягом наданих прав розпорядники бюджетних коштів поділяються на головних розпорядників бюджетних коштів і розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня. Розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня поділяють на розпорядників коштів другого та третього ступенів. Розпорядниками коштів другого ступеня є керівники, які отримують кошти на видатки установи і розподіляють суму коштів, визначену головним розпорядником для переказу безпосередньо підпорядкованим їм установам, підприємствам та організаціям. Розпорядниками коштів третього ступеня є керівники, які одержують кошти лише для безпосереднього витрачання.

Головними розпорядниками бюджетних коштів можуть бути:

1) за бюджетними призначеннями, визначеними Законом про Державний бюджет України, – установи, уповноважені забезпечувати діяльність Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України в особі їхніх керівників; міністерства, Конституційний суд України,

Верховний суд України, вищі спеціалізовані суди та інші органи, безпосередньо визначені Конституцією України, в особі їхніх керівників, а також інші установи, уповноважені законом або Кабінетом Міністрів України на реалізацію державної політики у відповідній сфері, в особі їхніх керівників;

2) за бюджетними призначеннями, визначеними рішенням про бюджет АРК, – уповноважені юридичні особи (бюджетні установи), що забезпечують діяльність Верховної Ради АРК і Ради Міністрів АРК, а також міністерства та інші органи влади АРК в особі їхніх керівників;

3) за бюджетними призначеннями, визначеними іншими рішеннями про місцеві бюджети, – місцеві державні адміністрації, виконавчі органи й апарати місцевих рад (секретаріат Київської міської ради), головні управління, управління, відділи та інші самостійні структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевих рад в особі їхніх керівників. Головні розпорядники коштів Державного бюджету України затверджуються Законом про Державний бюджет України шляхом встановлення їм бюджетних призначень.

Бюджетне призначення – це повноваження головного розпорядника бюджетних коштів, надане, відповідно до Бюджетного кодексу України, Законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), яке має кількісні, часові та цільові обмеження і дає змогу надавати бюджетні асигнування.

Бюджетним асигнуванням є повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане, відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові й цільові обмеження.

Бюджетне зобов'язання – це будь-яке здійснене, відповідно до бюджетного асигнування, розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього самого періоду або у майбутньому.

4.7. Виконання дохідної частини бюджетів

Успішне виконання бюджетів усіх рівнів передбачає своєчасне і повне надходження доходів, яке забезпечується раціонально організованою системою їхнього стягнення. Система мобілізації доходів має забезпечити рівномірність, регулярність та стійкість надходжень коштів на рахунки бюджету, а також відповідне їхнє документальне оформлення, яке дасть змогу фінансовим органам мати своєчасну інформацію про виконання плану за доходами.

Кабінет Міністрів України організовує виконання Державного бюджету України. Міністерство фінансів України здійснює безпосереднє управління виконанням Державного бюджету України, координує діяльність

учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету. При виконанні державного бюджету і місцевих бюджетів застосовується казначейське обслуговування бюджетних коштів (ст. 43 Бюджетного кодексу). Державна казначейська служба України, що діє у складі Міністерства фінансів України, забезпечує казначейське обслуговування бюджетних коштів на основі ведення єдиного казначейського рахунка, відкритого у Національному банку України.

4.9. Виконання видаткової частини бюджетів

Рівень організації та результативність виконання видаткової частини бюджету впливають на показники соціально-економічного розвитку країни, ефективність реалізації стратегічних засад бюджетної політики держави. Якісне виконання видаткової частини бюджету залежить від чіткої його організації й логічної побудови процедур і взаємозв'язку між ними. Відповідно до Бюджетного кодексу України, органи виконавчої влади забезпечують виконання цієї частини бюджетів, а Міністерство фінансів України, Міністерство фінансів Автономної Республіки Крим, місцеві фінансові органи здійснюють загальну організацію та управління даним процесом, координують діяльність учасників бюджетних відносин.

Бюджетні процедури, пов'язані з виконанням видаткової частини бюджетів, регулюються Бюджетним кодексом України, зокрема у ст. 46 визначено стадії виконання бюджету за видатками і кредитуванням.

Відповідно до затвердженого розпису бюджету, розпорядники бюджетних коштів одержують бюджетні асигнування, що є підставою для затвердження кошторисів. Порядок складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ встановлюється Кабінетом Міністрів України. Казначейство України здійснює контроль за відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів розпису бюджету. Розпорядники бюджетних коштів забезпечують управління бюджетними асигнуваннями і здійснення контролю за виконанням процедур та вимог, встановлених Бюджетним кодексом. Розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання і здійснюють платежі тільки в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами. Державна казначейська служба України здійснює реєстрацію та облік бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів і відображає їх у звітності про виконання бюджету

4.11. Організація та регулювання міжбюджетних потоків

Найважливішою передумовою існування міжбюджетних потоків є необхідність здійснення перерозподілу бюджетних ресурсів між ланками бюджетної системи, що спричинено розбіжностями обсягів коштів, акумульованих у бюджетах, та потребою в них. Міжбюджетні потоки в Україні зумовлені рухом коштів між Державним бюджетом України і місцевими бюджетами та між окремими видами місцевих бюджетів.

Міжбюджетні потоки зумовлені передусім функціонуванням міжбюджетних відносин. *Міжбюджетні відносини* – це відносини між державою, Автономною Республікою Крим і територіальними громадами щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією та законами України.

Виконання бюджету. Звітність про виконання бюджетів

Виконання бюджету — це процес реалізації затвердженого державного чи місцевого бюджету, який передбачає збір доходів, фінансування витрат, управління державними ресурсами, а також контроль за правильним та ефективним використанням бюджетних коштів. Завершальним етапом цього процесу є **звітність про виконання бюджету**, що відображає фінансові результати діяльності держави чи місцевих органів влади за певний період.

Контрольні запитання і завдання

1. Назвіть принципи виконання бюджету.
2. Охарактеризуйте бюджетну класифікацію та її роль у бюджетному процесі.
3. Що являє собою розпис доходів і видатків?
4. Охарактеризуйте систему справляння доходів бюджету.
5. Розкрийте роль та значення податкового менеджменту.
6. Дайте визначення бюджетного фінансування.
7. Охарактеризуйте організацію бюджетного фінансування.
8. Назвіть принципи бюджетного фінансування.
9. Які основні права та обов'язки розпорядників бюджетних коштів?
10. Опишіть виконання дохідної частини бюджетів.
11. Опишіть виконання видаткової частини бюджетів.
12. Чим зумовлений перехід на казначейську систему виконання бюджету?
13. Дайте визначення і назвіть системи касового виконання бюджету.
14. Опишіть механізм організації міжбюджетних потоків.
15. Яка основна мета регулювання міжбюджетних потоків?
16. Яка мета складання звітності про виконання державного та місцевих бюджетів?
17. Хто і в які терміни затверджує звіт про виконання Державного бюджету України?
18. Дайте визначення бюджетної звітності.
19. Назвіть види бюджетної звітності.
20. Назвіть форми місячної звітності розпорядників коштів, які фінансуються з державного і місцевих бюджетів.
21. Назвіть форми квартальної звітності розпорядників коштів, які фінансуються з місцевих бюджетів.

22. Ким затверджуються форми звітності про виконання бюджетів?
23. Яку звітність з виконання державного бюджету готують органи Державної казначейської служби України?
24. Який порядок складання та подання річної звітності про виконання державного бюджету?
25. Які органи готують звітність про виконання місцевих бюджетів?
26. Хто і в які терміни затверджує звіт про виконання Державного бюджету України?

Тема 5. КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ БЮДЖЕТІВ

5.1. Сутність та призначення бюджетного контролю.

5.2. Види, форми та методи бюджетного контролю.

5.3. Органи бюджетного контролю, їхня класифікація.

5.4. Рахункова палата України, її функції, права і завдання.

5.5. Податковий контроль та його організація в Україні.

5.6. Митний контроль та його організація в Україні.

5.7. Контроль органів Державної казначейської служби України за виконанням бюджету.

5.8. Контрольно-ревізійна робота, її завдання та напрями. Державна аудиторська служба України, її завдання, повноваження та права.

5.9. Організація і планування ревізій та перевірок. Бюджетний аудит.

***Основні поняття та терміни:** органи бюджетного контролю, податковий контроль, документальна перевірка, планова та позапланова перевірка, митний контроль, контроль за виконанням бюджету, контрольно-ревізійна робота; ревізія (перевірка); державний фінансовий контроль; план ревізії; програма ревізії; ревізійний процес; акт ревізії: проміжний і основний.*

5.1. Сутність та призначення бюджетного контролю, його роль у бюджетному менеджменті

Необхідною умовою ефективного управління фінансовими ресурсами держави є бюджетний контроль, основне призначення якого – зміцнення фінансово-бюджетної дисципліни та запобігання вчиненню зловживань на всіх стадіях бюджетного процесу.

Бюджетний контроль є матеріальним вираженням контрольної функції бюджету, об'єктивно зумовленою складовою процесу економічної діяльності та однією з функцій управління бюджетною системою. Він охоплює тільки ті розподільні процеси, які стосуються формування і використання централізованого фонду грошових ресурсів держави.

Бюджетний контроль – це різновид державного фінансового контролю, спрямований на забезпечення доцільності, законності, достовірності та раціональності дій учасників бюджетного процесу під час

складання, розгляду, затвердження, виконання, внесення змін та звітування про виконання бюджетів усіх рівнів. Такий контроль є особливим видом управлінської діяльності, спрямованим на виявлення відхилень у формуванні та використанні централізованого фонду грошових коштів, а також своєчасне прийняття коригувальних та превентивних заходів.

Основною метою бюджетного контролю є перевірка своєчасності та повноти надходження коштів до бюджету, а також їхнього цільового та ефективного використання. Відповідно його завданнями є:

- дотримання процедури складання, розгляду і затвердження бюджету, а також його виконання;
- дотримання бюджетного законодавства;
- контроль за правильністю формування дохідної частини бюджету;
- перевірка ефективності й цільового використання бюджетних коштів і коштів позабюджетних фондів;
- контроль за правильністю ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності;
- контроль за реалізацією механізму міжбюджетних відносин

5.2. Види, форми та методи бюджетного контролю

Для раціональної організації бюджетного контролю його класифікують за видами, формами та методами.

Видом бюджетного контролю називають таку його складову частину, яка, з одного боку, відображає зміст контролю загалом, а з іншого – відрізняється від окремих його складових конкретними носіями контрольних функцій, об'єктами контролю та методами здійснення контрольних дій. *Види бюджетного контролю класифікують за специфічними ознаками* Відповідно до становища та правових відносин об'єкта контролю з контролером в управлінні бюджетним процесом, бюджетний контроль поділяється на:

- зовнішній бюджетний контроль, який здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу, коли об'єкт та предмет контролю не належать до сфери управління контролюючого органу;
- внутрішній бюджетний контроль, який здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу, коли об'єкт та предмет контролю належать до сфери управління контролюючого органу. Так, він здійснюється в галузі чи установі, а його метою є забезпечення: належнорівня економії, ефективності і результативності діяльності; достовірності фінансової, статистичної та управлінської звітності; дотримання встановлених законодавством норм і правил.

Залежно від суб'єктів, які ініціюють і здійснюють контроль, виокремлюють державний (загальнодержавний, муніципальний), відомчий (внутрішньогалузевий, внутрішньогосподарський) і громадський бюджетний контроль.

Загальнодержавний бюджетний контроль здійснюють органи державної влади й управління. Основна особливість загально-державного

бюджетного контролю полягає в його позавідомчому характері (проводиться щодо будь-якого суб'єкта незалежно від його відомчої належності й підпорядкування).

Бюджетний контроль реалізується через систему органів бюджетного контролю, яка: по-перше, є елементом загальної структури контрольних органів держави; по-друге, важливою складовою бюджетного механізму, за допомогою якого держава реалізує свою бюджетну політику.

Склад органів бюджетного контролю залежить від структури фінансового апарату держави, яка визначається державним устроєм і функціями державних органів, закріпленими в Конституції України. За ознаками ініціювання й здійснення контролю виокремлюють суб'єктів, що здійснюють *загальний і спеціалізований бюджетний контроль*.

До суб'єктів загального контролю належать ті органи державної влади й управління, які є ініціаторами та виконавцями контролю, у тому числі в бюджетній сфері.

Специфічні контрольні повноваження ними делегуються підпорядкованим їм спеціалізованим структурам. Функції зі здійснення постійного контролю за використанням коштів державного бюджету парламент України делегував Рахунковій палаті. Уряд відповідно делегував функції зі здійснення поточного контролю за видатками державного бюджету Міністерству фінансів і Державній казначейській службі України, а наступного – Державній аудиторській службі України. Функції фіскального контролю за діяльністю платників податків главою держави покладено на Державну фіскальну службу України. Отже, систему органів бюджетного контролю відповідно до Конституції України розглядають у вигляді двох підсистем. До першої належать *органи загального бюджетного контролю*, до другої підсистеми – *органи спеціалізованого бюджетного контролю*, яким повноваження контролю делеговані суб'єктами першої підсистеми.

5.4. Рахункова палата України, її функції, права і завдання

Особливе місце в системі органів бюджетного контролю належить Рахунковій палаті України. Рахункова палата функціонує з 1997 р. і є органом зовнішнього державного фінансового контролю, що будує діяльність на основі принципів законності, плановості, об'єктивності, незалежності та гласності. Діяльність Рахункової палати України визначається Конституцією України, Законом України «Про Рахункову палату», регламентом Рахункової палати, а також наказами і розпорядженнями голови Рахункової палати. Рахункова палата України є постійно діючим органом контролю за надходженням коштів до Державного бюджету України та їхнім використанням, який утворюється Верховною Радою України, підпорядкований і підзвітний їй. Вона здійснює свою діяльність самостійно, незалежно від будь-яких інших органів держави. Рахункова палата є юридичною особою, має печатку зі своїм найменуванням і зображенням Державного Герба України.

5.5. Податковий контроль та його організація в Україні

Будучи складовою бюджетного контролю, в організаційному плані податковий контроль є самостійним напрямком державного фінансового контролю. У ст. 26.1. Податкового кодексу України наведено таке трактування: податковий контроль – це система заходів, що вживаються контролюючими органами з метою контролю правильності нарахування, повноти та своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування й іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи. Він має мету, завдання, об'єкти, суб'єкти, види та інструментарій здійснення. Головною *метою* податкового контролю в Україні є забезпечення законності та ефективності оподаткування. Так, податковий контроль спрямований на забезпечення дотримання податкового та іншого законодавства платниками податків, виявлення, ліквідацію та запобігання податковим правопорушенням.

5.6. Митний контроль та його організація в Україні

З метою належного забезпечення реалізації митної політики та здійснення митної справи в Україні органи, на які покладено виконання контрольних функцій, повинні проводити митний контроль. *Митний контроль* – це здійснення митними органами України спеціальний дій, спрямованих на дотримання юридичними і фізичними особами митного законодавства України, міжнародних угод нашої країни та правил, які регулюють порядок ввезення, вивезення чи транзиту вантажів, транспортних засобів, валюти. Основними *завданнями* такого контролю є: встановлення відповідності проведених митних операцій і дій митному законодавству, дотримання фізичними й юридичними особами встановлених митних процедур та правил при переміщенні товарів і предметів через митний кордон, захист економічних інтересів України тощо.

Здійснення митного контролю відбувається завдяки певному механізму, який включає об'єкти, суб'єкти, а також форми реалізації контролю. *Об'єктами* митного контролю є усі товари, транспортні засоби комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України. *Суб'єктами* митного контролю є органи Державної фіскальної служби України, які забезпечують формування державної митної політики в частині адміністрування митних платежів та реалізацію державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями при застосуванні митного законодавства.

5.7. Контроль органів Державної казначейської служби України за виконанням бюджету

Особливим підрозділом Міністерства фінансів України, що спеціально займається виконанням Державного бюджету України, є Державна казначейська служба України. Казначейська служба контролює дотримання

Єдиних правил обліку та звітності по бюджетах усіх рівнів і кошторисах, спрямування коштів за цільовим призначенням на стадії здійснення операцій із виконання бюджету на підставі документів розпорядників коштів, поданих до оплати.

Повноваження органів казначейства щодо контролю за виконанням бюджету регламентуються ст. 112 Бюджетного кодексу України та Положенням про Державну казначейську службу України, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 215 від 15.04.2015 р.

5.8. Контрольно-ревізійна робота, її завдання та напрями

Контрольно-ревізійна робота сприяє підвищенню ефективності виробничої та фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання з різними формами власності. При цьому поєднуються державний контроль і внутрішній контроль власників, зацікавлених у виконанні державних замовлень, контрактів. За допомогою контролю держава захищає інтереси споживачів, перевіряє якість продукції, забезпечує доступність і вірогідність інформації про кількість і якість асортименту продукції.

Контрольно-ревізійну роботу слід розуміти як сукупність процесів, пов'язаних з перевіркою наявності та стану матеріальних цінностей, фінансових ресурсів, розрахункових операцій, а також із створенням необхідних умов для їхнього здійснення. Головне її завдання – виявити недоліки та невідповідність діяльності підконтрольного об'єкта чинному законодавству, вивчення, аналіз, порівняння інформації, що сприяє підвищенню якості діяльності того чи іншого суб'єкта господарювання.

5.9. Державна аудиторська служба України, її завдання, повноваження та права

Відповідно до вимог Європейського Союзу щодо оптимізації органів виконавчої влади та боротьби з корупцією Державну фінансову інспекцію перетворено на Державну аудиторську службу. Метою цієї реорганізації є перехід від функцій контролю до аудиту, що спрямований на запобігання нецільовому, неефективному використанню бюджетних коштів та майна, переорієнтування інспектування саме на значні фінансові порушення, а також забезпечення проведення ревізій винятково на основі ризиків. Діяльність новоствореного органу спрямована на запобігання порушенням та приведення фінансового контролю у відповідність до сучасних вимог. Державна аудиторська служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів та який реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю. Її діяльність регламентується Конституцією України; Бюджетним кодексом України; Законом України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» № 2939-12 від 28.12.2015 р.; постановою Кабінету Міністрів України № 868 «Про утворення Державної аудиторської служби України»; від 28.10.2015 р. Положенням про Державну аудиторську службу України,

затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 43 від 03.02.2016 р. тощо.

5.10. Організація і планування ревізій та перевірок

Організацію контрольної-ревізійної роботи слід розуміти як комплекс заходів, спрямованих на здійснення господарського контролю безпосередньо в підвідомчих або інших підприємствах. Лише за умови належної організації контрольної-ревізійного процесу можна отримати повну та достовірну інформацію про стан господарської діяльності підприємства, виявити відхилення та недоліки, а також визначити фактори, які дадуть змогу запобігти виникненню негативних явищ у майбутньому. Найбільший результат у ревізійній діяльності досягається при правильному і раціональному її плануванні, тому що від цього залежить ефективне використання контрольної-ревізійного апарату та кадрів, робочого часу на проведення ревізій і перевірок, логічної організації ревізій та їхньої якості.

План ревізії – це документ, в якому вказується перелік контрольної-ревізійних робіт, які необхідно виконати, кількість часу, спосіб ревізії, дата початку і закінчення конкретної роботи та виконавці. Складання планів відбувається у кожному контрольному-ревізійному органі в кінці звітної періоду на наступний рік або квартал та ґрунтується на базі попередньої інформації про ревізії та перевірки, стану справ на підприємствах і з урахуванням певної послідовності. Впершу чергу ревізії призначаються на тих суб'єктах господарювання, з яких надходять скарги та сигнали про запущеність обліку, крадіжки, безгосподарність, у другу – підприємства, які не ревізувалися більше року, в третю – підприємства, які потребують практичної допомоги.

Контроль за виконанням бюджетів

Контроль за виконанням бюджетів — це процес моніторингу та перевірки використання державних та місцевих фінансових ресурсів з метою забезпечення їх ефективного і цільового використання. Контроль є ключовим етапом бюджетного процесу, який допомагає запобігати фінансовим порушенням, зловживанням, а також забезпечувати прозорість і підзвітність органів влади.

Мета контролю за виконанням бюджету:

- 1. Забезпечення цільового використання бюджетних коштів** — контроль гарантує, що кошти використовуються відповідно до затверджених бюджетних призначень.
- 2. Запобігання зловживанням і нецільовим витратам** — контроль дозволяє виявити випадки неефективного використання ресурсів та запобігти корупційним діям.

3. **Оцінка ефективності виконання державних програм** — контрольна діяльність забезпечує можливість оцінити результативність програм, на які виділяються бюджетні кошти.

4. **Контроль за дотриманням законодавства** — здійснення контролю спрямоване на забезпечення відповідності використання фінансових ресурсів чинному законодавству.

5. **Підтримка макроекономічної стабільності** — ефективний контроль дозволяє уникати бюджетних дисбалансів і ризиків для економіки.

Види контролю за виконанням бюджету:

1. **Внутрішній контроль**

• **Внутрішній контроль** здійснюється державними органами, які відповідають за виконання бюджетів на всіх рівнях, зокрема Міністерством фінансів, Державною казначейською службою, головними розпорядниками коштів.

• Основними завданнями внутрішнього контролю є:

○ Моніторинг надходжень та видатків.

○ Контроль за дотриманням фінансової дисципліни.

○ Оцінка відповідності бюджетних витрат затвердженим

показникам.

2. **Зовнішній контроль**

• **Зовнішній контроль** здійснюється незалежними органами, які не беруть участі у безпосередньому виконанні бюджету. В Україні таким органом є **Рахункова палата України**.

• Зовнішній контроль передбачає:

○ Проведення аудиту виконання бюджету.

○ Оцінку ефективності використання коштів.

○ Підготовку звітів для парламенту та громадськості.

3. **Казначейський контроль**

• Казначейський контроль є одним із найважливіших видів контролю за виконанням бюджету. Він здійснюється **Державною казначейською службою**.

• Основні функції казначейського контролю:

○ Контроль за цільовим використанням бюджетних коштів.

○ Перевірка відповідності фінансових операцій бюджетним

призначенням.

○ Контроль за надходженням доходів та своєчасним фінансуванням видатків.

4. **Аудит бюджету**

• **Аудит** є ключовим елементом контролю за виконанням бюджету і передбачає комплексну перевірку фінансових операцій, ефективності використання коштів, а також відповідності фінансової звітності.

• Аудит може бути:

- **Фінансовим** (перевірка відповідності облікових даних та звітності).
- **Операційним** (оцінка ефективності виконання державних програм).

- **Комплексним** (включає всі аспекти виконання бюджету).

5. Парламентський контроль

- **Верховна Рада України** здійснює контроль за виконанням Державного бюджету через розгляд звітів про його виконання, які подаються урядом та Рахунковою палатою.

- Парламентські комітети можуть проводити розслідування щодо цільового використання бюджетних коштів та ефективності державних програм.

Методи контролю за виконанням бюджету:

1. **Моніторинг** — постійне спостереження за надходженнями та витратами бюджету з метою виявлення відхилень від планових показників.

2. **Аналіз** — проведення аналізу бюджетних операцій, включаючи оцінку відповідності витрат затверженому бюджету.

3. **Аудит** — перевірка правильності ведення фінансових операцій, законності витрат та їх ефективності.

4. **Ревізія** — детальна перевірка окремих бюджетних програм або фінансових операцій для виявлення можливих порушень.

Основні органи контролю за виконанням бюджету в Україні:

1. **Рахункова палата України** — здійснює зовнішній контроль за виконанням Державного бюджету, а також проводить аудит і оцінку ефективності використання державних коштів.

2. **Державна аудиторська служба України** — відповідає за проведення фінансового контролю та аудит в органах державної влади, державних підприємствах, установах і організаціях.

3. **Міністерство фінансів України** — координує фінансову політику держави, здійснює контроль за виконанням бюджету та відповідає за фінансове планування.

4. **Державна казначейська служба України** — здійснює казначейське обслуговування державного бюджету та контроль за дотриманням бюджетних асигнувань.

5. **Парламентські комітети** — розглядають звіти про виконання бюджету та проводять парламентський контроль за ефективністю використання бюджетних коштів.

Контроль за виконанням бюджетів є необхідним інструментом для забезпечення прозорості, законності та ефективності використання державних фінансів. Завдяки механізмам внутрішнього та зовнішнього контролю, а також аудиту та казначейському обслуговуванню, забезпечується підзвітність органів влади і виконання фінансових зобов'язань держави.

Контрольні запитання і завдання

1. Визначте роль бюджетного контролю у бюджетному менеджменті.
2. Які органи здійснюють бюджетний контроль і в чому полягають їхні функції?
3. Визначте зміст і завдання попереднього, поточного і наступного бюджетного контролю. Які державні контролюючі органи задіяні у кож-
ному з них?
4. Назвіть форми, види і методи бюджетного контролю.
5. Які контрольні функції виконує Рахункова палата України?
6. Перерахуйте органи бюджетного контролю та їхні основні завдання.
7. Які існують види перевірок? Які основні відмінності планової та позапланової перевірки?
8. Як оформлюються результати документальної перевірки?
9. Визначте основні завдання та напрямки контрольно-ревізійної роботи.
10. Що має містити акт ревізії? Які головні вимоги до структури акта ревізії?
11. Яка сутність і призначення бюджетного контролю?
12. Охарактеризуйте методи бюджетного контролю.
13. Який порядок проведення ревізій?
14. Який порядок оформлення результатів перевірок?

Тема 6. МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

- 6.1 Призначення, сутність та функції місцевих фінансів. Інститут місцевого самоврядування у вітчизняному законодавстві.
- 6.2 Особливості формування місцевих бюджетів.
- 6.3 Організація бюджетного процесу на місцевому рівні.
- 6.4 Повноваження учасників бюджетного процесу.
- 6.5 Загальний та спеціальний фонди місцевих бюджетів.
- 6.6 Завдання та інструменти міжбюджетних відносин
- 6.7 Сутність управління бюджетними ресурсами.
- 6.8 Основні завдання та функції фінансового управління.
- 6.9 Казначейське обслуговування місцевих бюджетів. Звітність про виконання місцевих бюджетів.
- 6.10 Організація бюджетного контролю на місцевому рівні.
- 6.11 Складові елементи бюджетного потенціалу регіональних фінансів.

Основні поняття та терміни: поняття державної регіональної політики. Основні завдання державної регіональної фінансової політики. Напрями реалізації місцевої фінансової політики. Місцевий бюджет. Бюджет місцевого самоврядування. Фонди місцевого бюджету. Повноваження органів місцевого самоврядування Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування. Матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування. Склад місцевих фінансових інститутів. Система кількісних показників для визначення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування. Власні доходи місцевих бюджетів. Закріплені доходи місцевих бюджетів. Місцеві позики. Управління боргом органів місцевого самоврядування. Види місцевих податків і зборів України

6.1. Сутність місцевих бюджетів та етапи розвитку бюджетної системи України

Місцеві бюджети відіграють важливу роль у перерозподілі внутрішнього валового продукту, фінансуванні публічних послуг, передусім соціальної спрямованості, здійснюють безпосередній вплив на задоволення різних потреб населення. У Законі України «Про місцеве самоврядування» місцеві бюджети визначаються наступним чином. Бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування. Отже, місцеві бюджети як економічна категорія відображають грошові відносини, що виникають між місцевими органами самоврядування та суб'єктами розподілу створеної вартості в процесі формування територіальних фондів грошових коштів, які використовуються для соціально-економічного розвитку регіонів та поліпшення добробуту їх населення

Структурно місцеві бюджети є складовою бюджетної системи України і поряд з державним бюджетом створюють зведений (консолідований) бюджет України. Місцеві бюджети складаються з: - бюджету Автономної Республіки Крим; - обласних бюджетів; - районних бюджетів; - бюджетів районів у містах; - бюджетів місцевого самоврядування. Основними джерелами доходів місцевих бюджетів є: - податкові надходження; - неподаткові надходження; - доходи від операцій з капіталом; - доходи цільових фондів; - трансферти. В сучасних умовах місцеві бюджети в Україні формуються за рахунок надходжень з наступних джерел: власні доходи, закріплені доходів, регульованих доходів, дотацій, субсидій, субвенцій, інших джерел

6.2. Особливості формування місцевих бюджетів

Будучи частиною бюджетних відносин, місцеві бюджети як категорія мають ті самі ознаки, які притаманні фінансам в цілому, але у той же час мають свої особливості, які відрізняють їх від інших сфер та ланок фінансових відносин. До числа таких особливостей варто віднести те, що:

бюджет являє собою економічну форму перерозподільчих відносин, пов'язаних з відокремленням частини ВВП, що перебуває у розпорядженні держави, та її використанням для суспільних потреб; за допомогою бюджету здійснюється перерозподіл ВВП між найважливішими сферами суспільного виробництва (промисловістю, сільським господарством, транспортом і т.д.) в межах галузей народного господарства, між сферами суспільної діяльності (виробничою і невиробничою сферами економіки), регіонами країни та територіями

6.3. Організація бюджетного процесу на місцевому рівні

Бюджетний процес – це регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням та виконанням бюджетів, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України. Бюджетним кодексом визначено такі стадії бюджетного процесу: - складання проекту місцевого бюджету; - розгляд та прийняття рішення про місцевий бюджет; - виконання місцевого бюджету; - підготовка та розгляд звіту про виконання місцевого бюджету і прийняття рішення. В Україні бюджетний період для всіх бюджетів співпадає з календарним роком і триває з 1 січня по 31 грудня кожного року.

6.4. Повноваження учасників бюджетного процесу

Бюджетними повноваженнями визнаються права і обов'язки учасників бюджетних правовідносин (ст. 20 Бюджетного кодексу). Кожен учасник бюджетного процесу діє тільки в межах своїх повноважень і несе відповідальність згідно з чинним законодавством. Обласні та районні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси громад відповідних адміністративно-територіальних одиниць. До їх компетенції належить: - затвердження обласних і районних бюджетів, внесення змін до них, заслуховування та затвердження звітів про їх виконання; - затвердження програм соціально-економічного розвитку відповідних областей, районів та заслуховування звітів про їх виконання; - розподіл переданих з державного бюджету коштів у вигляді дотацій і субвенцій між районними бюджетами, бюджетами міст обласного значення, сіл, селищ, міст районного значення.

Виконавчі органи сільських, селищних та міських (міст районного значення) рад виконують усі функції, які відповідно до чинного бюджетного законодавства уповноважені здійснювати місцеві фінансові органи у разі, якщо останні не створені. У процесі виконання відповідних місцевих бюджетів виконавчі органи рад згідно з Бюджетним кодексом здійснюють такі функції: - складають проект рішення про місцевий бюджет і подають його на затвердження відповідній раді; - здійснюють контроль за дотриманням зобов'язань щодо платежів до місцевого бюджету на підприємствах і в організаціях незалежно від форм власності; - забезпечують виконання місцевого бюджету; - здійснюють фінансування видатків з місцевого бюджету; - приймають рішення про виділення коштів з резервного

фонду місцевого бюджету та звітують перед відповідними радами про їх використання; - забезпечують отримання згідно з рішеннями відповідних рад позичок у фінансово-кредитних установах для покриття тимчасових касових розривів, що виникають при виконанні місцевих бюджетів

6.5 Загальний та спеціальний фонди місцевого бюджету.

Розподіл бюджету на загальний та спеціальний фонди, їх складові частини визначаються БКУ та законом про ДБУ. Передача коштів між загальним і спеціальним фондами бюджету дозволяється тільки в межах бюджетних призначень шляхом рішення відповідної ради. Крім того, у складі бюджету може бути сформований резервний фонд. Акумуляовані в ньому грошові кошти використовують для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені під час складання проекту бюджету. Рішення про виділення цих коштів приймають виконавчі органи місцевого самоврядування. Складовими дохідної частини загального фонду бюджету є всі доходи бюджету (крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету); позики та запозичення. Позики та запозичення – це операції, пов'язані з отриманням місцевим бюджетом коштів на умовах повернення, платності та строковості, в результаті чого виникають зобов'язання перед кредиторами. Складові частини загального фонду бюджету: 1) всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету; 2) всі видатки бюджету, що здійснюються за рахунок надходжень загального фонду бюджету; 3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету без визначення цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок надходжень загального фонду бюджету); 4) фінансування загального фонду бюджету інвесторами; надходження унаслідок фінансування загального фонду бюджету. Спеціальний фонд – складова місцевого бюджету, яка включає надходження до бюджету, призначені для спрямування на конкретні заходи, та витрати з бюджету на реалізацію цих заходів, які провадяться за рахунок відповідних надходжень. Склад надходжень і доходів спеціального фонду місцевих бюджетів: 1. Надходження місцевих бюджетів: повернення кредитів до місцевих бюджетів, кошти від місцевих запозичень, повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу або пред'явлення цінних паперів. 2. Доходи місцевих бюджетів: податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, трансферти.

6.6 Завдання та інструменти міжбюджетних відносин

Міжбюджетні відносини – це сукупність правовідносин між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо розмежування фінансових ресурсів між видами бюджетів та органів влади для забезпечення виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України. Згідно з Бюджетним кодексом основною формою взаємовідносин між бюджетами в Україні є міжбюджетні трансферти, до

яких відносять: дотацію; субвенцію; кошти, що передаються до Державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів (реверсна дотація); додаткові дотації

6.7. Сутність управління бюджетними ресурсами

Управління місцевими фінансами – це складова частина управління економікою адміністративно-територіальних одиниць, що здійснюється спеціальними інституціями за допомогою специфічних прийомів і методів. Управління місцевими фінансами включає такі функціональні елементи: планування, оперативне управління, контроль. Розрізняють стратегічне і оперативне управління місцевими фінансами. Стратегічне управління – це управління на тривалу перспективу. Оперативне управління місцевими фінансами полягає у маневруванні наявними фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування, залученні додаткових коштів, ефективному їх використанні.

5.2. Основні завдання та функції фінансового управління

Основні завдання фінансового управління: - забезпечення реалізації державної бюджетної політики на відповідній території; - складання розрахунків проекту міського бюджету і подання їх на розгляд виконавчого комітету; - підготовка пропозицій щодо фінансового забезпечення заходів соціально-економічного розвитку міста;

- розробка пропозицій щодо удосконалення методів фінансового і бюджетного планування та фінансування витрат; - здійснення контролю за дотриманням підприємствами, установами та організаціями законодавства щодо використання ними бюджетних коштів та коштів цільових фондів, утворених радою; - здійснення загальної організації та управління виконання міського бюджету, координація діяльності учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.

Основні функції фінансового управління: - розробка і доведення до головних розпорядників бюджетних коштів інструкцій з підготовки бюджетних запитів; - визначення порядку та термінів розробки бюджетних запитів; - здійснення аналізу бюджетного запиту щодо його відповідності меті, пріоритетності, а також дієвості та ефективності використання коштів; - прийняття рішень про включення бюджетного запиту до пропозиції проекту міського бюджету; - участь у розробці балансу фінансових ресурсів міста; - організація роботи, пов'язаної зі складанням проекту міського бюджету;

- забезпечення впродовж бюджетного періоду відповідності розпису міського бюджету встановленим бюджетним призначенням; - здійснення в процесі виконання міського бюджету за доходами прогнозування та проведення аналізу доходів міського бюджету; - організація виконання міського бюджету; - складання кошторису доходів і видатків міського бюджету; - здійснення фінансування підприємств, а також заходів, пов'язаних з розвитком житлово-комунального господарства, благоустроєм території, дорожнім будівництвом, охороною довкілля та громадського порядку;

- перевірка правильності складання і затвердження кошторисів та планів використання коштів установами і організаціями; - участь у розробці пропозицій з удосконалення структури міської ради; - підготовка і подання виконкому міської ради офіційних висновків про перевиконання дохідної частини загального фонду.

6.8. Казначейське обслуговування місцевих бюджетів

Під касовим виконанням бюджету слід розуміти організацію і здійснення розрахунково-касових операцій (приймання, зберігання і видання коштів) щодо виконання бюджету відповідного рівня

Загальновідомі три системи касового виконання бюджету: банківська, казначейська, змішана. За банківської системи рахунки для виконання бюджету відкриваються в установах банківської системи. Казначейська система касового виконання бюджету передбачає відкриття та ведення рахунків через Державне казначейство. Казначейська модель обслуговування бюджету ґрунтується на таких основних принципах: - концентрації всіх коштів бюджету на єдиному рахунку; - несумісності функцій розпорядника та касира; - повної системи попереднього і поточного контролю. Принцип обслуговування за єдиним казначейським рахунком. Відповідно до вимог Бюджетного кодексу, всі місцеві бюджети України перейшли на казначейське обслуговування місцевих бюджетів. Казначейське обслуговування місцевих бюджетів здійснюється органами Державного казначейства на безоплатній та договірній основі.

Загальні вимоги до надання звітності наступні: - зведення, складання та надання звітності про виконання місцевих бюджетів здійснюється органами Державного казначейства України; - розпорядники бюджетних коштів відповідно до єдиної методології звітності складають та подають детальні звіти, що містять бухгалтерські баланси, дані про виконання кошторисів, результати діяльності та іншу інформацію за формами, встановленими законодавством України; - єдині форми звітності про виконання місцевого бюджету встановлюються Державним казначейством України за погодженням з Міністерством фінансів України

6.9 Організація бюджетного контролю на місцевому рівні.

За своєю сутністю бюджетний контроль – це система заходів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, спрямованих на забезпечення законності дій учасників бюджетного процесу під час складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджетів і звітування про їх виконання з використанням специфічних форм і методів їх організації. Виділяють наступні стадії бюджетного контролю: - попередній – здійснюється на стадії складання, розгляду та затвердження бюджету; - поточний – здійснюється у процесі виконання бюджетів та кошторисів бюджетних установ; - остаточний – здійснюється після складання звітності про виконання бюджетів у процесі аудиту.

6.10 Складові елементи бюджетного потенціалу регіональних фінансів.

Місцеві бюджети, з одного боку, є офіційним документальним носієм місцевих фінансів, а з іншого - являють собою план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для виконання завдань, спрямованих на забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. Бюджетний потенціал регіональних фінансів - це динамічна категорія, яка складається із сукупності складових, що відображають реальні і потенційні можливості місцевих фінансів, сконцентрованих у бюджетній системі. В структурі бюджетного потенціалу варто виділити дві складові: податкову і неподаткову. Основною метою управління бюджетним потенціалом є оптимізація грошових потоків задля максимального збільшення позитивного результату, що проявляється у забезпеченні фінансування соціально-економічного розвитку регіону.

Податковий потенціал є складною, багатоаспектною економічною категорією, яка відображає не тільки фактичний рівень оподаткування адміністративно-територіальної одиниці, але й ті резерви, які можна було б мобілізувати в існуючих умовах господарювання. Неподаткова складова представлена наступними елементами:

- трансфертний потенціал - можливі надходження до бюджету у вигляді трансфертів. Основними формами надання міжбюджетних трансфертів за Бюджетним кодексом є базова дотація та субвенції. Дотація - це сума грошових коштів, яка виділяється із бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня для покриття його дефіциту при неможливості зменшити видатки. Субвенція - цільовий міжбюджетний трансферт, призначений на певну мету в порядку, визначеному тим органом, який її надав;

- ресурсний потенціал, який включає можливі надходження до бюджету від ресурсів, що є в розпорядженні органів влади: доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від комерційного продажу, від штрафів та фінансових санкцій тощо. До ресурсного потенціалу віднесено також доходи від операцій з капіталом;

- потенціал цільових фондів. Цільові фонди можна поділити на дві групи. Перша - постійні фонди, які створенні з метою виконання окремих функцій держави, а саме соціальних. Друга група представляє тимчасові фонди, які створюються з метою швидкого вирішення актуальних проблем в державі. Свій потенціал ці фонди формують за рахунок таких джерел: податки, збори та інші обов'язкові платежі; субсидії, позики з бюджетів різних рівнів; добровільні відрахування громадян; кошти, отримані в результаті ведення комерційної діяльності, не забороненої законодавством; - кредитний потенціал, тобто сукупні можливості щодо залучення кредитних ресурсів до бюджету. Місцеві запозичення - операції, пов'язані з отриманням коштів на умовах повернення, платності та строковості, в результаті яких

з'являються зобов'язання перед бюджетом і операції, пов'язані з поверненням цих коштів до бюджету. Місцеві запозичення виникають у таких випадках: запозичення (позики) з бюджетів вищого рівня; запозичення в комерційних банках; бюджетні гарантії під запозичення комерційних структур, у тому числі на потребу бюджетної сфери (будівництво шкіл, лікарень тощо); випуск муніципальних позик.

Місцеві бюджети. Особливості формування та виконання місцевих бюджетів

Місцеві бюджети є важливою складовою бюджетної системи України, вони забезпечують фінансову самостійність органів місцевого самоврядування. Місцеві бюджети виконують роль головного інструменту фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів, вирішення питань місцевого значення, надання публічних послуг громадянам.

Контрольні запитання і завдання

1. Охарактеризуйте видаткову частину місцевого бюджету.
2. Вкажіть методи прогнозування доходів.
3. Вкажіть методи планування видатків.
4. Вкажіть етапи процесу виконання місцевих бюджетів за видатками.
5. Що таке коштори? Його види.
6. Охарактеризуйте програмно-цільове бюджетне планування.

Тема 7. ГЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

7.1 Гендерний підхід у бюджетному процесі.

7.2 Мета та завдання застосування гендерного підходу в бюджетному процесі.

7.3 Нормативне забезпечення впровадження гендерного підходу в бюджетному процесі в Україні.

7.4 Методика проведення гендерного бюджетного аналізу. Проведення гендерного аналізу бюджетної програми. Прийняття рішень за результатами гендерного аналізу бюджетної програми. Моніторинг гендерно чутливих бюджетних програм.

7.5 Прийняття рішень за результатами гендерного аналізу бюджетної програми.

7.6 Моніторинг гендерно чутливих бюджетних програм. Оцінювання гендерного впливу в публічному управлінні.

7.7 Сутність та складові оцінки гендерного впливу. Гендерна статистика як інструмент гендерного аналізу та оцінки гендерного впливу.

Основні поняття і терміни: гендер, гендерна рівність, гендерно орієнтоване бюджетування (ГОБ), гендерний аналіз, гендерний вплив, гендерний бюджетний аудит, гендерні потреби, програмно-цільовий метод бюджетування (ПЦМ), гендерна дискримінація, гендерні показники, інклюзивний бюджет, гендерна інтеграція, соціальна справедливість, статистичні дані з розподілом за статтю

7.1 Гендерний підхід у бюджетному процесі

Поняття «гендерний підхід» є порівняно новим та активно використовується з другої половини ХХ століття. Ідеї про рівноправність жінок та чоловіків дуже повільно здобували визнання та поширювалися в суспільстві, хоча сама ідея рівності всіх людей відома дуже давно. Лише з першої половини ХХ століття законодавство окремих держав під впливом масових суспільних рухів зазнало змін і почало приділяти увагу питанням захисту прав різних груп жінок, дітей, молоді, людей похилого віку, людей з особливими потребами та ін. У той час сформувалися й поняття «гендерний підхід» та розуміння необхідності його впровадження до різноманітних сфер життєдіяльності суспільства.

Згідно з визначенням Організації Об'єднаних Націй цілеспрямоване застосування гендерного підходу – це «...процес оцінювання того, які наслідки матиме для жінок та чоловіків здійснення будь-якого планованого заходу, включаючи впровадження законодавства, стратегічної політики та програм в усіх сферах і на всіх рівнях. Цілеспрямоване впровадження гендерного підходу означає обов'язкове врахування інтересів та досвіду як жінок, так і чоловіків під час розробки, впровадження, моніторингу та оцінювання стратегічних заходів і програм у всіх політичних, економічних та соціальних сферах, щоб забезпечити одержання чоловіками та жінками однакової вигоди від реалізації цих заходів і програм та ліквідувати будь-яку нерівність» .

Застосування гендерного підходу є необхідною умовою соціальної справедливості та рівноправного і стабільного людського розвитку за допомогою використання найбільш ефективних і результативних засобів та практик. Кінцева мета застосування гендерного підходу – досягнення гендерної рівності. Відповідно до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»: «гендерна рівність – це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства». Ключовим аспектом розуміння гендерної рівності є забезпечення рівності не тільки прав, а й можливостей різних груп жінок та чоловіків. Тобто гарантувати рівне право на працю в законодавстві для жінок та чоловіків важливо, але не менш важливо реалізувати це право через конкретні можливості та послуги (рівень заробітної плати, обчислення годин виконання домашньої роботи, кімнати для грудного годування на

підприємствах, відпустка по догляду за дитиною для обох батьків, пенсійний вік, тривалість життя тощо).

Застосування гендерного підходу сприяє просуванню гендерної рівності до всіх сфер політичного, соціально-економічного та культурного розвитку держав, регіонів та громад. Під час такого застосування політика гендерної рівності не розглядається як окреме питання, а перетворюється на наскрізне питання, яке слід враховувати на всіх етапах розроблення та впровадження публічної політики (стратегічних ініціатив, політик, програм, бюджетів, проєктів тощо). До того ж впровадження гендерного підходу означає, що різні групи жінок та чоловіків розглядаються як повноправні учасниці і учасники процесів соціально-економічного розвитку та отримувачки й отримувачі рівних вигод.

Гендерні відносини, гендерні проблеми та гендерні розриви в різних країнах та громадах істотно відрізняються і залежать від різних обставин та ситуацій. Аналіз ситуації, який враховує складові гендерного підходу, завжди виявляє гендерно диференційовані потреби, інтереси та пріоритети, а також різні види гендерної нерівності з огляду на доступні для різних груп жінок та чоловіків можливості, ресурси та результати. Цілеспрямоване застосування гендерного підходу дає змогу чітко окреслити шляхи розв'язання таких проблем і передбачає проведення ретельного та детального аналізу ситуації – гендерного аналізу. В Україні поступово впроваджується комплексний гендерний підхід у діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування різних рівнів, що передбачає покладення потреб та інтересів людей – жінок і чоловіків (та/або їх груп) в основу прийняття будь-яких рішень для забезпечення сталого людського розвитку.

У найзагальнішому розумінні гендерний підхід у публічній політиці – це врахування інтересів, потреб та можливостей жінок і чоловіків (та/або їх груп) на етапах планування, реалізації, моніторингу та оцінки публічної політики (конкретних стратегій, політик, програм, бюджетів та заходів).

7.2 Мета та завдання застосування гендерного підходу в бюджетному процесі.

Основною метою гендерного підходу в бюджетному процесі є підвищення економічної ефективності та прозорості видатків бюджету з урахуванням потреб жінок і чоловіків, дівчат та хлопців (та/або їх груп).

На практиці застосування гендерного підходу в бюджетному процесі означає використання різних методів та механізмів, за допомогою яких враховуються потреби, інтереси, можливості та досвід різних груп жінок та чоловіків на всіх стадіях бюджетного процесу. У ст. 19 Бюджетного кодексу України визначено п'ять стадій бюджетного процесу, на кожній з яких можливе застосування гендерного підходу.

1. Складання та розгляд Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету). Бюджетна декларація та прогноз місцевого бюджету можуть

містити інформацію про гендерні цілі (вплив на конкретні групи жінок та чоловіків) та результати їх досягнення.

Головні розпорядники бюджетних коштів, готуючи пропозиції до Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету), враховують цілі державної (місцевої) політики у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у межах діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник коштів бюджету, та показники їх досягнення.

2. Складання проєктів бюджетів. Розпорядники бюджетних коштів складають проєкти кошторисів та бюджетні запити, які забезпечують оптимальний розподіл ресурсів, відповідно до пріоритетів та очікуваних результатів, що зазначено в характеристиках відповідної бюджетної програми, з урахуванням потреб, інтересів і можливостей конкретних користувачів / отримувачів послуг (жінок, чоловіків та/або їх груп).

Бюджетні запити та кошториси, що містять гендерні аспекти, складаються за результатами гендерного аналізу бюджету або бюджетної програми.

3. Розгляд проєкту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет). Представлення проєкту закону про Державний бюджет України (проєкту рішення про місцевий бюджет) проводиться за процедурою повного обговорення із залученням всіх зацікавлених сторін. На етапі розгляду та прийняття державного і місцевих бюджетів до повного обговорення можна залучати зацікавлені сторони, які представляють інтереси різних груп користувачів державних і муніципальних послуг (жінок, чоловіків та/або їх груп), з метою внесення ними пропозицій до проєкту бюджету.

4. Виконання бюджету, у тому числі внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет). Після розгляду та прийняття закону чи затвердження рішення про бюджет розпорядники бюджетних коштів складають паспорти бюджетних програм. Паспорт бюджетної програми формується, виходячи з бюджетних запитів, поданих головними розпорядниками бюджетних коштів, відповідних бюджетних призначень та враховуючи результати гендерного аналізу бюджетної програми попереднього року.

7.3 Нормативне забезпечення впровадження гендерного підходу в бюджетному процесі в Україні.

Правове забезпечення гендерної рівності в публічному управлінні в Україні здійснюється нормативно-правовими актами, які умовно можна об'єднати в три групи:

1. нормативно-правові документи наднаціонального рівня (міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані Україною);

2. нормативно-правові документи національного рівня (національні нормативно-правові акти);

3. нормативні документи місцевого рівня (нормативно-правові акти, прийняті регіональними та місцевими органами публічної влади).

Наднаціональний рівень правового забезпечення гендерної рівності в публічному управлінні складають міжнародні документи, які є доктринальною правовою основою забезпечення гендерної рівності в Україні. До них належать: Загальна декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1973), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1973), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1999), Пекінська платформа дій та Пекінська декларація (1995), Європейська хартія рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад (2006), Європейська соціальна хартія (2006), Цілі сталого розвитку (2015) та ін.

Другий, національний рівень правового забезпечення гендерної рівності в публічному управлінні, складають Конституція України, законодавчі та підзаконні (нормативно-правові) акти, що регулюють правові відносини щодо гендерної рівноправності між чоловіками та жінками в Україні, зокрема:

Конституція України, яка гарантує, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом» (ст. 24). Ст. 3 Конституції України закріплює рівність жінок та чоловіків в усіх сферах життя. Ч. 3 ст. 24 Конституції України безпосередньо присвячена подоланню дискримінації стосовно жінок в Україні та наголошує на тому, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у громадсько-політичній та культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї.

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року. Він визначає основні напрями державної гендерної політики, органи влади, відповідальні за її реалізацію, структурні елементи політики з метою забезпечення паритетного становища жінок і чоловіків в усіх сферах життя. Завдяки цьому закону Україна почала системно розбудовувати національний механізм утвердження гендерної рівності.

Закон України «Про засади запобігання та протидію дискримінації в Україні» від 6 вересня 2012 року. Він встановлює засади запобігання та протидії дискримінації в Україні. У документі визначено основні форми дискримінації, запроваджено принцип недискримінації в законодавстві України, встановлено заборону дискримінації з одночасним визначенням дій, які не вважаються дискримінацією, вказано суб'єктів, наділених повноваженнями щодо запобігання та протидії дискримінації, впроваджено антидискримінаційну експертизу, обов'язкову для проєктів законів України, актів Президента України, інших нормативно-правових актів, що

розробляються Кабінетом Міністрів України, міністерствами, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 січня 2018 року, в якому запропоновано інноваційний підхід щодо протидії домашньому насильству, подано визначення домашнього насильства та закріплено механізм реагування на його випадки. З 11 січня 2019 року в Кримінальному кодексі України запроваджено ст. 126-1 «Домашнє насильство», за порушення якої передбачено кримінальну відповідальність (покарання у вигляді позбавлення волі строком до 2 років).

Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року, в якому до принципів державної служби (ст. 4) включено такий: «забезпечення рівного доступу до державної служби – заборона всіх форм та проявів дискримінації, відсутність необґрунтованих обмежень або надання необґрунтованих переваг певним категоріям громадян під час вступу на державну службу та її проходження». Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби, зобов'язаний вживати заходів щодо створення рівних умов для прийняття та просування по службі державних службовців.

Національний план дій України по виконанню резолюції Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» до 2020 року від 24 лютого 2016 року. Основною метою документа є підвищення рівня дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків відповідно до Положення Національного плану дій мають відображатися у відомчих, регіональних та місцевих планах, програмах діяльності. Національний план дій став одним з основоположних документів для впровадження гендерної політики в секторі безпеки й оборони.

Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року від 11 квітня 2018 року, спрямована на укріплення інституційних механізмів забезпечення гендерної рівності з комплексним підходом до подолання інституційних обмежень у сфері гендерної рівності.

Третій рівень, місцевий рівень правового забезпечення гендерної рівності в публічному управлінні, складають нормативно-правові акти, що регулюють відносини гендерної паритетності на регіональному та місцевому рівнях публічного управління, а саме: розпорядження голів місцевих державних адміністрацій, рішення органів місцевого самоврядування, які затверджують (схвалюють) відповідні програми, плани, заходи тощо.

В Україні сформовано трирівневу систему інституційного та нормативно-правового забезпечення гендерної рівності у сфері публічного управління. У межах цієї трирівневої системи здійснюється інституційно-правове регулювання суспільних правовідносин щодо забезпечення гендерної рівності у сфері публічного управління, належного планування та ефективного реалізації гендерної політики в Україні.

Важливою передумовою впровадження гендерного підходу є нормативно-правова база, оскільки саме вона офіційно закріплює в суспільстві певні стандарти, правила та правові механізми забезпечення гендерної рівності. Конституція України як найвищий правовий акт держави в ст. 24 проголошує рівні конституційні права та свободи громадян, а також їх рівність перед законом. Згідно з Конституцією «рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї...»¹⁷

В Україні нормативно-правовий підхід до впровадження гендерної рівності забезпечується Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Ст. 12 та 13 цього закону встановлено, що «...органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах своєї компетенції: забезпечують надання жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей; здійснюють виконання загальнодержавних та регіональних програм з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків... дотримуються принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у своїй діяльності»¹⁸.

Наказ Міністерства фінансів України «Про огляди витрат державного бюджету» від 23 жовтня 2019 року № 446.

Він встановлює, що «під час проведення аналізу ефективності, результативності та економічної доцільності відповідних витрат державного бюджету здійснюється аналіз інформації і показників бюджетних запитів, паспортів бюджетних програм, звітів про їх виконання, розглядаються результати оцінки ефективності бюджетних програм та гендерного аналізу бюджетних програм, проведених головними розпорядниками, висновки про результати контрольних заходів, проведених органами, уповноваженими на здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства».

5. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання у 2019 році місцевих бюджетів на середньостроковий період» від 29 березня 2019 року № 130.

Цей документ передбачає, що «за рішенням органу, що складає прогноз, за результатами гендерного аналізу бюджетних програм, може зазначатись інформація щодо врахування при прогнозуванні гендерних аспектів з метою зменшення гендерних розривів, послаблення негативних та посилення позитивних тенденцій у відповідній сфері / галузі з точки зору забезпечення гендерних потреб та задоволення гендерних інтересів».

Наказ Міністерства фінансів України «Порядок здійснення оцінки ефективності бюджетних програм головними розпорядниками коштів державного бюджету» від 19 травня 2020 року № 223.

Він визначає: використання результатів гендерного аналізу бюджетної програми як одного з джерел інформації для оцінювання ефективності;

оцінку ефективності «надання публічних послуг, рівня забезпечення потреб, задоволення інтересів отримувачів / користувачів і надавачів публічних послуг, у тому числі за ознакою статі та іншими ознаками»; а також заходи «з покращання якості та ефективності надання публічних послуг – дослідження потреб та інтересів отримувачів / користувачів публічних послуг, в тому числі запровадження відповідних опитувань (анкетування), проведення гендерного аналізу бюджетної програми».

7.4 Методика проведення гендерного бюджетного аналізу. Проведення гендерного аналізу бюджетної програми

Гендерний аналіз бюджетних програм можна вважати основою застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі. Гендерний аналіз бюджетних програм – це аналіз програм, що фінансуються з бюджету, метою якого є визначення рівня забезпечення потреб та задоволення інтересів жінок та чоловіків (та/або їх груп) у процесі реалізації бюджетної програми, а також виявлення гендерних розривів, гендерної дискримінації та причин їх виникнення.

Гендерний аналіз важливо проводити для всіх бюджетних програм без винятків. При цьому головні розпорядники коштів складають план-графік проведення гендерного аналізу бюджетних програм відповідно до пріоритетності та актуальності бюджетних програм. З урахуванням масштабів та складності роботи головні розпорядники коштів визначають послідовність заходів з проведення гендерного аналізу, зокрема щодо наявності необхідних даних, а також призначають відповідальних осіб за виконання цих заходів.

Відповідальними за проведення гендерного аналізу бюджетної програми доцільно визначити тих розпорядників коштів, які відповідають за формування цілей державної (місцевої) політики в конкретній сфері, у межах якої реалізується обрана для гендерного аналізу бюджетна програма. До роботи з проведення гендерного аналізу бюджетних програм важливо залучити фінансистів або інших фінансових фахівців. Перший етап гендерного аналізу бюджетної програми – гендерний аналіз характеристик бюджетної програми, обраної для аналізу. Другий етап проведення гендерного аналізу бюджетної програми – гендерний аналіз послуги (послуг), що надається в процесі чи за результатами виконання бюджетної програми. Мета етапу – визначити та проаналізувати публічні послуги, що надаються в межах бюджетної програми, і дослідити їх вплив на жінок і чоловіків (та/або їх групи) та на гендерну рівність. Третій етап проведення гендерного аналізу бюджетної програми – гендерний аналіз видатків бюджетної програми. На цьому етапі розпорядники бюджетних коштів повинні провести аналіз основних бюджетних видатків відповідно до програми (на проведення заходів або надання послуг) з ціллю оцінки видатків програми та їх розподілу між різними групами користувачів / одержувачів послуг.

7.5 Прийняття рішень за результатами гендерного аналізу бюджетної програми.

На основі висновків та пропозицій, розроблених за результатами гендерного аналізу бюджетної програми, розпорядники бюджетних коштів та інші учасники бюджетного процесу приймають рішення відповідно до своєї компетенції. Наприклад:

рішення щодо включення гендерного аспекту до характеристик бюджетної програми (бюджетна програма має стати гендерно чутливою щодо окремої послуги або загалом);

рішення про посилення гендерної чутливості бюджетної програми (бюджетна програма, яка містить деякі гендерні аспекти, має стати ще більш гендерно чутливою);

- рішення щодо подальшого застосування гендерного підходу (включення до планів діяльності; удосконалення збирання гендерної статистики; проведення опитування жінок, чоловіків та/ або їх груп – користувачів послуг; розроблення стандартів послуг тощо).

Рішення за результатами гендерного аналізу бюджетної програми приймаються з урахуванням бюджетних призначень, встановлених законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) на відповідний рік, та/або фінансових обмежень на плановий та наступні за плановим два бюджетних періоди, визначені відповідно до законодавства

7.6 Моніторинг гендерно чутливих бюджетних програм. Оцінювання гендерного впливу в публічному управлінні

Розпорядникам бюджетних коштів та іншим учасникам бюджетного процесу рекомендується здійснювати в межах своїх повноважень моніторинг гендерно чутливих бюджетних програм з точки зору зменшення гендерних розривів, усунення гендерної дискримінації, забезпечення потреб, задоволення інтересів жінок, чоловіків та/ або їх груп у процесі реалізації бюджетної програми.

Моніторинг гендерно чутливої бюджетної програми – це безперервний процес збирання та аналізу інформації під час реалізації програми щодо обсягу використаних бюджетних асигнувань і стану досягнення запланованих показників програми для жінок та чоловіків (та/або їх груп). Такий моніторинг дає змогу системно відстежити і порівнювати процес надання публічних послуг для жінок та чоловіків (та/або їх груп)

7.7 Сутність та складові оцінки гендерного впливу. Гендерна статистика як інструмент гендерного аналізу та оцінки гендерного впливу

Впровадження гендерного аналізу в процеси формування публічної політики пов'язане з потребою подолання підходу, за якого гендерна рівність розглядається як однакове ставлення до всіх громадян незалежно від соціальних чи інших обставин. Водночас рівність означає забезпечення однакових можливостей доступу до державних гарантій для всіх громадян незалежно від статі, віку, інвалідності, місця проживання, раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, належності до маломобільних груп, мовних або інших ознак. Ефективність реалізації публічної політики залежить від якнайповнішого врахування особливих та відмінних фізичних, соціальних, економічних характеристик і життєвого досвіду різних соціально-демографічних груп жінок і чоловіків, дівчат і хлопців. Оцінку гендерного впливу публічної політики можна здійснювати крізь призму практичних та стратегічних потреб жінок і чоловіків (та/або їх груп). Базовою складовою впровадження гендерного підходу під час розроблення нормативно-правових актів є гендерний аналіз, що проводиться на кожному з етапів. Гендерний аналіз дає змогу:

1. визначити фактичне становище жінок, чоловіків та/або їх груп, виявити їхні потреби та інтереси у відповідній сфері / галузі або у розв'язанні проблеми, для усунення якої готується нормативно-правовий акт;
2. визначити прямий та/або опосередкований вплив нормативно-правового акта на різні групи населення.

На результатах гендерного аналізу ґрунтується подальше визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми, на усунення якої спрямовується нормативно-правовий акт.

Під час проведення гендерного аналізу використовуються статистичні дані з розподілом за статтю, віком, місцем проживання, ознаками інвалідності та іншими ознаками, що стосуються проблеми, на розв'язання якої спрямовується нормативно-правовий акт.

Гендерна статистика віддзеркалює дійсне становище різних статей та робить видимими гендерні проблеми та відносини в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Дані гендерної статистики дуже важливі в процесі здійснення гендерного аналізу загалом та гендерного аналізу бюджетних програм зокрема, а також оцінки гендерного впливу. Часто вони становлять аналітичну основу впровадження гендерного підходу у сфері публічного управління.

Гендерна статистика належним чином відображає відмінності та нерівності в становищі жінок і чоловіків у всіх сферах життя. Початковим етапом виробництва даних гендерної статистики є визначення показників, потрібних для виявлення і розуміння цілей, пов'язаних із гендерними питаннями.

Гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі полягає у врахуванні різних потреб, інтересів та можливостей жінок і чоловіків під час розподілу бюджетних коштів. Він спрямований на забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від статі, через більш справедливий розподіл державних фінансів.

Основні цілі гендерно орієнтованого підходу в бюджетуванні:

1. **Справедливий розподіл ресурсів** — забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до бюджетних ресурсів, зокрема у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, інфраструктури тощо.

2. **Подолання гендерної нерівності** — запобігання нерівності, що може виникати внаслідок непродуманих державних політик і програм.

3. **Підвищення ефективності державних витрат** — сприяння ефективнішому використанню державних коштів через більш цільове і потребове фінансування.

4. **Стимулювання гендерної рівності** — розвиток політики, яка сприяє рівним правам та можливостям для жінок і чоловіків у всіх сферах життя.

Основні поняття і терміни:

- **Гендерний бюджет** — бюджет, у якому враховані потреби жінок і чоловіків з метою забезпечення рівного доступу до державних ресурсів.

- **Гендерний аналіз бюджету** — аналіз бюджетних процесів з точки зору впливу на жінок і чоловіків, виявлення можливих дискримінаційних аспектів.

- **Гендерно чутливі програми** — державні програми, розроблені з урахуванням специфічних потреб чоловіків і жінок.

Етапи впровадження гендерно орієнтованого підходу у бюджетуванні:

1. Аналіз наявних даних

- Збір і аналіз статистичних даних, розподілених за статтю (наприклад, доходи, рівень зайнятості, доступ до соціальних послуг), для оцінки того, як фінансова політика впливає на різні групи населення.

2. Визначення проблем і нерівностей

- Визначення основних сфер, де існують гендерні нерівності, та в яких сферах потрібно скоригувати фінансові рішення для їх усунення.

3. Розробка гендерно орієнтованих бюджетних заходів

- Впровадження політик і заходів, спрямованих на врахування потреб різних груп населення. Наприклад, додаткове фінансування програм зайнятості для жінок у регіонах з високим рівнем безробіття серед жінок.

4. Моніторинг і оцінка результатів

- Періодична оцінка виконання бюджету з погляду його впливу на жінок і чоловіків. Важливо забезпечити, щоб виділені кошти дійсно сприяли підвищенню гендерної рівності.

Приклади впровадження гендерно орієнтованого бюджетування:

1. **Освіта:** аналіз фінансування шкіл з урахуванням того, як це впливає на доступ хлопців та дівчат до освіти.
2. **Зайнятість:** програми, що підтримують зайнятість серед жінок, особливо у сферах, де вони є недостатньо представлені.
3. **Здоров'я:** фінансування програм, які сприяють охороні здоров'я жінок, наприклад, доступ до репродуктивних послуг.

Виклики впровадження гендерно орієнтованого підходу:

- **Нестача даних** — обмеженість або відсутність гендерно розподілених даних може ускладнювати проведення гендерного аналізу.
- **Низька обізнаність** серед посадовців щодо важливості гендерного підходу у фінансових рішеннях.
- **Опір змінам** з боку установ або громадськості, що можуть розглядати гендерно орієнтоване бюджетування як необов'язкове або додаткове навантаження.

Гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі є важливим інструментом для досягнення соціальної справедливості і рівності. Він допомагає урядам та органам місцевого самоврядування ефективніше використовувати бюджетні кошти та забезпечувати рівні можливості для всіх громадян.

Контрольні запитання і завдання

1. Що таке гендерно орієнтований бюджет (ГОБ)?
 - Дайте визначення гендерно орієнтованого бюджету.
 - Яка основна мета ГОБ?
2. Які принципи гендерного підходу в бюджетному процесі?
 - Які ключові принципи враховуються під час застосування гендерного підходу до бюджетування?
3. Які основні етапи впровадження гендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес?
 - Опишіть основні етапи впровадження гендерно орієнтованого бюджетування в державній фінансовій системі.
4. Яка роль аналізу гендерних потреб у бюджетному плануванні?
 - Як аналіз гендерних потреб впливає на розподіл бюджетних коштів?
 - Які дані необхідно враховувати для проведення гендерного аналізу?
5. Які інструменти використовуються для впровадження гендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес?
 - Перелічіть основні інструменти гендерного бюджетування.
 - Як кожен із цих інструментів сприяє ефективності бюджетного процесу?

6. Які переваги та виклики пов'язані з упровадженням гендерно орієнтованого бюджетування?
- Які переваги гендерно орієнтованого підходу для бюджетної політики держави?
 - Які основні виклики виникають при впровадженні гендерного підходу в бюджетний процес?
7. Які міжнародні приклади успішного впровадження гендерного бюджетування ви знаєте?
- Які країни успішно впровадили гендерно орієнтоване бюджетування?
 - Які уроки можна винести з їхнього досвіду для України?
8. Як оцінюється ефективність гендерного підходу в бюджетуванні?
- Які критерії використовуються для оцінки результатів гендерно орієнтованого бюджетування?
 - Як можна виміряти вплив гендерного підходу на розподіл бюджетних ресурсів?

Тема 8. БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС І ЙОГО УЧАСНИКИ

- 8.1. Бюджетний процес в Україні
- 8.2 Бюджетний процес та його стадії
- 8.3 Організація бюджетного процесу в Україні
- 8.4 Учасники бюджетного процесу
- 8.5 Прийняття Державного бюджету України
- Виконання Державного бюджету України
- 8.7 Звітність про виконання державного бюджету
- 8.8 Бюджетне планування та прогнозування
- 8.9 Повноваження Державного казначейства України
- 8.10 Механізми та форми участі громадськості у бюджетному процесі

***Основні поняття і терміни:** бюджетний процес, стадії бюджетного процесу, бюджетний запит, бюджетна декларація, бюджетна резолюція, учасники бюджетного процесу, проєкт закону, звіт про виконання бюджету; бюджетна безпека, загрози безпеці, рівні безпеки, механізм забезпечення безпеки держави, індикатори рівня безпеки, показники рівня безпеки.*

8.1. Бюджетний процес в Україні

Бюджетний процес — регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України. В Україні бюджетний процес

регулюється Конституцією України, Бюджетним кодексом України та іншими нормативними актами.

Бюджетний процес поділяється на чотири стадії: 1) складання проектів бюджетів; 2) розгляд і прийняття закону про Державний бюджет України, рішень про місцеві бюджети; 3) виконання бюджету, в тому числі у разі необхідності внесення змін до закону про Державний бюджет України, рішення про місцеві бюджети; 4) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішень щодо нього.

Проект закону про Державний бюджет України розробляє Кабінет Міністрів України. Міністр фінансів України відповідає за складання проекту закону про Державний бюджет України, визначає основні організаційно-методичні засади бюджетного планування, які використовуються для підготовки бюджетних запитів і розробки пропозицій проекту Державного бюджету України.

Кабінет Міністрів України подає до Верховної Ради України проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період не пізніше, ніж за чотири робочих дні до початку проведення парламентських слухань з питань бюджетної політики на наступний бюджетний період.

Не пізніше 1 червня або першого наступного за цією датою дня пленарних засідань Верховної Ради України у парламенті відбуваються слухання з питань бюджетної політики на наступний бюджетний період. З доповіддю про Основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний період виступає Прем'єр-міністр України або за його дорученням міністр фінансів України.

Національний банк України до 1 квітня року, що передує плановому, подає до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України: 1) проект основних засад грошово-кредитної політики на наступний бюджетний період; 2) проект кошторису доходів і видатків Національного банку України на наступний бюджетний період.

За результатами парламентських слухань Верховна Рада України приймає постанову про схвалення або взяття до відома Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період.

Для підготовки пропозицій проекту Державного бюджету України Міністерство фінансів України розробляє і доводить до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції щодо підготовки бюджетних запитів.

Бюджетний запит — це документ, підготовлений розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступний бюджетний період.

Головні розпорядники бюджетних коштів організують розробку бюджетних запитів для подання Міністерству фінансів України в терміни та порядку, встановлені Мінфіном. На основі аналізу бюджетних запитів

Міністерство фінансів України готує проект закону про Державний бюджет України.

Окрім того, Міністерство фінансів України подає проект закону про Державний бюджет України Кабінету Міністрів України для розгляду, а також вносить пропозиції щодо термінів і порядку розгляду цього проекту в Кабінеті Міністрів України.

Кабінет Міністрів України приймає постанову щодо схвалення проекту закону про Державний бюджет України та подає його разом з відповідними матеріалами Верховній Раді України не пізніше 15 вересня року, що передує плановому. Не пізніше ніж через 5 днів після подання Кабінетом Міністрів України проекту закону про Державний бюджет України до Верховної Ради України міністр фінансів України представляє його на пленарному засіданні Верховної Ради України.

За результатами обговорення проекту закону про Державний бюджет України Верховна Рада України може прийняти вмотивоване рішення про його відхилення у разі невідповідності Бюджетному кодексу та Основним напрямам бюджетної політики на наступний бюджетний період. У разі відхилення проекту закону про Державний бюджет України Кабінет Міністрів України зобов'язаний у тижневий термін з дня набрання чинності рішенням про відхилення подати проект закону про Державний бюджет України на повторне представлення з обґрунтуванням внесених змін, пов'язаних з відповідним рішенням Верховної Ради України.

Міністр фінансів України повторно представляє проект закону про Державний бюджет України не пізніше трьох днів після його повторного подання до Верховної Ради України.

Після прийняття до розгляду представленого проекту закону про Державний бюджет України не пізніше 1 жовтня (6 жовтня, якщо проект бюджету був прийнятий до розгляду після повторного подання Кабінетом Міністрів України) року, який передує плановому, проект закону про Державний бюджет України розглядається народними депутатами України, а також у комітетах, депутатських фракціях і групах Верховної Ради України.

Комітет Верховної Ради України з питань бюджету не пізніше 15 жовтня (20 жовтня, якщо проект бюджету був прийнятий до розгляду після повторного подання Кабінетом Міністрів України) року, який передує плановому, спільно з уповноваженими представниками Кабінету Міністрів України розглядає пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України і готує Висновки та пропозиції до нього, а також таблиці пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи, які пропонується підтримати чи відхилити, і приймає з цього приводу відповідне рішення.

Висновки та пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України, а також таблиці пропозицій апаратом Верховної Ради України розповсюджуються серед народних депутатів України не пізніше ніж за два

дні до розгляду проекту закону у першому читанні на пленарному засіданні Верховної Ради України.

Перше читання проекту закону про Державний бюджет України починається з доповіді голови Комітету Верховної Ради України з питань бюджету щодо Висновків і пропозицій до проекту закону про Державний бюджет України. В обговоренні цього питання беруть участь представники комітетів Верховної Ради України, депутатських фракцій і груп, народні депутати України, представники Рахункової палати та Кабінету Міністрів України. Висновки та пропозиції до проекту закону про Державний бюджет України голосуються в цілому. Якщо позитивне рішення не прийнято, відбувається постатейне голосування

Верховна Рада України приймає проект закону про Державний бюджет України у першому читанні не пізніше 20 жовтня (25 жовтня, якщо проект бюджету був прийнятий до розгляду після повторного подання Кабінетом Міністрів України) року, що передує плановому.

Після прийняття проекту закону про Державний бюджет України у першому читанні Кабінет Міністрів України у двотижневий термін готує і подає не пізніше 3 листопада (8 листопада, якщо проект бюджету був прийнятий до розгляду після повторного подання Кабінетом Міністрів України) року, що передує плановому, проект закону про Державний бюджет України, доопрацьований відповідно до Бюджетних висновків Верховної Ради України, і порівняльну таблицю стосовно їх урахування з вмотивованими поясненнями щодо неврахованих пропозицій.

При розгляді проекту закону про Державний бюджет України у другому читанні пропозиції народних депутатів України, комітетів Верховної Ради України, депутатських груп і фракцій щодо змін до проекту закону про Державний бюджет України не розглядаються, крім висновків Комітету Верховної Ради України з питань бюджету щодо розгляду проекту закону про Державний бюджет України у другому читанні.

Друге читання проекту закону про Державний бюджет України передбачає насамперед затвердження загального обсягу дефіциту (профіциту), доходів і видатків Державного бюджету України з подальшим постатейним голосуванням проекту закону про Державний бюджет України, поданого Кабінетом Міністрів України на друге читання, яке завершується не пізніше 20 листопада року, що передує плановому.

Комітет Верховної Ради України з питань бюджету доопрацьовує проект закону про Державний бюджет України та вносить його на розгляд Верховної Ради України у третьому читанні не пізніше 25 листопада року, що передує плановому. Після доповіді голови Комітету Верховної Ради України з питань бюджету та співдоповіді міністра фінансів України Верховна Рада України проводить голосування по пропозиціях Комітету Верховної Ради України з питань бюджету щодо статей проекту закону про

Державний бюджет України, які не були прийняті у другому читанні, та стосовно проекту закону в цілому.

Закон про Державний бюджет України приймається Верховною Радою України до 1 грудня року, що передує плановому.

Зміни до закону про Державний бюджет України подаються у формі проекту закону про внесення змін до Закону про Державний бюджет України. Вони можуть вноситися лише у випадках виникнення відхилення оцінки прогнозу надходжень до бюджету від прогнозу, врахованого при затвердженні Державного бюджету України на відповідний бюджетний період, а також зміни структури видатків державного бюджету та в інших випадках, передбачених Бюджетним кодексом. Міністерство фінансів України проводить щомісячну оцінку відповідності прогнозу надходжень показникам, встановленим Державним бюджетом України.

Виконання Державного бюджету України забезпечує Кабінет Міністрів України. Міністерство фінансів України здійснює загальну організацію та управління виконанням Державного бюджету України, координує діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету.

В Україні застосовується казначейська форма обслуговування Державного бюджету України, яка передбачає здійснення Державним казначейством України: 1) операцій з коштами державного бюджету; 2) розрахунково-касового обслуговування розпорядників бюджетних коштів; 3) контролю бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень, прийнятті зобов'язань і проведенні платежів; 4) бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання державного бюджету.

Державний бюджет України виконується за розписом, який затверджується міністром фінансів України відповідно до бюджетних призначень у місячний термін після набуття чинності законом про Державний бюджет України.

Зведення, складання та надання звітності про виконання Державного бюджету України здійснюються Державним казначейством України. Єдині форми звітності для цього встановлюються цим самим відомством за погодженням з Рахунковою палатою та Міністерством фінансів України.

Звітність про виконання Державного бюджету України буває оперативною, місячною, квартальною та річною.

Місячна звітність надається Державним казначейством України Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України не пізніше 15 числа місяця, наступного за звітним.

Квартальний звіт про виконання Державного бюджету України надається Державним казначейством України Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, Рахунковій палаті та Міністерству фінансів України не пізніше 35 днів після закінчення звітного кварталу

Річний звіт про виконання закону про Державний бюджет України подається Кабінетом Міністрів України Верховній Раді України не пізніше 1 травня року, наступного за звітним.

Рахункова палата протягом двох тижнів з дня офіційного подання Кабінетом Міністрів України річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України готує висновки щодо використання коштів Державного бюджету України.

Верховна Рада України розглядає звіт про виконання закону про Державний бюджет України у двотижневий термін з дня отримання висновків Рахункової палати щодо використання коштів Державного бюджету України.

За результатами розгляду Верховна Рада України приймає рішення щодо звіту про виконання закону про Державний бюджет України

8.2 Бюджетний процес та його стадії

Традиційно бюджетний процес визначається як сукупність дій уповноважених органів держави та місцевого самоврядування стосовно складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів, а також складання, розгляду та затвердження звіту про їх виконання, що здійснюються на підставі норм бюджетного права. З огляду на це, у широкому розумінні бюджетний процес являє собою засновану на владних повноваженнях діяльність відповідних органів, підпорядковану суворим процедурам у галузі бюджету. У ст. 2 Бюджетного кодексу України наведено дещо інше визначення бюджетного процесу- це регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за додержанням бюджетного законодавства.

Така діяльність має циклічний та періодичний характер. Бюджетний цикл, на відміну від бюджетного періоду, який дорівнює календарному року, містить проміжок часу від початку формування бюджету на рік, що планується, до затвердження звіту про його виконання. Отже, бюджетний цикл включає:

- 1) період формування бюджету;
- 2) період виконання бюджету;
- 3) пільгові бюджетні строки (час дії тогорічних асигнувань за капітальними вкладеннями);
- 4) період звітності.

Зараз в Україні бюджетний цикл дорівнює близько 2,5 роки. Бюджетний процес складається з відповідних стадій, що визначаються змістом і характером діяльності державних органів, унаслідок чого така діяльність набуває нових якостей.

Традиційно у бюджетному процесі виокремлюють п'ять стадій:

- 1) розроблення та складання проекту бюджету;
- 2) розгляд проекту бюджету;

- 3) затвердження проекту бюджету;
- 4) виконання бюджету;
- 5) складання, розгляд та затвердження звіту про виконання бюджету.

Виділення таких стадій визначається логікою, оскільки вони охоплюють всю діяльність державних органів, починаючи від усвідомлення необхідності здійснення видатків на відповідні потреби, їх прогнозування, винаходження дохідних джерел для їх покриття тощо. Незважаючи на те що кожна із стадій є відносно самостійною, послідовно змінюючою одна одну, такі стадії є взаємопов'язаними і взаємозумовленими. Розмежування стадій бюджетного процесу сприяє ефективності правового регулювання бюджетних відносин

Але у ст. 19 Бюджетного кодексу України закріплено чотири стадії бюджетного процесу, а саме:

- 1) складання проектів бюджетів;
- 2) розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет, рішень про місцеві бюджети;
- 3) виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України, рішення про місцеві бюджети;
- 4) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

Такі стадії проходять всі бюджети, що складають бюджетну систему України: Державний бюджет та місцеві бюджети. Виходячи з того, що джерелом утворення всіх бюджетів є національний дохід країни, який має динамічний характер і залежить від розвитку економіки та обчислюється, як правило, щорічно, законодавчі та виконавчі органи, що беруть участь у складанні, затвердженні та виконанні бюджетів, кожного разу заново, періодично та систематично оновлюють стан відносин, розміри його доходів та видатків. Усі стадії бюджетного процесу ретельно регламентовано процесуальними нормами бюджетного права, що забезпечує чітке планування та додержання бюджетної дисципліни. При цьому зазначені стадії слідує точно послідовно, одна за одною, та їх порядок у жодному разі не може бути змінений. Крім того, кожна зі стадій бюджетного процесу у свою чергу теж складається з декількох етапів, які також є обов'язковими.

8.3 Організація бюджетного процесу в Україні

Бюджетний процес – це регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що складають бюджетну систему України.

Бюджетний процес в Україні визначається Конституцією України, Бюджетним кодексом та іншими законодавчими та нормативними актами.

Бюджетний кодекс визначає **чотири стадії бюджетного процесу** (рис. 8.1).

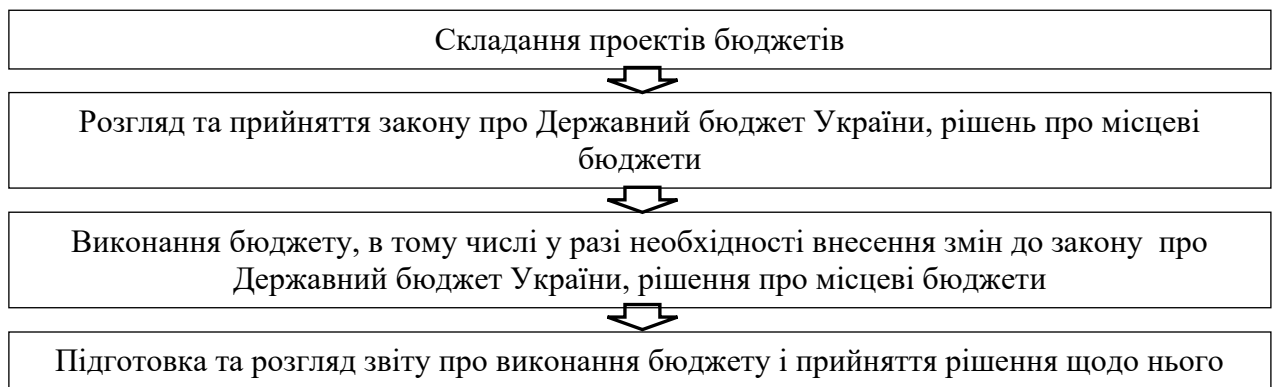

Рис. 8.1 – Стадії бюджетного процесу

Завданням бюджетного процесу є допомога суб'єктам ухвалювати слушні рішення щодо надання послуг і сприяти участі в процесі зацікавлених осіб.

Принципи бюджетного процесу:

1. Оцінити потреби, пріоритети та можливості учасників бюджетного процесу.
2. Визначити загальні цілі для ухвалення рішень.
3. Розробити управлінські стратегії для досягнення цілей.
4. Розробити бюджет, що узгоджується з підходами до досягнення цілей. Для цього підготувати і затвердити фінансовий план і бюджет, що дозволить досягнути поставлені цілі зважаючи на обмеження наявних ресурсів.
5. Постійно оцінювати бюджетну програму, її фінансову ефективність та за необхідності коригувати її, щоб заохочувати наближення до цілей.

8.4 Учасники бюджетного процесу

Учасниками бюджетного процесу є органи та посадові особи, які наділені бюджетними повноваженнями.

Бюджетними повноваженнями визнаються права і обов'язки учасників бюджетних правовідносин.

На кожній стадії бюджетного процесу задіяні певні учасники бюджетного процесу, які наділені відповідними бюджетними повноваженнями. До їх складу відносяться (рис. 8.2):

- суб'єкти управління бюджетною системою – органи державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють загальне управління бюджетною системою або управління окремими її ланками;
- органи державної виконавчої влади та виконавчі органи місцевого самоврядування, котрі в межах своєї компетенції здійснюють контроль та оперативне управління бюджетними коштами;
- органи грошово-кредитного регулювання – визначають напрями грошово-кредитної політики, забезпечують ефективне функціонування банківської системи та міжбанківських систем переказу коштів;

– розпорядники та одержувачі бюджетних коштів забезпечують виконання делегованих їм державними та місцевими органами влади повноважень шляхом встановлення бюджетних призначень, одержання бюджетних асигнувань, взяття зобов'язань, здійснення видатків;

– платники податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів забезпечують наповнення державного та місцевих бюджетів шляхом сплати податків, зборів, інших платежів.

Основними завданнями органів управління бюджетною системою є формування досконалої бюджетної системи, забезпечення її надійного та ефективного функціонування, досягнення злагодженості у взаємодії окремих сфер і ланок бюджетних відносин. Це досягається чітким розмежуванням функцій і повноважень між учасниками бюджетного процесу.

Загалом система учасників бюджетного процесу та взаємозв'язки між ними представлені на рис. 8.2.

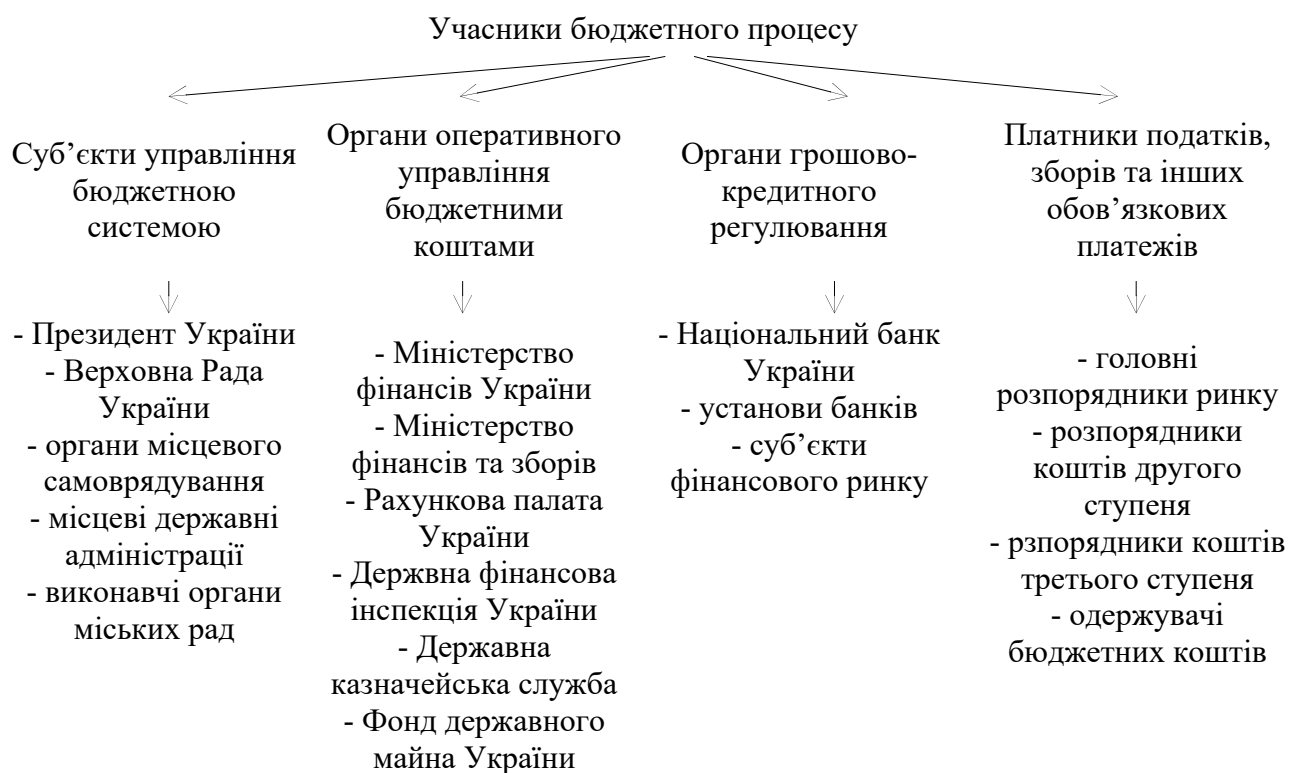

Рис. 8.2 – Система учасників бюджетного процесу

8.5 Прийняття Державного бюджету України

Складанню проектів бюджетів передуює розробка прогнозів соціального і економічного розвитку. Міністерством фінансів визначається загальний рівень доходів та видатків бюджету і дається оцінка обсягу фінансування бюджету для складання пропозицій проекту Державного бюджету України.

Для підготовки пропозицій проекту Державного бюджету Міністерство фінансів України розробляє і доводить до головних розпорядників бюджетних коштів інструкції щодо підготовки бюджетних запитів.

Бюджетний запит – документ, підготовлений розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідними обґрунтуваннями щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступний бюджетний період.

На основі аналізу бюджетних запитів Міністерство фінансів України готує проект закону про Державний бюджет України та подає його Кабінету Міністрів України для розгляду. Кабінет Міністрів України приймає постанову щодо схвалення проекту закону про Державний бюджет України та подає його з відповідними матеріалами Верховній Раді України не пізніше 15 вересня.

Разом із проектом закону про Державний бюджет України, схваленим Кабінетом Міністрів України, подаються:

1) пояснювальна записка до проекту закону про Державний бюджет України,

2) прогнози показники зведеного бюджету України (включаючи оцінку Державного бюджету України та місцевих бюджетів) відповідно до бюджетної класифікації, а також зведений баланс фінансових ресурсів України;

3) перелік пільг по податках, зборах (інших обов'язкових платежах) із розрахунком втрат доходів бюджету від їх надання;

4) показники видатків Державного бюджету України, необхідних на майбутні бюджетні періоди для завершення програм, що враховані проекті Державного бюджету України, за умови реалізації цих програм протягом більш як одного бюджетного періоду;

5) зведення та структура фінансових зобов'язань із державного боргу та державних гарантій на поточний і наступний бюджетні періоди до повного погашення боргових зобов'язань, включаючи суми на обслуговування державного боргу;

6) інші матеріали, обсяг і форму яких визначає Кабінет Міністрів України.

Кабінет Міністрів України	до 10.09	Розгляд проекту Закону про Державний бюджет України	до 15.10	Розгляд пропозицій до проекту Закону до першого читання	до 15.10	Розгляд пропозицій до проекту Закону до другого читання
Міністерство фінансів України	до 08.06	Підготовка граничних обсягів видатків та інструкцій до запитів	до 08.07	Збір бюджетних запитів	до 10.07	Підготовка методик розрахунку доходів, трансфертів до 01.08
		Проект Закону про Державний бюджет України	до 15.09	Визначення показників зовнішніх запозичень	до 15.08	Збір інформації для розрахунку міжбюджетних трансфертів

Рис. 8.3 – Структурно-функціональна схема процесу підготовки та прийняття Закону про Державний Бюджет України

Верховна Рада України як найвищий законодавчий орган затверджує Закон про Державний бюджет України.

8.6 Виконання Державного бюджету України

Під **виконанням бюджетів** слід розуміти забезпечення своєчасного і повного надходження запланованих доходів у цілому і за кожним джерелом.

Кабінет Міністрів України забезпечує виконання Державного бюджету України. Загальну організацію та управління виконанням Державного бюджету України, контроль за виконанням Державного бюджету України здійснює Верховна Рада України.

Державний бюджет України виконується за розписом.

Бюджетний розпис – це документ, в якому встановлюється розподіл доходів та фінансування бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів по певних періодах року відповідно до бюджетної класифікації.

Міністр фінансів України протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису Державного бюджету України встановленим бюджетним призначенням. Лише за наявності відповідного бюджетного призначення можна здійснювати будь-які бюджетні зобов'язання та платежі.

Бюджетне призначення – повноваження, надане головному розпоряднику бюджетних коштів Бюджетним кодексом, законом про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет, що має кількісні та часові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування.

Виконати бюджет за доходами означає мобілізувати надходження податків, зборів (обов'язкових платежів) і розподілити їх за рівням бюджетної системи відповідно до чинного законодавства.

Виконати бюджет за видатками означає профінансувати видатки, передбачені в бюджеті, відповідно до бюджетного розпису (рис. 2.4).

1. Встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі затвердженого бюджетного розпису

2. Затвердження кошторисів розпорядникам бюджетних коштів

3. Взяття бюджетних асигнувань

4. Отримання товарів, робіт та послуг

5. Здійснення платежів

6. Використання товарів, робіт та послуг на виконання бюджетних програм

Рис. 8.4 – Схема виконання бюджету за видатками

Відповідно до затвердженого бюджетного розпису розпорядники коштів Державного бюджету України одержують бюджетні асигнування, що є підставою для затвердження кошторисів.

Кошторис бюджетних установ є основним плановим документом, який надає повноваження бюджетній установі щодо отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення цілей, визначених на бюджетний період відповідно до бюджетних призначень.

Бюджетне асигнування – повноваження, надане розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів з конкретною метою в процесі виконання бюджету.

Бюджетне зобов'язання – будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або в майбутньому.

8.7 Звітність про виконання державного бюджету

Зведення, складання та надання звітності про виконання Державного бюджету України здійснюються Державним казначейством України. Розпорядники бюджетних коштів відповідно до єдиної методики звітності складають та подають детальні звіти

Єдині форми звітності про виконання Державного бюджету України встановлюються Державним казначейством України за погодженням з Рахунковою палатою та Міністерством фінансів України.

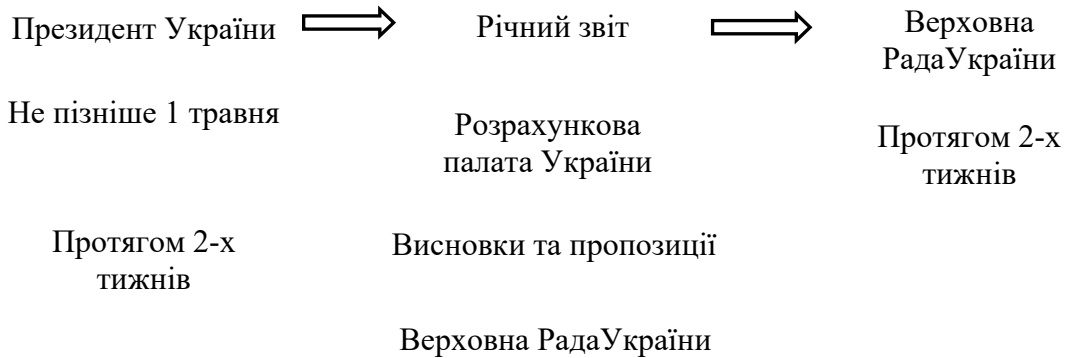
Звітність про виконання Державного бюджету України є оперативною, місячною, кварталною та річною. Звітність подається у чітко визначені терміни:

– місячна звітність – до 15 та 25 числа місяця, наступного за звітним;
– квартальний звіт – не пізніше 35 днів після настання звітного кварталу;

– річний звіт – не пізніше 1 травня року наступного за звітним.

За результатами розгляду Верховна Рада України у двотижневий термін з дня отримання висновків приймає рішення щодо звіту про виконання Закону про Державний бюджет України. Розгляд у Верховній Раді України річного звіту здійснюється за спеціальною процедурою (рис. 8.5).

Кабінет Міністрів України

Пленарне засідання: міністр фінансів, голова Розрахункової палати, голова бюджетного комітету ВРУ

Постанова Верховної Ради України щодо звіту про виконання Закону України «Про Державний бюджет на відповідний рік»

Рис. 8.5 – Процедура розгляду річного звіту про виконання Закону України «Про державний бюджет України на відповідний рік»

8.8 Бюджетне планування та прогнозування

Бюджетне планування – це централізований розподіл та перерозподіл валового внутрішнього продукту і національного доходу по всіх ланках бюджетної системи та видах фінансових планів на підставі Державної програми економічного і соціального розвитку держави.

Завдання бюджетного планування:

- формування найважливіших народногосподарських пропорцій розвитку економіки на плановий період;
- виявлення резервів у галузях економіки і спрямування їх на виконання плану економічного і соціального розвитку;
- мобілізація грошових надходжень за окремими джерелами та формування доходів бюджету з урахуванням резервів їх збільшення;
- раціональний розподіл видатків державного бюджету між окремими ланками бюджетної системи та збалансування бюджетів нижчого рівня;

– здійснення державного фінансового контролю за ходом виконання бюджету.

Принципи бюджетного планування:

– демократизація бюджетних відносин, тобто під час планування необхідно враховувати оптимальні зв'язки між державним і місцевими бюджетами, а також між ланками місцевих бюджетів;

– пріоритетне значення бюджетного планування у всій сукупності фінансових планів;

– директивність та цільовий напрямок бюджетних зобов'язань;

– органічний зв'язок бюджетного планування з планами соціально-економічного розвитку держави та регіонів.

Бюджетне прогнозування – визначення ймовірних показників доходів і видатків бюджету на перспективу. Це науково-аналітична стадія розробки бюджету, в процесі якої формується концепція, шляхи її вирішення і основні цілі, які повинні бути досягнуті.

8.9 Повноваження Державного казначейства України

В Україні застосовується казначейська форма обслуговування державного бюджету, яка передбачає здійснення Державним казначейством України певних повноважень:

– операцій з коштами державного бюджету;

– розрахунково-касового обслуговування розпорядників бюджетних коштів;

– контролю бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень, прийнятті зобов'язань та проведенні платежів;

– бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання державного бюджету.

Органи Державного казначейства щодо *касового виконання бюджету* за доходами наділені такими повноваженнями:

– встановлюють порядок відкриття рахунків в управліннях Державного казначейства для зарахування кожного виду податків і зборів до бюджетів та до державних цільових фондів;

– перерахування на транзитні, а звідти зарахування на Єдиний казначейський рахунок доходів бюджету;

– здійснюють розподіл доходів між бюджетами відповідно до нормативів відрахувань, затверджених Законом України «Про Державний бюджет України на відповідний рік»;

– готують розрахункові документи і проводять повернення надмірно або помилково сплачених платежів до бюджету на підставі висновків органів державної податкової служби, рішень судових органів, інших органів, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів тощо;

– здійснюють відшкодування податку на додану вартість на підставі висновків органів державної податкової служби та рішень судових органів;

– організують ведення обліку доходів бюджету відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку виконання державного та місцевих бюджетів, затвердженого наказом Державного казначейства України від 28.11.2000 р. № 119 у розрізі кодів бюджетної класифікації доходів і типів операцій;

– складають щоденну, періодичну та річну звітність за доходами бюджету відповідно до кодів бюджетної класифікації доходів та подають її відповідним органам, що здійснюють контроль за нарахуванням та сплатою платежів до бюджету та державних цільових фондів.

Повноваження Державного казначейства України з касового виконання бюджету за видатками:

– відкриття особових і реєстраційних рахунків розпорядникам коштів;
– ведення зведених реєстрів розпорядників бюджетних коштів та позабюджетних коштів бюджетних установ;

– здійснення оперативного прогнозування та касового планування бюджетних коштів згідно з бюджетним розписом;

– перерахування бюджетних коштів їх розпорядникам;

– оплата витрат розпорядників коштів;

– закриття реєстраційних рахунків після закінчення бюджетного періоду;

– облік та звітність по операціях касового виконання бюджету за видатками.

8.10 Механізми та форми участі громадськості у бюджетному процесі

Словосполучення «участь громадян», «громадська участь» або «залучення громадян» сьогодні досить часто можна почути з вуст лідерів політичних партій, кандидатів у президенти, кандидатів на посади голів територіальних громад під час виборчих перегонів, а також від чиновників різного рівня під час проведення презентаційних заходів. Однак, у реальному житті в Україні владні коридори переважно наповнені духом несприйняття та переконанням шкідливості процесу залучення громадськості до підготовки й ухвалення рішень публічною адміністрацією. Незважаючи на це, досвід розвинутих демократій та вимоги часу переконують, що громадська участь – це необхідний, корисний та вкрай важливий механізм позитивного впливу громадськості на діяльність влади в державі в інтересах громадян. З іншого боку, громадська участь – це джерело додаткового інтелектуального ресурсу для публічної влади, а отже є корисною і потрібною для останньої (звичайно, у разі усвідомлення посадовими особами цього незаперечного факту). Зрозуміло, що в Україні публічній владі та інститутам громадянського

суспільства ще потрібно пройти тернистий шлях розумного й усвідомленого запровадження взаємовигідних механізмів громадської участі, які допоможуть провести глибокі системні реформи в Україні на благо кожної конкретної людини та територіальних громад загалом.

У контексті управлінської діяльності громадська участь дає змогу враховувати соціальні чинники в процесі планування, мінімізувати соціальні й політичні ризики внаслідок ухвалення та реалізації управлінських рішень, коригувати плани та поведінку влади відповідно до інтересів тих чи інших суспільних груп, а також залучати їх до процесу ухвалення управлінських рішень. Отже, громадська участь дозволяє, з одного боку, мінімізувати соціальні та політичні ризики, а з іншого – визначати, формулювати та відстоювати інтереси громади.

Класифікація процесу громадської участі залежно від рівня впливу суспільства на ухвалення рішень:

- делегування – влада, не аналізуючи суспільні потреби й не визначаючи способи розв'язання існуючих проблем, виконує завдання громадськості та підтримує незалежні громадські ініціативи, діяльність організацій громадянського суспільства;

- спільна реалізація – спільна (влади та громадськості) ідентифікація потреб громади та їх реалізація через узгоджені партнерські програми;

- спільне ухвалення рішень – влада, у співпраці з громадськістю та організаціями, які її представляють, ідентифікує потреби громади, а також на партнерській основі приймає остаточне рішення щодо вирішення цих проблем;

- консультації – надання представникам громади одного чи декількох варіантів вирішення проблеми з метою отримання їх думки та врахування її у процесі прийняття остаточного рішення;

- інформування громадян про плани органів публічної влади – односторонній потік інформації (за певних умов може бути трансформованим в двосторонній потік інформації для налагодження зворотного зв'язку з метою дослідження суспільної думки).

Бюджетний процес і його учасники

1. Поняття бюджетного процесу

Бюджетний процес — це регламентована законодавством діяльність, пов'язана з формуванням, розглядом, затвердженням, виконанням, контролем та звітністю щодо бюджету на відповідний бюджетний період. Цей процес охоплює всі етапи взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування з питань управління публічними фінансами.

Законодавчу основу бюджетного процесу в Україні визначає **Бюджетний кодекс України**, який регулює порядок формування та виконання державного і місцевих бюджетів.

2. Принципи бюджетного процесу

Основні принципи бюджетного процесу встановлюють засади, на яких базується складання та виконання бюджетів, а також фінансовий контроль. Принципи забезпечують прозорість, ефективність та справедливість у розподілі публічних фінансів.

Основні принципи бюджетного процесу:

1. **Принцип єдності** — усі бюджети (державний, місцеві) є частинами єдиної бюджетної системи.

2. **Принцип самостійності** — кожен рівень бюджету має самостійність у формуванні доходів і видатків, але з урахуванням загальних правил.

3. **Принцип збалансованості** — доходи бюджету повинні відповідати його видаткам.

4. **Принцип обґрунтованості** — бюджетні показники повинні базуватися на реальних прогнозах економічного і соціального розвитку країни.

5. **Принцип прозорості** — доступність для громадськості інформації про бюджетний процес та його результати.

6. **Принцип ефективності та результативності** — бюджетні кошти мають використовуватись із максимальною віддачею.

7. **Принцип цільового використання бюджетних коштів** — кошти мають витрачатися виключно на цілі, передбачені бюджетом.

8. **Принцип субсидіарності** — передбачає максимальну передачу повноважень на місцевий рівень, що дозволяє найефективніше використовувати ресурси.

3. Бюджетний регламент

Бюджетний регламент — це нормативний документ, який визначає порядок та терміни проведення бюджетного процесу, а також взаємодію учасників на всіх його етапах. Регламент узгоджує дії органів влади, що беруть участь у бюджетному процесі, та встановлює чіткі часові рамки для кожного етапу процесу.

Основні етапи бюджетного процесу за бюджетним регламентом:

1. **Складання проекту бюджету** — розробка проекту бюджету відповідними органами виконавчої влади.

2. **Розгляд проекту бюджету** — обговорення проекту бюджету в комітетах Верховної Ради, місцевих радах, громадських обговореннях.

3. **Затвердження бюджету** — ухвалення державного або місцевого бюджету на відповідний рік.

4. **Виконання бюджету** — надходження доходів та здійснення видатків відповідно до затвердженого бюджету.

5. **Контроль за виконанням бюджету** — здійснення фінансового контролю та моніторинг бюджетних операцій.

6. **Звітність про виконання бюджету** — підготовка та оприлюднення фінансових звітів про використання бюджетних коштів.

4. Програмно-цільовий метод бюджетування

Програмно-цільовий метод (ПЦМ) — це сучасний підхід до бюджетного планування, який передбачає, що фінансові ресурси розподіляються на основі програм, розроблених для досягнення конкретних цілей. Такий метод дозволяє вимірювати ефективність бюджетних витрат і забезпечує кращу звітність за результатами використання коштів.

Основні принципи організації бюджетного процесу з використанням ПЦМ:

1. **Чітке визначення цілей** — бюджетні програми повинні мати конкретні і вимірювані цілі, досягнення яких дозволяє оцінити ефективність використання коштів.

2. **Результативність** — кошти виділяються не просто на функціонування органів, а на досягнення конкретних результатів.

3. **Прозорість та підзвітність** — громадськість та органи влади можуть контролювати досягнення програмних цілей.

4. **Орієнтація на довгостроковий ефект** — програмно-цільовий підхід передбачає не лише короткострокові вигоди, але й довготривалі результати для соціально-економічного розвитку.

5. **Гнучкість** — дозволяє коригувати програми та фінансові плани в залежності від зміни обставин.

Етапи застосування програмно-цільового методу:

1. **Формулювання завдань** — визначення цілей державної політики та їх конкретизація у бюджетних програмах.

2. **Розробка бюджетних програм** — складання планів, які включають детальні витрати та очікувані результати.

3. **Моніторинг і оцінка результатів** — постійне спостереження за ходом виконання програм, оцінка ефективності та внесення корективів.

Програмно-цільовий метод робить бюджетування більш прозорим, підзвітним і орієнтованим на результат, що забезпечує кращий контроль за використанням державних ресурсів та підвищує довіру громадськості до бюджетного процесу.

Контрольні запитання і завдання

1. Визначити сутність бюджетного процесу відповідно до Бюджетного кодексу України.

2. Перелічити учасників бюджетного процесу та охарактеризуйте їх повноваження

3. Сформулювати визначення поняття «бюджетний цикл».

4. Визначити основні принципи бюджетного процесу.

5. Перерахуйте основних учасників бюджетного процесу.

6. Визначити основні завдання, що стоять перед учасниками бюджетного процесу.
7. Визначити поняття «бюджетний запит». Хто його формує та затверджує?
8. Що таке «бюджетна декларація»?
9. Описати процедуру розгляду та затвердження Державного бюджету на третій стадії бюджетного процесу
10. Охарактеризувати функції учасників бюджетного процесу упродовж Четвертої стадії бюджетного процесу.
11. Що визначає сутність поняття «бюджетна безпека»?
12. Які чинники впливають на бюджетну безпеку?
13. Які зовнішні та внутрішні загрози виокремлюють для бюджетної безпеки?
14. Розкрити сутність механізму формування бюджетної безпеки.
15. Яким чином бюджетна безпека впливає на соціально-економічний розвиток держави?
16. Що таке «індикатор бюджетної безпеки»?
17. Визначити перелік та охарактеризувати індикатори бюджетної безпеки
18. Які нормативні значення індикаторів бюджетної безпеки ?
19. Які недоліки існують на сьогодні у методиці визначення бюджетної безпеки держави.

МЕТОДИКИ АКТИВІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

Методи активізації процесу навчання	Практичне застосування навчальних технологій
Лекція-бесіда	
<p>Передбачає безпосередній контакт викладача з аудиторією. Запитання адресуються до всієї аудиторії і ставляться по ходу лекції. Запитання, як елементарні, так і проблемні, ставляться не для контролю знань, а для виявлення рівня орієнтованості слухачів з певних питань, ступеня їх готовності до сприйняття наступного матеріалу.</p>	<p style="text-align: center;">Тема 7. ГЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ</p> <p style="text-align: center;">Дискусійні питання (вибірково): Гендерний підхід у бюджетному процесі. Прийняття рішень за результатами гендерного аналізу бюджетної програми. Моніторинг гендерно чутливих бюджетних програм</p>
Проблемна лекція	
<p>Лекція спрямована на розвиток логічного мислення студентів щодо</p>	<p style="text-align: center;">Тема 8. БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС І ЙОГО УЧАСНИКИ</p>

<p>конкретної проблеми. При читанні лекції студентам задаються питання для самостійного обмірковування, на які лектор відповідає сам, не чекаючи відповідей студентів. Система питань в ході лекції відіграє активізуючу роль, змушує студентів сконцентруватися і почати активно мислити в пошуках правильної відповіді.</p>	<p>Проблемні питання (вибірково):</p> <ul style="list-style-type: none"> • переваги і недоліки різних методів бюджетування; • проблеми впровадження різних методів складання бюджетів; • проблеми бюджетної безпеки держави як складової фінансової безпеки
---	--

Рекомендована література

1. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія / В.С. Кравців та ін.; ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”. Львів, 2016. 264 с. (Серія “Проблеми регіонального розвитку”).
2. Асоціація міст України: Кількість дотаційних місцевих бюджетів знизилася завдяки децентралізації на 24 %. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/kilkist-dotacijnyh-miscevyh-byudzhetiv-znyzylasya-zavdyaky-decentralizaciyi-na-24-asociaciya>.
3. Барабаш О. О. Принцип фіскальної достатності у податковому законодавстві України. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/26483/1/10-46-50.pdf>.
4. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / [І. Я. Чугунов, Т.В. Канева, М.Д. Пасічний] ; за заг.ред. І. Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.
5. Бюджетний кодекс України 10.08.2010 № 2456–XVII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17-7>
6. Бюджетування в управлінні: конспект лекцій [Електронний ресурс] / Скоробогатова Н. Є. ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 155 с.
7. Бюджетна система : навчальний посібник / О. М. Піхоцька, Л. Є. Фурдичко, Н. Г. Синютка; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 327с
8. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ / НАН України. Львів: ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”, 2016. 520.
9. Геєць В.М., Скрипниченко М.І., Шумська С.С. Макроекономічні дисбаланси в Україні: моніторинг на основі mip scoreboard та модельні

оцінки їхнього впливу на зростання і стабільність. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Том 2, № 33 (2020). С. 296–305.

10. Гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі : практич. посіб. / Т. Іваніна, О. Кисельова, М. Колодій, О. Остапчук, О. Цюпа. – Київ : Віваріо, 2020. – 88 с.

11. Глобальна конвергентно-мережева фінансова економіка / О.Г. Білорус, В.І. Власов, А.А. Гриценко, Т.І. Єфименко. Globe Edit, 2019. 608 с.

12. Державна аудиторська служба України (ДАСУ). – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/index>.

13. Державна казначейська служба України (ДКСУ). – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua>.

14. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.

15. Державний фонд регіонального розвитку: механізми/процедури підготовки та відбору проєктів регіонального розвитку. URL: <http://dialog.lviv.ua/derzhavniy-fond-regionalnogo-rozvitku-mehanizm-protseduri-pidgotovki-ta-vidboru-proektiv-regionalnogo-rozvitku/>.

16. ІБСЕД: Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень. URL: <http://ises.org.ua/analitika/analiz-derzhavnoyi-politiki/biudzhetna-politika-pragmatichni-pidhodi-do-strategichnih-rishen>.

17. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації : монографія / В.Р. Сіденко, М. І.Скрипниченко, В.С. Пономаренко, І.Я. Чугунов та ін.; за заг. ред. В.Р. Сіденка. Київ : Київ, нац.торг-екон.ун-т, 2017. 648 с.

18. Застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі : навч. посіб. / М. Колодій, О. Кисельова, Н. Рябушенко, О. Цюпа. – Київ : Віваріо, 2020. – 132 с.

19. Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Горин В. та ін. Управління фінансами територіальних громад: теорія і практика ; за заг. ред. О. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 280 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/46227/1/Monogr_Kyrylenko_2019.pdf

20. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96–ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=31992.

21. Кудряшов В.П. Концептуальні засади розроблення пакета фіскальних правил для України. Економіка України. 2019. № 7–8. С. 33–54.

22. Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. 304 с.

23. Луніна І.О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання : монографія / Інна Олександрівна Луніна ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2020. – 440 с.

24. Лободіна З. М. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : монографія. Тернопіль : ТЕСЕУ, 2018. 411с.
25. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 364 с.
26. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. – 272 с.
27. Нікітішин А. О. Податкова політика в умовах економічних перетворень : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 480 с.
28. Опарін В.М., Сарнецька Я.А. Імперативи бюджетного регулювання в Україні в умовах фіскальної децентралізації. Фінанси України. 2020. № 1. С. 58–72.
29. Опарін В.М., Пйонтко Н.Б. Державний фонд регіонального розвитку в системі фінансового вирівнювання. Фінанси України. 2017. №7. С. 25–42.
30. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави: монографія. К : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2019. 440 с.
31. Патицька Х. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія / ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України”. Львів, 2019. 209 с., с. 57-76.
32. Пелехатий А. О. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій: концептуальні доміанти та напрями модернізації: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. 386 с.
33. Пелехатий А. О. Новітні інструменти реалізації бюджетної політики розвитку територій. Бізнес інформ. 2020. №4. С. 377-384.
34. Пелехатий А. О. Обґрунтування нової парадигми бюджетної політики розвитку територій в умовах реформування публічних фінансів в Україні. Ефективна економіка. 2019. №7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7191> (дата звернення:).
35. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу: Навчальний посібник / І. Ф. Щербина, В. В. Зубенко та ін.; За ред. І. Ф. Щербини; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження». – 3-тє видання, виправлене та доповнене. - К.: Нора-друк, 2012. – 100с.
36. Податкова гармонізація в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС : монографія / за ред. А. М. Соколовської. Київ, 2017. 448 с.
37. Роменська К. М. Гендерно-орієнтоване бюджетування в умовах розвитку бюджетного процесу України. Ефективна економіка. 2021. №5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7862>.
38. Соколовська А.М. Політичний фіскальний цикл: концептуальні засади та українські реалії. Фінанси України. 2019. № 9. С. 7–26.

39. Стратегія та механізми забезпечення фінансово-економічної безпеки : монографія / за заг. ред. В. П. Ільчука. Чернігів : ЧНТУ, 2017. 349 с.

40. Цифровізація економіки України: трансформаційний потенціал: монографія / В.П. Вишневський та ін.; за ред. В.П. Вишневського, С.І. Князева; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ: Академперіодика, 2020. 180 с.

41. Шевчук О. А. Система державного фінансового контролю: формування та розвиток в Україні: монографія / за ред. О. А. Шевчук. Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. С.47.

42. Budget Policy o f Social Development: monograph / general editorship Doctor o f Economics, Professor Honored Worker o f Science and Technology o f Ukraine I. Ya. Chugunov. Tallinn: Scientific Route, 2018. 362 p.

43. The Richest people in cryptocurrency [Electronic resource] // Forbes — Mode of access: <https://www.forbes.com/richestincryptocurrency/#490fe19c1d49>.

Додатковим джерелом інформації про гендерну рівність можуть стати світові глобальні оцінки та індекси, зокрема:

індекс людського розвитку (Human Development Index, HDI)22;

індекс гендерного розвитку (Gender Development Index, GDI)23;

індекс гендерної нерівності (Gender Inequality Index, GII)24;

індекс гендерної рівності (The Gender Equity Index)25;

індекс гендерного розриву (Global Gender Gap Index)26;

«Цілі розвитку тисячоліття» (Millennium Development Goals, MDGs)27;

«Глобальні цілі сталого розвитку» (Sustainable development goals, SDGs)28;

«Цілі сталого розвитку 2016–2030: Україна».

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Кафедра _____ соціології і публічного управління
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ

УРЯДОВЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ
(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ другий (магістерський)
перший (бакалаврський) / другий (магістерський)

галузь знань _____ 28 Публічне управління та адміністрування
(шифр і назва)

Спеціальність _____ 281 Публічне управління та адміністрування
(((шифр і назва)

освітня програма _____ Адміністративний менеджмент
(назви освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни _____ вибіркова (професійна підготовка)
(загальна підготовка (обов'язкова/вибіркова) / професійна підготовка
(обов'язкова/вибіркова))

форма навчання _____ денна, заочна
(денна / заочна)

Харків – 2024 рік

Завдання для самостійної роботи побудовано за тематичними ознаками. На кожному окрему тему курсу пропонується певна кількість питань, на які студенти мають знайти відповідь самостійно та пропонується окрема тема (теми) для підготовки повідомлень, розгляду аналітичних питань, фіксованих виступів та рефератів, за результатами виконання яких студенти представляють презентації. Підготовка рефератів, презентацій – вид самостійної роботи, що виконується студентом (або 2-3 студентами) поза аудиторними годинами. Студент вільно обирає тематику з числа тем, які пропонуються планами практичних занять, або узгоджує з викладачем ініціативну тематику. Наступним кроком студент здійснює бібліографічний пошук, використовуючи бібліотечні фонди або Інтернет-ресурси. Також складає план реферату/презентації або ставить питання, на які треба отримати аргументовану відповідь. Обсяг презентації – 15 слайдів, текст доповіді – 4-6 стандартних сторінок, набраних на комп'ютері.

Мета самостійної роботи:

Ознайомити студентів із ключовими аспектами урядового бюджетування, навчити їх використовувати методи фінансового планування та прогнозування, а також розвинути вміння аналізувати фінансову діяльність органів державної влади.

Тема 1. СТРУКТУРА БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ ЯК ОБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ

Питання для самостійного опрацювання

1. Організація і завдання управління бюджетними потоками.
2. Бюджетний устрій та бюджетна система України.
3. Розмежування доходів і видатків між бюджетами.
4. Взаємовідносини між бюджетами.

Основні поняття та терміни: бюджет, ознаки бюджету, державний бюджет, об'єктивні та суб'єктивні чинники формування бюджету, функції бюджету, перерозподіл ВВП, соціально-економічний розвиток держави; бюджетний устрій, бюджетна система, Державний бюджет, місцеві бюджети, зведений бюджет, бюджетне законодавство, Бюджетний кодекс України, міжбюджетні відносини, міжбюджетні трансферти, бюджетні потоки, бюджетні ресурси, основний централізований фонд грошових коштів держави, основний фінансовий план держави, бюджетна класифікація, доходи бюджету, податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, офіційні трансферти, цільові фонди, видатки бюджету, витрати бюджету, державний борг, бюджетний дефіцит, бюджетний устрій,

бюджетна система, взаємні розрахунки між бюджетами, бюджетні кредити, субвенції, реверсна дотація, медична субвенція освітня субвенція, фінансовий норматив бюджетної забезпеченості, бюджетне вирівнювання

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1: Аналіз структури державного бюджету України

1. Вивчіть структуру державного бюджету України на поточний рік.
 - Завантажте відповідний закон про державний бюджет з офіційного джерела.
 - Визначте основні джерела доходів державного бюджету.
 - Проаналізуйте основні видатки бюджету за функціональною та економічною класифікацією.
2. Складіть аналітичну таблицю за наступними показниками:
 - Доходи бюджету (основні статті)
 - Видатки бюджету (пріоритетні сфери)
 - Бюджетний дефіцит або профіцит
3. Напишіть короткий звіт (500–700 слів), де проаналізуйте стан державного бюджету та можливі виклики для його реалізації.

Питання для самоперевірки:

1. У чому полягає сутність бюджету як об'єктивної економічної категорії?
2. Яким ви бачите взаємозв'язок між кількісною та якісною сторонами бюджету?
3. Які ознаки властиві бюджетним відносинам?
4. Назвати об'єкти та суб'єкти бюджетних правовідносин.
5. У чому полягає матеріальний зміст бюджету?
6. Як ви розумієте бюджет держави за формою?
7. Охарактеризувати бюджет держави за його організаційною побудовою.
8. Чим є бюджет держави за правовим характером?
9. Які функції виконує бюджет як економічна категорія?
10. Визначити роль бюджету для суспільно-економічного розвитку держави.
11. Охарактеризуйте метод міжбюджетних трансфертів.
12. У чому полягає основна відмінність між субвенціями та дотаціями?
13. Які субвенції виділяються з державного бюджету України місцевим бюджетам?
14. Охарактеризуйте напрями спрямування коштів медичної субвенції.
15. Охарактеризуйте напрями спрямування коштів медичної субвенції

16. У чому полягає метод відсоткових відрахувань?
17. Основна передумова вертикальних міжбюджетних трансфертів?
18. Визначте сутність фінансового нормативу бюджетної забезпеченості. З якою метою його застосовують?
19. Назвіть види міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами. Охарактеризуйте їх.

[Література: 3-5; 6; 7; 17-22; 24-27; 30; 36; 39; 40; 41-43]

Тема 2. ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТОМ

Питання для самостійного опрацювання

1. Державна фіскальна служба України в системі органів оперативного управління бюджетом.
2. Органи міжгалузевого оперативного управління бюджетними коштами та їхні функції.
3. Система органів галузевого управління бюджетними коштами.

Основні поняття та терміни: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, місцеві фінансові органи, Державна служба фінансового моніторингу України, Державна казначейська служба України, Державна фіскальна служба України, Державна аудиторська служба України, бюджетна політика, бюджетна стратегія, бюджетна тактика, бюджетний механізм, бюджетні призначення, бюджетні асигнування, бюджетне планування, бюджетне нормування, бюджетний розпис, бюджетний секвестр.

Завдання для самостійної роботи

Фінансовий аналіз і планування у державному управлінні

1. Виконайте аналіз фінансового планування на прикладі реальної або умовної державної установи.

Проаналізуйте фінансовий план на рік (або кілька років) для органу державної влади/державної установи (наприклад, міністерства або місцевої адміністрації).

Визначте основні джерела фінансування та напрями використання коштів.

Оцініть відповідність фінансового планування стратегічним цілям установи.

2. Розробіть пропозиції щодо покращення фінансового планування для даної установи. Напишіть звіт (800–1000 слів), у якому висловіть ваші рекомендації.

Питання для самоперевірки

1. Надайте визначення та розкрийте сутність поняття «міжбюджетні відносини».
2. Охарактеризуйте суб'єктів та об'єкти міжбюджетних відносин.
3. Поясніть відмінності моделей міжбюджетних відносин.
4. Охарактеризуйте етапи реформи децентралізації в Україні.
5. Зробіть порівняльну характеристику фінансового та управлінського обліку.
6. Охарактеризуйте принципи бухгалтерського обліку.
7. Розкрийте сутність поняття «господарські засоби» та наведіть їх складові.
8. Наведіть класифікацію джерел формування господарських засобів.
9. Поясніть особливості управлінської інформації.
10. Поясніть роль фінансової звітності підприємств як статистичної бази для аналізу фінансових потоків.

[Література: 3-5; 6; 7; 9; 11-14; 20; 28; 30; 36; 38; 39; 40; 41-43]

Тема 3. БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

Питання для самостійного опрацювання

1. Бюджетний регламент, його зміст, завдання та засади побудови.
2. Завдання і методологія планування доходів і видатків бюджету.
3. Видатки на національну оборону.
4. Особливості здійснення видатків бюджету на національну оборону

Основні поняття та терміни: Бюджетне планування, бюджет, бюджетний процес, програмно-цільовий метод, державний бюджет, місцеві бюджети, бюджетний регламент, доходи бюджету, видатки бюджету, кошторис, кошторисне планування, оперативно-мережі показники, кошторисне фінансування, бюджетні асигнування

Завдання для самостійної роботи

Оцінка ефективності бюджетної політики

1. Дослідіть програмно-цільовий метод бюджетування (ПЦМ) та його впровадження в Україні.

Визначте основні принципи ПЦМ та переваги його використання у бюджетному процесі.

Вивчіть конкретну державну програму, яка була реалізована з використанням ПЦМ, і проаналізуйте її результати.

2. Напишіть есе (1000–1200 слів) на тему: "Програмно-цільовий метод бюджетування як інструмент підвищення ефективності використання бюджетних коштів: переваги та виклики для України".

Питання для самоперевірки:

1. У чому полягає сутність бюджету як фінансового плану?
2. Що таке «бюджетна класифікація»?
3. Охарактеризуйте основне призначення бюджетної класифікації.
4. З яких основних видів складається бюджетна класифікація?
5. У чому полягає сутність поняття «трансферти»? 6. Визначити сутність та цілі програмної класифікації.
7. Визначити сутність відомчої класифікації.
8. Яким чином класифікується борг? 9. Які статті включає класифікація боргу за типом боргового зобов'язання?
10. Розкрити сутність поняття «поточні видатки».

[Література: 3-5; 6; 7; 20; 24-27; 30; 36; 39; 40; 41-43]

Тема 4. ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ. ЗВІТНІСТЬ ПРО ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ

Питання для самостійного опрацювання

1. Поняття бюджетного фінансування, його організація та принципи. Організація, види та форми бюджетної звітності.
2. Звіти розпорядників коштів про використання бюджетних коштів, одержаних із державного та місцевих бюджетів.
3. Періодична звітність про виконання бюджетів.

Основні поняття та терміни: бюджет, виконання бюджету, бюджетна класифікація, бюджетний процес, розпис доходів і видатків, доходи бюджету, податковий менеджмент, бюджетне фінансування, розпорядники бюджетних коштів, виконання дохідної частини бюджету, виконання видаткової частини бюджету, касове виконання бюджету, міжбюджетні потоки, міжбюджетні відносини, звітність, фінансова звітність, бюджетна звітність, оперативна звітність, місячна звітність, квартальна звітність, річна звітність, звітний період.

Завдання для самостійної роботи

Міжнародний досвід управління державними фінансами

1. Вивчіть систему державного бюджетування однієї з країн-членів ОЕСД (наприклад, Німеччини, США або Франції).
 - Охарактеризуйте основні риси їх бюджетної системи.
 - Порівняйте ці риси з українською системою бюджетування.

2. Напишіть аналітичну доповідь (1000–1500 слів) на тему: "Порівняльний аналіз бюджетних систем: уроки для України. Включіть рекомендації для вдосконалення української бюджетної системи на основі міжнародного досвіду.

[Література: 2; 3; 6; 7; 17-22; 24-27; 30; 36; 39; 40; 41-43]

Тема 5. КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ БЮДЖЕТІВ

Питання для самостійного опрацювання

- 1 Контрольно-ревізійна робота, її завдання та напрями.
- 2 Державна аудиторська служба України, її завдання, повноваження та права.
- 3 Організація і планування ревізій та перевірок. Бюджетний аудит.

Основні поняття та терміни: органи бюджетного контролю, податковий контроль, документальна перевірка, планова та позапланова перевірка, митний контроль, контроль за виконанням бюджету, контрольно-ревізійна робота; ревізія (перевірка); державний фінансовий контроль; план ревізії; програма ревізії; ревізійний процес; акт ревізії: проміжний і основний.

Завдання для самостійної роботи

Антикризове управління державними фінансами

1. Дослідіть бюджетну політику України під час економічних криз (наприклад, криза 2008–2009 років, COVID-19).

Вивчіть основні бюджетні заходи, які були впроваджені для стабілізації економіки.

Оцініть ефективність цих заходів.

3. Розробіть власні рекомендації щодо удосконалення антикризової бюджетної політики. Напишіть есе (1000–1200 слів) на тему: "Антикризова бюджетна політика в Україні: оцінка ефективності та шляхи вдосконалення

[Література: 6; 7; 17-22; 24-27; 30; 36; 39; 40; 41-43]

Тема 6. МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Питання для самостійного опрацювання

1. Види місцевих податків і зборів України. Дохідна частина місцевих бюджетів.

2. Суть та історичні аспекти формування цільових фондів Резервні фонди місцевих органів самоврядування.

3. Складання, розгляд, затвердження та виконання місцевих бюджетів. Особливості здійснення місцевих запозичень та надання місцевих гарантій. Вплив адміністративно-територіальної реформи на розвиток публічних фінансів в Україні.

Основні поняття та терміни: поняття державної регіональної політики. Основні завдання державної регіональної фінансової політики. Напрями реалізації місцевої фінансової політики. Місцевий бюджет. Бюджет місцевого самоврядування. Фонди місцевого бюджету. Повноваження органів місцевого самоврядування Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування. Матеріальна та фінансова основа місцевого самоврядування. Склад місцевих фінансових інститутів. Система кількісних показників для визначення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування. Власні доходи місцевих бюджетів. Закріплені доходи місцевих бюджетів. Місцеві позики. Управління боргом органів місцевого самоврядування. Види місцевих податків і зборів України

Завдання для самостійної роботи

Аналітичне завдання: Формування доходів місцевих бюджетів

Завдання 1: Оберіть конкретний місцевий бюджет (обласний, міський чи сільський) та проаналізуйте джерела його доходів. Оцініть, як формуються ці доходи, які податкові та неподаткові надходження забезпечують наповнення бюджету.

Інструкції:

- Знайдіть інформацію про доходи вибраного місцевого бюджету.
- Розбийте доходи на категорії: податкові та неподаткові надходження, дотації, субвенції.
- Проаналізуйте вплив різних джерел доходів на бюджетну стабільність.

Завдання 2: Децентралізація та фінансове управління на місцевому рівні

1. Дослідіть процес децентралізації в Україні та його вплив на місцеві бюджети.

Визначте основні джерела доходів місцевих бюджетів.

Оцініть фінансову незалежність місцевих органів влади після реформи децентралізації.

Напишіть аналітичну роботу (1000–1200 слів) на тему: "Фінансова децентралізація в Україні: досягнення та виклики".

[Література: 1; 2; 8; 15; 24-27; 29; 32-35]

Контрольні запитання і завдання

1. Охарактеризуйте видаткову частину місцевого бюджету.
2. Вкажіть методи прогнозування доходів.
3. Вкажіть методи планування видатків.
4. Вкажіть етапи процесу виконання місцевих бюджетів за видатками.
5. Що таке коштори? Його види.
6. Охарактеризуйте програмно-цільове бюджетне планування.

Тема 7. ГЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

Питання для самостійного опрацювання

1. Сутність та складові оцінки гендерного впливу.
2. Гендерна статистика як інструмент гендерного аналізу та оцінки гендерного впливу.
3. Проведення гендерного аналізу бюджетної програми. Прийняття рішень за результатами гендерного аналізу бюджетної програми. Моніторинг гендерно чутливих бюджетних програм.

Основні поняття і терміни: гендер, гендерна рівність, гендерно орієнтоване бюджетування (ГОБ), гендерний аналіз, гендерний вплив, гендерний бюджетний аудит, гендерні потреби, програмно-цільовий метод бюджетування (ПЦМ), гендерна дискримінація, гендерні показники, інклюзивний бюджет, гендерна інтеграція, соціальна справедливість, статистичні дані з розподілом за статтю

Завдання для самостійної роботи

1. Аналітичне завдання: Аналіз гендерного впливу державної програми

Завдання: Оберіть одну з діючих державних програм (наприклад, у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту) та проведіть гендерний аналіз її впливу на чоловіків і жінок. Визначте, як розподіл фінансування впливає на різні соціальні та вікові групи з точки зору гендерної рівності.

Інструкції:

- Зберіть дані про програму, її цілі та основні показники.
- Проаналізуйте, які групи населення отримують вигоду від програми.
- Визначте, чи враховує програма специфічні потреби чоловіків і жінок.
- Запропонуйте рекомендації щодо покращення гендерної рівності в реалізації програми.

2. Завдання на порівняльний аналіз: Гендерно орієнтоване бюджетування в Україні та інших країнах

Завдання: Оберіть дві країни (Україну та одну з країн Європейського Союзу) і проведіть порівняльний аналіз впровадження гендерно орієнтованого бюджетування. Визначте спільні риси та відмінності у підходах до бюджетного планування з урахуванням гендерних аспектів.

Інструкції:

- Опишіть основні заходи, які були вжиті в обох країнах для інтеграції гендерного підходу у бюджетний процес.
- Визначте, які механізми та інструменти гендерного бюджетування використовуються.
- Оцініть результати впровадження гендерного підходу в обох країнах.

Контрольні запитання

1. Що таке гендерно орієнтований бюджет (ГОБ)?
 - Дайте визначення гендерно орієнтованого бюджету та поясніть його мету.
2. Які основні принципи гендерно орієнтованого підходу у бюджетуванні?
 - Охарактеризуйте ключові принципи та їхнє значення для формування бюджету.
3. Як гендерний підхід впливає на планування державних видатків?
 - Поясніть, як врахування гендерних аспектів може змінити підхід до розподілу бюджетних коштів.
4. Які етапи впровадження гендерного підходу у бюджетному процесі?

[Література: 10; 18; 15; 24-27; 29; 37]

Тема 8. БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС І ЙОГО УЧАСНИКИ

Питання для самостійного опрацювання

1. Розгляд проєкту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет).
2. Виконання бюджету, внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет). Підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і ухвалення рішення щодо нього.
3. Сутність бюджетної безпеки держави як складової фінансової безпеки. Механізм забезпечення бюджетної безпеки держави. Індикатори бюджетної безпеки та їх розрахунок

Основні поняття і терміни: бюджетний процес, стадії бюджетного процесу, бюджетний запит, бюджетна декларація, бюджетна резолюція, учасники бюджетного процесу, проект закону, звіт про виконання бюджету; бюджетна безпека, загрози безпеці, рівні безпеки, механізм забезпечення безпеки держави, індикатори рівня безпеки, показники рівня безпеки.

Завдання для самостійної роботи

Управління державним боргом

1. Проаналізуйте стан державного боргу України на поточний рік.
 - Визначте динаміку зростання державного боргу.
 - Порівняйте рівень державного боргу України з іншими країнами (на прикладі країн Східної Європи або ЄС).
2. Напишіть звіт (800–1000 слів), де ви висвітлите основні виклики для управління державним боргом України та запропонуєте можливі шляхи їх вирішення.

Питання для самоперевірки:

1. Що визначає сутність поняття «бюджетна безпека»?
2. Які чинники впливають на бюджетну безпеку?
3. Які зовнішні та внутрішні загрози виокремлюють для бюджетної безпеки?
4. Розкрити сутність механізму формування бюджетної безпеки.
5. Яким чином бюджетна безпека впливає на соціально-економічний розвиток держави?
6. Що таке «індикатор бюджетної безпеки»?
7. Визначити перелік та охарактеризувати індикатори бюджетної безпеки
8. Які нормативні значення індикаторів бюджетної безпеки ?
9. Які недоліки існують на сьогодні у методиці визначення бюджетної безпеки держави.

[Література: 1; 2; 8; 15; 24-27; 29; 32-35]

Методичні рекомендації для виконання самостійних завдань:

1. Використовуйте законодавчі та нормативні документи, що регулюють бюджетний процес в Україні.
2. Вивчайте офіційні звіти Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби, а також міжнародних організацій (ОЕСД, МВФ).
3. Використовуйте аналітичні та наукові публікації для більш глибокого аналізу питань.
4. Звертайте увагу на реальні кейси з української практики державного управління фінансами.

Оцінювання: Завдання оцінюються за критеріями повноти, аналітичного підходу, правильності висновків і використання джерел.

РЕФЕРАТ

Реферат — короткий виклад (огляд) змісту однієї або декількох наукових робіт або книг з певної тематики. Реферат — перший ступінь на шляху освоєння навиків проведення науково-дослідної роботи, оскільки він є однією з початкових форм подання наукових результатів письмово. Це робота теоретичного характеру із джерелами інформації по аналізу, порівнянню і узагальненню даних, одержаних іншими дослідниками обраної теми. Важливо, що в процесі написання реферату формується власний погляд на проблему.

1. Основні етапи роботи над рефератом Робота над рефератом принесе користь його авторові, а сам реферат може викликати зацікавленість — однокурсників, викладачів тощо, — якщо здобувач поставиться до його підготовки серйозно, дотримуючись усіх необхідних вимог.

2. У рефераті студент має показати вміння самостійно працювати з книгою, творчо обробляти і оцінювати досліджуваний матеріал, а також стисло, логічно та аргументовано викладати думки з використанням загальнонаукової і спеціальної термінології. Відібраний для реферату матеріал має бути оброблений, систематизований і, згодом, правильно оформлений. 2. Оформлення і структура реферату Суворих та конкретних правил його розробки немає, але бажано дотримуватися деяких рекомендацій по оформленню. Обсяг реферату визначає сам референт. Оптимальним вважається обсяг у 10-15 сторінок друкарського тексту. Кількість сторінок залежить від об'єктивної складності розкриття теми і доступності літературних джерел. Формат паперу — А4, кегль — 14, міжрядковий інтервал — 1,5. Поля: ліворуч — 3 см, справа — 1,5 см, зверху — 2,0 см, знизу — 2,0 см. Times New Roman, 14. Абзац 1,25 см

3. Структура. Якість оформлення реферату значно підвищується, якщо він має титульний аркуш (співпадає з оформленням титульного аркуша до контрольної роботи, див. Додаток 1), зміст, короткий список використаної літератури, який розміщується на останній сторінці рукопису реферату. На останній сторінці рукопису реферату ставиться підпис його автора і дата закінчення роботи. Слід додати, що викладач може на свій розсуд скоректувати як форму, так і зміст підготовки реферату відповідно до конкретного завдання.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Роль державного бюджету в економічному розвитку країни: теорія та практика. Огляд основних теорій бюджетування. Вплив бюджету на економічну стабільність та зростання.

2. Програмно-цільовий метод бюджетування: світовий досвід і українська практика. Основні принципи ПЦМ. Впровадження ПЦМ в Україні: досягнення та проблеми.

3. Фіскальна політика держави як інструмент макроекономічного регулювання. Основні види фіскальної політики. Вплив фіскальної політики на економіку України.

4. Бюджетний процес в Україні: структура, учасники та основні етапи. Підготовка, розгляд і затвердження державного бюджету. Особливості бюджетного процесу на місцевому рівні.

5. Дефіцит бюджету та шляхи його фінансування: національний та міжнародний досвід. Причини виникнення бюджетного дефіциту. Механізми управління бюджетним дефіцитом.

6. Управління державним боргом: виклики та перспективи для України. Структура державного боргу. Стратегії управління державним боргом

7. Державні видатки та їх структура: аналіз ефективності фінансування соціальних програм. Класифікація видатків державного бюджету. Оцінка ефективності соціальних програм в Україні.

8. Міжбюджетні відносини та фінансова децентралізація: реформа і виклики в Україні. Аналіз процесу децентралізації. Вплив реформи на місцеві бюджети

9. Податкова система України та її вплив на доходи державного бюджету. Структура податкової системи. Оцінка впливу податкових реформ на доходи бюджету.

10. Бюджетна політика України в умовах економічної кризи і воєнних дій. Антикризові заходи уряду. Оцінка ефективності бюджетних рішень під час криз.

11. Міжнародний досвід бюджетного управління та його застосування в Україні. Порівняння бюджетних систем різних країн. Рекомендації для України на основі міжнародного досвіду.

12. Контроль за використанням бюджетних коштів: функції та роль Рахункової палати. Основні механізми контролю за бюджетом. Оцінка діяльності Рахункової палати в Україні.

13. Державні інвестиції: управління та оцінка ефективності використання бюджетних коштів. Державна інвестиційна політика. Оцінка ефективності державних інвестиційних проектів.

14. Фінансова прозорість державного бюджету: національні та міжнародні стандарти. Принципи бюджетної прозорості. Огляд міжнародних стандартів прозорості та їх застосування в Україні.

15. Урядові фінансові резерви та стабілізаційні фонди: роль і функції в умовах кризових ситуацій. Формування та використання резервних фондів. Ефективність використання стабілізаційних фондів.

16. Фінансування оборони та безпеки: виклики для державного бюджету. Структура фінансування оборонного сектору. Оцінка витрат на безпеку та оборону в умовах військового конфлікту.

17. Бюджетні реформи в умовах євроінтеграції України. Вимоги ЄС до бюджетної системи. Оцінка ходу бюджетних реформ в контексті євроінтеграції.

18. Фіскальні ризики та управління ними в Україні. Основні фіскальні ризики для бюджету України. Механізми управління та мінімізації ризиків.

19. Фінансування охорони здоров'я через державний бюджет: аналіз ефективності та проблеми. Структура фінансування медичних послуг. Оцінка реформи фінансування охорони здоров'я в Україні

20. Механізми державних закупівель та їх вплив на ефективність використання бюджетних коштів. Правила державних закупівель. Проблеми та можливості вдосконалення системи закупівель.

Критерії оцінки реферату

Реферати оцінюються за наступними головними критеріями:

- уміння підібрати наукову літературу по темі;
- інформаційна насиченість, новизна, оригінальність викладу питань;
- простота і дохідливість викладу;
- структурна організованість, логічність, граматична правильність і стилістична виразність;
- переконливість, аргументованість, практична значущість і теоретична обґрунтованість пропозицій і висновків, зроблених в рефераті.

Реферат – це не списування тексту, повного подання літературного джерела. Важливо розуміти матеріал реферату, осмислити його,

наповнити особистою позицією, — інакше цей вид навчальної роботи не виконає своїх функцій!

Рекомендована література

1. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія / В.С. Кравців та ін.; ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”. Львів, 2016. 264 с. (Серія “Проблеми регіонального розвитку”).
2. Асоціація міст України: Кількість дотаційних місцевих бюджетів знизилася завдяки децентралізації на 24 %. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/kilkist-dotacijnyh-miscevyh-byudzhetyv-znyzylasya-zavdyaky-decentralizaciji-na-24-asociaciya>.
3. Барабаш О. О. Принцип фіскальної достатності у податковому законодавстві України. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/26483/1/10-46-50.pdf>.
4. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / [І. Я. Чугунов, Т.В. Канєва, М.Д. Пасічний] ; за заг.ред. І. Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.
5. Бюджетний кодекс України 10.08.2010 № 2456–XVII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17-7>
6. Бюджетування в управлінні: конспект лекцій [Електронний ресурс] / Скоробогатова Н. Є. ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 155 с.
7. Бюджетна система : навчальний посібник / О. М. Піхоцька, Л. Є. Фурдичко, Н. Г. Синютка; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 327с
8. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ / НАН України. Львів: ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”, 2016. 520.
9. Геєць В.М., Скрипниченко М.І., Шумська С.С. Макроекономічні дисбаланси в Україні: моніторинг на основі тір scoreboard та модельні оцінки їхнього впливу на зростання і стабільність. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Том 2, № 33 (2020). С. 296–305.
10. Гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі : практ. посіб. / Т. Іваніна, О. Кисельова, М. Колодій, О. Остапчук, О. Цюпа. – Київ : Віваріо, 2020. – 88 с.
11. Глобальна конвергентно-мережева фінансова економіка / О.Г. Білорус, В.І. Власов, А.А. Гриценко, Т.І. Єфименко. Globe Edit, 2019. 608 с.
12. Державна аудиторська служба України (ДАСУ). – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/index>.

13. Державна казначейська служба України (ДКСУ). – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua>.
14. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
15. Державний фонд регіонального розвитку: механізми/процедури підготовки та відбору проектів регіонального розвитку. URL: <http://dialog.lviv.ua/derzhavniy-fond-regionalnogo-rozvitku-mehanizm-protseduri-pidgotovki-ta-vidboru-proektiv-regionalnogo-rozvitku/>.
16. ІБСЕД: Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень. URL: <http://ises.org.ua/analitika/analiz-derzhavnoyi-politiki/biudzhetna-politika-pragmatichni-pidhodi-do-strategichnih-rishen>.
17. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації : монографія / В.Р. Сіденко, М. І.Скрипниченко, В.С. Пономаренко, І.Я. Чугунов та ін.; за заг. ред. В.Р. Сіденка. Київ : Київ, нац.торг-екон.ун-т, 2017. 648 с.
18. Застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі : навч. посіб. / М. Колодій, О. Кисельова, Н. Рябушенко, О. Цюпа. – Київ : Віваріо, 2020. – 132 с.
19. Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Горин В. та ін. Управління фінансами територіальних громад: теорія і практика ; за заг. ред. О. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 280 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/46227/1/Monogr_Kyrylenko_2019.pdf
20. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96–ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=31992.
21. Кудряшов В.П. Концептуальні засади розроблення пакета фіскальних правил для України. Економіка України. 2019. № 7–8. С. 33–54.
22. Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. 304 с.
23. Луніна І.О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання : монографія / Інна Олександрівна Луніна ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2020. – 440 с.
24. Лободіна З. М. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : монографія. Тернопіль : ТЕСЕУ, 2018. 411с.
25. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 364 с.
26. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. – 272 с.
27. Нікітішин А. О. Податкова політика в умовах економічних перетворень : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 480 с.

28. Опарін В.М., Сарнецька Я.А. Імперативи бюджетного регулювання в Україні в умовах фіскальної децентралізації. *Фінанси України*. 2020. № 1. С. 58–72.
29. Опарін В.М., Пйонтко Н.Б. Державний фонд регіонального розвитку в системі фінансового вирівнювання. *Фінанси України*. 2017. №7. С. 25–42.
30. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави: монографія. К : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2019. 440 с.
31. Патицька Х. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія / ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України”. Львів, 2019. 209 с., с. 57-76.
32. Пелехатий А. О. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій: концептуальні доміанти та напрями модернізації: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. 386 с.
33. Пелехатий А. О. Новітні інструменти реалізації бюджетної політики розвитку територій. *Бізнес інформ*. 2020. №4. С. 377-384.
34. Пелехатий А. О. Обґрунтування нової парадигми бюджетної політики розвитку територій в умовах реформування публічних фінансів в Україні. *Ефективна економіка*. 2019. №7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7191> (дата звернення:).
35. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу: Навчальний посібник / І. Ф. Щербина, В. В. Зубенко та ін.; За ред. І. Ф. Щербини; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження». – 3-тє видання, виправлене та доповнене. - К.: Нора-друк, 2012. – 100с.
36. Податкова гармонізація в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС : монографія / за ред. А. М. Соколовської. Київ, 2017. 448 с.
37. Роменська К. М. Гендерно-орієнтоване бюджетування в умовах розвитку бюджетного процесу України. *Ефективна економіка*. 2021. №5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7862>.
38. Соколовська А.М. Політичний фіскальний цикл: концептуальні засади та українські реалії. *Фінанси України*. 2019. № 9. С. 7–26.
39. Стратегія та механізми забезпечення фінансово-економічної безпеки : монографія / за заг. ред. В. П. Ільчука. Чернівці : ЧНТУ, 2017. 349 с.
40. Цифровізація економіки України: трансформаційний потенціал: монографія / В.П. Вишневський та ін.; за ред. В.П. Вишневського, С.І. Князева; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ: Академперіодика, 2020. 180 с.
41. Шевчук О. А. Система державного фінансового контролю: формування та розвиток в Україні: монографія / за ред. О. А. Шевчук. Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. С.47.

42. Budget Policy of Social Development: monograph / general editorship Doctor of Economics, Professor Honored Worker of Science and Technology of Ukraine I. Ya. Chugunov. Tallinn: Scientific Route, 2018. 362 p.

43. The Richest people in cryptocurrency [Electronic resource] // Forbes — Mode of access: <https://www.forbes.com/richestincryptocurrency/#490fe19c1d49>

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Кафедра соціології і публічного управління
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ

УРЯДОВЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ
(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти другий (магістерський)
перший (бакалаврський) / другий (магістерський)

галузь знань 28 Публічне управління та адміністрування
(шифр і назва)

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
(шифр і назва)

освітня програма Адміністративний менеджмент
(назви освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни вибіркова (професійна підготовка)
(загальна підготовка (обов'язкова/вибіркова) / професійна підготовка
(обов'язкова/вибіркова))

форма навчання денна, заочна
(денна / заочна)

Харків – 2024 рік

Індивідуальне завдання (розрахункова робота) – вид самостійної роботи поза аудиторними годинами, коли студент, використовуючи лекційний матеріал та додаткові джерела знань, розробляє особисту тему.

Теми ІНДЗ:

Варіант 1. Аналіз ефективності державного бюджетування в Україні на прикладі соціальних програм:

- Дослідження структури соціальних видатків державного бюджету.
- Оцінка результативності фінансування соціальних програм.
- Рекомендації щодо підвищення ефективності бюджетного фінансування соціальної сфери.

Варіант 2. Управління державним боргом України: проблеми та перспективи:

- Аналіз динаміки державного боргу України.
- Порівняльний аналіз державного боргу України з іншими країнами.
- Пропозиції щодо поліпшення управління державним боргом.

Варіант 3. Використання програмно-цільового методу бюджетування в Україні:

- Оцінка впровадження ПЦМ в бюджетний процес.
- Аналіз ефективності реалізації програм, фінансованих за ПЦМ.
- Розробка пропозицій щодо вдосконалення програмно-цільового методу в Україні.

Варіант 4. Фінансова децентралізація в Україні: результати та виклики:

- Оцінка впливу децентралізації на місцеві бюджети.
- Дослідження бюджетної автономії місцевих органів влади.
- Пропозиції щодо вдосконалення фінансової децентралізації.

Варіант 5. Бюджетна політика України під час кризових періодів: порівняльний аналіз:

- Огляд бюджетних заходів під час економічної кризи 2008-2009 рр. та пандемії COVID-19.
- Аналіз антикризових бюджетних рішень та їх ефективності.
- Висновки та рекомендації для майбутніх кризових ситуацій.

Варіант 6. Оцінка фінансової прозорості державного бюджету України:

- Огляд механізмів забезпечення прозорості бюджету в Україні.
- Аналіз відповідності українських стандартів міжнародним вимогам.
- Пропозиції щодо покращення рівня бюджетної прозорості.

Варіант 7. Міжнародний досвід управління державними фінансами та можливості його адаптації в Україні:

- Аналіз бюджетних систем розвинутих країн (наприклад, США, Німеччина, Франція).
- Порівняння ключових характеристик бюджетування з українською системою.
- Пропозиції щодо застосування міжнародного досвіду в Україні.

Варіант 8. Бюджетний контроль: роль і функції Рахункової палати України:

- Дослідження механізмів бюджетного контролю в Україні.
- Аналіз діяльності Рахункової палати з точки зору ефективності контролю за використанням бюджетних коштів.
- Рекомендації щодо вдосконалення контролю в бюджетному процесі.

Варіант 9. Фінансування оборони та безпеки: бюджетні виклики для України:

- Аналіз структури фінансування сектору оборони і безпеки в Україні.
- Оцінка ефективності витрат на оборону в умовах військового конфлікту.
- Пропозиції щодо підвищення ефективності управління оборонними витратами.

Варіант 10. Реформа державних закупівель: ефективність і вплив на використання бюджетних коштів:

- Дослідження змін в системі державних закупівель після впровадження реформи.
- Оцінка прозорості та ефективності державних закупівель.
- Висновки щодо впливу реформи на управління бюджетом.

Варіант 11. Державне фінансування інфраструктурних проектів: досвід України та інших країн:

- Огляд практик фінансування інфраструктурних проектів в Україні та світі.
- Оцінка ефективності державного фінансування інфраструктури в Україні.
- Пропозиції щодо вдосконалення управління фінансуванням інфраструктурних проектів.

Варіант 12. Вплив податкової політики на формування державного бюджету:

- Аналіз структури податкових надходжень до бюджету України.
- Дослідження впливу податкових реформ на формування бюджету.
- Пропозиції щодо оптимізації податкової політики для покращення бюджетних надходжень.

Варіант 13. Антикризова бюджетна політика: досвід країн ЄС та перспективи для України:

- Огляд антикризових бюджетних заходів країн ЄС під час економічних криз.
- Аналіз можливостей застосування таких заходів в Україні.
- Рекомендації для вдосконалення антикризової бюджетної політики в Україні.

Варіант 14. Управління державними фінансами в умовах євроінтеграції України:

- Огляд вимог ЄС до бюджетної системи країн-кандидатів.
- Оцінка готовності бюджетної системи України до інтеграції в європейський простір.
- Пропозиції щодо реформування українського бюджетного законодавства відповідно до європейських стандартів.

Варіант 15. Оцінка ефективності державного фінансування охорони здоров'я в Україні:

- Аналіз структури фінансування медичної сфери через державний бюджет.
- Оцінка результатів медичних реформ з точки зору бюджетного фінансування.
- Пропозиції щодо вдосконалення управління фінансами в охороні здоров'я.

Рекомендована література

1. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія / В.С. Кравців та ін.; ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”. Львів, 2016. 264 с. (Серія “Проблеми регіонального розвитку”).
2. Асоціація міст України: Кількість дотаційних місцевих бюджетів знизилася завдяки децентралізації на 24 %. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/kilkist-dotaciynyh-miscevyh-byudzhektiv-znyzylasya-zavdyaky-decentralizaciyi-na-24-asociaciya>.
3. Барабаш О. О. Принцип фіскальної достатності у податковому законодавстві України. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/26483/1/10-46-50.pdf>.
4. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / [І. Я. Чугунов, Т.В. Канєва, М.Д. Пасічний] ; за заг.ред. І. Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.
5. Бюджетний кодекс України 10.08.2010 № 2456–XVII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17-7>

6. Бюджетування в управлінні: конспект лекцій [Електронний ресурс] / Скоробогатова Н. Є. ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 155 с.
7. Бюджетна система : навчальний посібник / О. М. Піхоцька, Л. Є. Фурдичко, Н. Г. Синютка; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 327с
8. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ / НАН України. Львів: ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”, 2016. 520.
9. Геєць В.М., Скрипниченко М.І., Шумська С.С. Макроекономічні дисбаланси в Україні: моніторинг на основі mіr scoreboard та модельні оцінки їхнього впливу на зростання і стабільність. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Том 2, № 33 (2020). С. 296–305.
10. Гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі : практ. посіб. / Т. Іваніна, О. Кисельова, М. Колодій, О. Остапчук, О. Цюпа. – Київ : Віваріо, 2020. – 88 с.
11. Глобальна конвергентно-мережева фінансова економіка / О.Г. Білорус, В.І. Власов, А.А. Гриценко, Т.І. Єфименко. Globe Edit, 2019. 608 с.
12. Державна аудиторська служба України (ДАСУ). – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/index>.
13. Державна казначейська служба України (ДКСУ). – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua>.
14. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
15. Державний фонд регіонального розвитку: механізми/процедури підготовки та відбору проєктів регіонального розвитку. URL: <http://dialog.lviv.ua/derzhavniy-fond-regionalnogo-rozvitku-mehanizm-protseduri-pidgotovki-ta-vidboru-proektiv-regionalnogo-rozvitku/>.
16. ІБСЕД: Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень. URL: <http://ises.org.ua/analitika/analiz-derzhavnoyi-politiki/biudzhetna-politika-pragmatichni-pidhodi-do-strategichnih-rishen>.
17. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації : монографія / В.Р. Сіденко, М. І.Скрипниченко, В.С. Пономаренко, І.Я. Чугунов та ін.; за заг. ред. В.Р. Сіденка. Київ : Київ, нац.торг-екон.ун-т, 2017. 648 с.
18. Застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі : навч. посіб. / М. Колодій, О. Кисельова, Н. Рябушенко, О. Цюпа. – Київ : Віваріо, 2020. – 132 с.
19. Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Горин В. та ін. Управління фінансами територіальних громад: теорія і практика ; за заг. ред.

О. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 280 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/46227/1/Monogr_Kyrylenko_2019.pdf

20. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96–ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=31992.

21. Кудряшов В.П. Концептуальні засади розроблення пакета фіскальних правил для України. Економіка України. 2019. № 7–8. С. 33–54.

22. Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. 304 с.

23. Луніна І.О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання : монографія / Інна Олександрівна Луніна ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2020. – 440 с.

24. Лободіна З. М. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : монографія. Тернопіль : ТЕСЕУ, 2018. 411с.

25. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 364 с.

26. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. – 272 с.

27. Нікітішин А. О. Податкова політика в умовах економічних перетворень : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 480 с.

28. Опарін В.М., Сарнецька Я.А. Імперативи бюджетного регулювання в Україні в умовах фіскальної децентралізації. Фінанси України. 2020. № 1. С. 58–72.

29. Опарін В.М., Пйонтко Н.Б. Державний фонд регіонального розвитку в системі фінансового вирівнювання. Фінанси України. 2017. №7. С. 25–42.

30. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави: монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2019. 440 с.

31. Патицька Х. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія / ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України”. Львів, 2019. 209 с., с. 57-76.

32. Пелехатий А. О. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій: концептуальні доміанти та напрями модернізації: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. 386 с.

33. Пелехатий А. О. Новітні інструменти реалізації бюджетної політики розвитку територій. Бізнес інформ. 2020. №4. С. 377-384.

34. Пелехатий А. О. Обґрунтування нової парадигми бюджетної політики розвитку територій в умовах реформування публічних фінансів в Україні. Ефективна економіка. 2019. №7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7191> (дата звернення:).

35. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу: Навчальний посібник / І. Ф. Щербина, В. В. Зубенко та ін.; За ред. І. Ф. Щербини; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження». – 3-тє видання, виправлене та доповнене. - К.: Нора-друк, 2012. – 100с.

36. Податкова гармонізація в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС : монографія / за ред. А. М. Соколовської. Київ, 2017. 448 с.

37. Роменська К. М. Гендерно-орієнтоване бюджетування в умовах розвитку бюджетного процесу України. Ефективна економіка. 2021. №5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7862>.

38. Соколовська А.М. Політичний фіскальний цикл: концептуальні засади та українські реалії. Фінанси України. 2019. № 9. С. 7–26.

39. Стратегія та механізми забезпечення фінансово-економічної безпеки : монографія / за заг. ред. В. П. Ільчука. Чернівці : ЧНТУ, 2017. 349 с.

40. Цифровізація економіки України: трансформаційний потенціал: монографія / В.П. Вишневський та ін.; за ред. В.П. Вишневського, С.І. Князева; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ: Академперіодика, 2020. 180 с.

41. Шевчук О. А. Система державного фінансового контролю: формування та розвиток в Україні: монографія / за ред. О. А. Шевчук. Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. С.47.

42. Budget Policy o f Social Development: monograph / general editorship Doctor o f Economics, Professor Honored Worker o f Science and Technology o f Ukraine I. Ya. Chugunov. Tallinn: Scientific Route, 2018. 362 p.

43. The Richest people in cryptocurrency [Electronic resource] // Forbes — Mode of access: <https://www.forbes.com/richestincryptocurrency/#490fe19c1d49>.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Кафедра соціології і публічного управління
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

КОНТРОЛЬНА РОБОТА ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ
НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ

УРЯДОВЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ
(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ другий (магістерський)
перший (бакалаврський) / другий (магістерський)

галузь знань _____ 28 Публічне управління та адміністрування
(шифр і назва)

Спеціальність _____ 281 Публічне управління та адміністрування
(((шифр і назва)

освітня програма _____ Адміністративний менеджмент
(назви освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни _____ вибіркова (професійна підготовка)
(загальна підготовка (обов'язкова/вибіркова) / професійна підготовка
(обов'язкова/вибіркова))

форма навчання _____ денна, заочна
(денна / заочна)

Харків – 2024 рік

Контрольна робота є обов'язковим видом самостійної роботи здобувачів вищої освіти заочної форми навчання. Її виконання формує навчально-дослідницькі навички, закріплює вміння самостійно працювати з першоджерелами, допомагає засвоєнню важливих розділів курсу. Вона здійснюється студентом самостійно по більшості дисциплін, що ним вивчаються, і є формою проміжного контролю здобутих компетентностей здобувачів згідно робочому навчальному плану і відповідно до вказівок кафедри. Тематика контрольних робіт і основна література по кожній з тем розробляється кафедрою. Пошук додаткової літератури, що дозволяє повніше розкрити окремі питання теми, здобувачі мають здійснювати самостійно. **Мета контрольної роботи:** перевірка рівня засвоєння студентами основних теоретичних знань і практичних навичок, пов'язаних з комунікацією в органах публічної влади, а також аналіз вміння застосовувати ці знання в умовах реальних управлінських ситуацій.

Термін виконання та здачі контрольних - не пізніше, ніж за місяць до початку екзаменаційної сесії.

1. Оформлення контрольної роботи

Культура виконання роботи передбачає її відповідність таким вимогам.

- Робота надається в друкарському варіанті. Обсяг роботи визначається складністю і характером теми, але він має складати не менше 15 сторінок друкарського тексту.

- Рукописно виконана робота має бути написана акуратно, розбірливо.

- Текст роботи набирається на комп'ютері на одній стороні аркуша білого паперу формату А4.

Розмір шрифту — 14 пунктів з інтервалом 1,5. Times New Roman, 14. Абзац 1,25 см.

Дозволяється використовувати можливості акцентування уваги на визначеннях, термінах, важливих особливостях, застосування шрифтів різної гарнітури, виділення за допомогою рамок, розрядки, кольору, підкреслення та ін.

- Текст контрольної роботи слід друкувати, дотримуючись таких розмірів полів: ліве — не менше 30 мм, праве — не менше 15 мм, верхнє — не менше 20 мм, нижнє — не менше 20 мм.

Сторінки слід нумерувати; необхідно встановити в роботі загальну нумерацію сторінок.

Першою сторінкою контрольної роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок роботи. Другою сторінкою є план роботи. Титульний аркуш не нумерують, на наступних листах номер проставляють на верхньому полі в правому кутку без крапки у кінці.

4. Структура контрольної роботи

- На першій сторінці вказується назва закладу вищої освіти, ННІ соціально-гуманітарних технологій; кафедри соціології і публічного

управління; предмету, з якого написана контрольна; курс, група; прізвище, ім'я і по батькові студента.

- робота починається з назви, далі йде план, якому має відповідати зміст роботи.

- вступ — обсягом в 1-2 сторінки (актуальність даного питання, зв'язок із сучасністю і перспективами розвитку психологічних здобутих компетентностей).

- головний зміст роботи, що включає 2-4 питання (реферативний, тезовий виклад питань контрольної роботи).

- закінчення (у формі висновків) обсягом 1-2 сторінки (можливість використання вивчених понять у подальшій практичній діяльності студента).

- наприкінці контрольної роботи наводиться список використаної літератури, ставиться особистий підпис студента і дата виконання.

- література в списку наводиться за абеткою. Вона має включати всі джерела, які використовуються при підготовці контрольної роботи. Літературі слід надати правильний бібліографічний опис.

- структура контрольної роботи визначається індивідуальною метою і конкретною темою роботи. Структура роботи вважається обґрунтованою, якщо в її рамках є можливим досягнення повного розкриття обраної теми.

Варіант 1

1. Поняття державного бюджету та його функції

- Охарактеризуйте структуру бюджету.
- Які основні функції виконує державний бюджет в економіці?

2. Бюджетний процес: етапи та учасники

- Назвіть і опишіть основні етапи бюджетного процесу в Україні.
- Хто є основними учасниками цього процесу?

3. Джерела доходів державного бюджету

- Проаналізуйте основні джерела доходів державного бюджету України.

- Які податки найбільше наповнюють державний бюджет?

Варіант 2

1. Програмно-цільовий метод бюджетування (ПЦМ)

- Що таке ПЦМ і які його основні переваги для державного управління?

- Проаналізуйте впровадження ПЦМ в Україні.

2. Державні видатки: класифікація та структура

- Охарактеризуйте основні видатки державного бюджету.

- Які сфери фінансуються найбільше з державного бюджету?

3. Дефіцит бюджету: причини та шляхи його фінансування

- Що таке бюджетний дефіцит і чому він виникає?

- Які існують основні способи фінансування дефіциту?

Варіант 3

1. Міжбюджетні відносини: поняття та проблеми

- Охарактеризуйте систему міжбюджетних відносин в Україні.

- Які проблеми виникають у процесі перерозподілу коштів між рівнями влади?

2. Фіскальна політика держави:

- Що таке фіскальна політика? Які її основні види?

- Як фіскальна політика впливає на макроекономічну стабільність?

3. Управління державним боргом

- Що таке державний борг і як ним управляють?

- Які стратегії зменшення державного боргу використовуються в Україні?

Варіант 4

1. Державне інвестування: поняття та управління

- Що таке державні інвестиції? Охарактеризуйте їх значення для економіки.

- Як держава оцінює ефективність використання бюджетних коштів на інвестиційні проекти?

2. Контроль за використанням бюджетних коштів

- Які основні інституції здійснюють контроль за виконанням державного бюджету?

- Проаналізуйте функції Рахункової палати в контролі за бюджетом.

3. Фінансування соціальних програм

- Охарактеризуйте структуру бюджетних видатків на соціальні програми.

- Які проблеми виникають при фінансуванні соціальних програм в Україні?

Варіант 5

1. Децентралізація та її вплив на місцеві бюджети

- Як децентралізація впливає на структуру місцевих бюджетів?

- Проаналізуйте зміни в доходах та видатках місцевих бюджетів після проведення реформи децентралізації.

2. Податкова система України: аналіз основних податків

- Охарактеризуйте основні податки, що формують доходи бюджету України.

- Який вплив мають податкові реформи на бюджетну систему?

3. Міжнародний досвід бюджетного управління

- Порівняйте бюджетні системи України та однієї з країн ЄС.

- Які міжнародні практики можуть бути впроваджені в Україні для покращення бюджетного управління?

Варіант 6

1. Стабілізаційні фонди та їх роль в управлінні бюджетом

- Що таке стабілізаційні фонди та яку роль вони відіграють у фінансовій стабільності держави?

- Які приклади використання стабілізаційних фондів існують в Україні?

2. Фінансування оборони та безпеки: проблеми та перспективи

- Проаналізуйте бюджетні видатки на оборону та безпеку.

- Які проблеми виникають при фінансуванні оборонного сектору в Україні?

3. Бюджетна прозорість і підзвітність

- Що таке фінансова прозорість? Які міжнародні стандарти використовуються для забезпечення прозорості державних фінансів?

- Оцініть рівень прозорості української бюджетної системи.

Варіант 7

1. Поняття бюджету та його роль у державному управлінні

○ Визначення бюджету
○ Етапи бюджетного процесу
○ Роль бюджету у макроекономічній стабільності та розвитку країни

2. Типи державних бюджетів

○ Поточний та капітальний бюджет
○ Консолідований бюджет
○ Державний і місцеві бюджети

3. Джерела доходів державного бюджету

- Проаналізуйте основні джерела доходів державного бюджету України.

- Які податки найбільше наповнюють державний бюджет?

Варіант 8

- 1 Доходи державного бюджету
 - Основні джерела доходів (податкові та неподаткові надходження)
 - Податкова система та її структура
- 2 Видатки державного бюджету
 - Класифікація видатків бюджету (функціональна, економічна, відомча)
 - Пріоритетні напрямки фінансування (соціальна політика, інфраструктура, оборона)
- 3 Дефіцит бюджету: причини та шляхи його фінансування
 - Що таке бюджетний дефіцит і чому він виникає?
 - Які існують основні способи фінансування дефіциту?

Варіант 9

- 1. Методи бюджетного прогнозування
 - Екстраполяція тенденцій
 - Сценарне моделювання
 - Оцінка впливу макроекономічних факторів
- 2. Бюджетне планування
 - Складання бюджетних прогнозів
 - Методи розподілу ресурсів за напрямками фінансування
 - Програмно-цільовий метод бюджетування
3. Міжнародний досвід бюджетного управління
 - Порівняйте бюджетні системи України та однієї з країн ЄС.
 - Які міжнародні практики можуть бути впроваджені в Україні для покращення бюджетного управління?

Варіант 10

- 1 Бюджетний дефіцит: поняття, причини та наслідки
 - Класифікація бюджетних дефіцитів (структурний та циклічний дефіцити)
 - Причини виникнення дефіциту
 - Економічні та соціальні наслідки бюджетного дефіциту
- 2 Управління державним боргом
 - Види державного боргу (внутрішній та зовнішній борг)
 - Методи управління державним боргом (рефінансування, конверсія, реструктуризація)
 - Наслідки високого рівня державного боргу для економіки

3 Бюджетна прозорість і підзвітність

- Що таке фінансова прозорість? Які міжнародні стандарти використовуються для забезпечення прозорості державних фінансів?
- Оцініть рівень прозорості української бюджетної системи.

Варіант 11

- 1 Функції уряду у бюджетному процесі
 - Міністерство фінансів та його роль у підготовці бюджету
 - Центральний банк і його вплив на державні фінанси
 - Роль парламенту у затвердженні бюджету
- 2 Місцеві органи влади та їхня роль у формуванні місцевих бюджетів
 - Особливості складання та виконання місцевих бюджетів
 - Міжбюджетні відносини та фінансова децентралізація
- 3 Контроль за виконанням бюджету
 - Аудит і державний контроль за бюджетними коштами
 - Рахункова палата як ключовий інститут бюджетного контролю

Варіант 12

- 1 Програмно-цільовий метод як інструмент ефективного використання бюджетних коштів
 - Основні принципи програмно-цільового підходу
 - Етапи формування та реалізації державних програм
 - Оцінка ефективності державних програм
- 2 Фінансування державних програм та проектів
 - Підходи до визначення бюджетних пріоритетів
 - Критерії оцінки результативності використання бюджетних коштів
3. Міжнародний досвід бюджетного управління
 - Порівняйте бюджетні системи України та однієї з країн ЄС.
 - Які міжнародні практики можуть бути впроваджені в Україні для покращення бюджетного управління

Варіант 13

- 1 Порівняльний аналіз бюджетних систем різних країн
 - Бюджетна система США, ЄС, країн Східної Європи
 - Роль міжнародних фінансових інституцій (МВФ, Світовий банк) у бюджетуванні
- 2 Міжнародні стандарти бюджетного управління
 - Бюджетна прозорість та міжнародні рекомендації (OECD, G20)
 - Реформи бюджетної системи в умовах глобалізації
- 3 Бюджетна прозорість і підзвітність
 - Що таке фінансова прозорість? Які міжнародні стандарти використовуються для забезпечення прозорості державних фінансів?
 - Оцініть рівень прозорості української бюджетної системи.

Варіант 14

- 1. Фіскальна політика як інструмент макроекономічного регулювання
 - Вплив державних видатків на економічне зростання
 - Бюджетно-податкове стимулювання та обмеження
- 2. Монетарна політика і її взаємодія з фіскальною політикою
 - Вплив центрального банку на державні фінанси
 - Спільні заходи для забезпечення економічної стабільності
- 3. Бюджетна політика в умовах економічних криз
 - Антикризові бюджетні заходи
 - Роль державних інвестицій у подоланні економічної рецесії

Варіант 15

- 1 Організація фінансів публічного сектору
 - Система управління фінансами в державних підприємствах та установах
 - Роль державних субсидій та грантів
- 2 Механізми державних закупівель
 - Правила та процедури державних закупівель
 - Прозорість та антикорупційні заходи у державних фінансах
- 3 Бюджетна прозорість і підзвітність
 - Що таке фінансова прозорість? Які міжнародні стандарти використовуються для забезпечення прозорості державних фінансів?
 - Оцініть рівень прозорості української бюджетної системи.

Варіант 16

- 1. Основні напрями реформування бюджетного процесу
 - Впровадження програмно-цільового методу бюджетування
 - Реформа міжбюджетних відносин
- 2. Перспективи бюджетної політики України
 - Децентралізація та фінансова незалежність регіонів
 - Підвищення ефективності використання бюджетних коштів
- 3. Бюджетна прозорість і підзвітність:
 - Що таке фінансова прозорість? Які міжнародні стандарти використовуються для забезпечення прозорості державних фінансів?
 - Оцініть рівень прозорості української бюджетної системи.

Варіант 17

- 1. Завдання та виклики реформ бюджетної системи в умовах євроінтеграції.
- 2. Бюджетний процес
 - Етапи бюджетного процесу: складання, затвердження, виконання, контроль

- Учасники бюджетного процесу (уряд, парламент, місцеві органи)
- 3 Джерела доходів державного бюджету:
- Проаналізуйте основні джерела доходів державного бюджету України.
 - Які податки найбільше наповнюють державний бюджет?

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ:

До контрольних робіт пред'являються наступні вимоги:

1. Самостійність розробки теми на основі поглибленого вивчення першоджерел і літератури до неї.
2. Чіткість і послідовність викладення матеріалу відповідно до самостійно складеного плану; у текстовій частині кожне питання плану (завдання) має бути виділено окремо.
3. Правильність оформлення наведених у роботі цитат і виносок.
4. Наявність узагальнень і висновків, зроблених на основі вивчення літератури загалом.
5. Наявність і правильне оформлення списку літератури (з точними бібліографічними даними), яку студент вивчив і використав при написанні контрольної роботи.

У контрольній роботі мають бути відображені головні питання теми і показано вміння:

- відбирати найважливіший матеріал, що стосується теми; переконливо обґрунтовувати і аргументувати головні положення роботи;
- викладати питання грамотно, стисло, ясно, послідовно, робити правильні логічні висновки та узагальнення.

Рекомендована література

1. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія / В.С. Кравців та ін.; ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”. Львів, 2016. 264 с. (Серія “Проблеми регіонального розвитку”).
2. Асоціація міст України: Кількість дотаційних місцевих бюджетів знизилася завдяки децентралізації на 24 %. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/kilkist-dotacijnyh-miscevyh-byudzhativ-znyzylasya-zavdyaky-decentralizaciji-na-24-asociaciya>.
3. Барабаш О. О. Принцип фіскальної достатності у податковому законодавстві України. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/26483/1/10-46-50.pdf>.
4. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / [І. Я. Чугунов, Т.В. Канева, М.Д. Пасічний] ; за заг.ред. І. Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.

5. Бюджетний кодекс України 10.08.2010 № 2456–XVII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17-7>
6. Бюджетування в управлінні: конспект лекцій [Електронний ресурс] / Скоробогатова Н. Є. ; КПП ім. Ігоря Сікорського. – Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 155 с.
7. Бюджетна система : навчальний посібник / О. М. Піхоцька, Л. Є. Фурдичко, Н. Г. Синютка; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 327с
8. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ / НАН України. Львів: ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”, 2016. 520.
9. Геєць В.М., Скрипниченко М.І., Шумська С.С. Макроекономічні дисбаланси в Україні: моніторинг на основі *mir scoreboard* та модельні оцінки їхнього впливу на зростання і стабільність. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Том 2, № 33 (2020). С. 296–305.
10. Гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі : практ. посіб. / Т. Іваніна, О. Кисельова, М. Колодій, О. Остапчук, О. Цюпа. – Київ : Віваріо, 2020. – 88 с.
11. Глобальна конвергентно-мережева фінансова економіка / О.Г. Білорус, В.І. Власов, А.А. Гриценко, Т.І. Єфименко. *Globe Edit*, 2019. 608 с.
12. Державна аудиторська служба України (ДАСУ). – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/index>.
13. Державна казначейська служба України (ДКСУ). – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua>.
14. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
15. Державний фонд регіонального розвитку: механізми/процедури підготовки та відбору проектів регіонального розвитку. URL: <http://dialog.lviv.ua/derzhavniy-fond-regionalnogo-rozvitku-mehanizm-protseduri-pidgotovki-ta-vidboru-proektiv-regionalnogo-rozvitku/>.
16. ІБСЕД: Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень. URL: <http://ises.org.ua/analitika/analiz-derzhavnoyi-politiki/biudzhetna-politika-pragmatichni-pidhodi-do-strategichnih-rishen>.
17. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації : монографія / В.Р. Сіденко, М. І.Скрипниченко, В.С. Пономаренко, І.Я. Чугунов та ін.; за заг. ред. В.Р. Сіденка. Київ : Київ, нац.торг-екон.ун-т, 2017. 648 с.

18. Застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі : навч. посіб. / М. Колодій, О. Кисельова, Н. Рябушенко, О. Цюпа. – Київ : Віваріо, 2020. – 132 с.
19. Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Горин В. та ін. Управління фінансами територіальних громад: теорія і практика ; за заг. ред. О. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 280 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/46227/1/Monogr_Kyrylenko_2019.pdf
20. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96–ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=31992.
21. Кудряшов В.П. Концептуальні засади розроблення пакета фіскальних правил для України. Економіка України. 2019. № 7–8. С. 33–54.
22. Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. 304 с.
23. Луніна І.О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання : монографія / Інна Олександрівна Луніна ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2020. – 440 с.
24. Лободіна З. М. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : монографія. Тернопіль : ТЕСЕУ, 2018. 411с.
25. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 364 с.
26. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. – 272 с.
27. Нікітішин А. О. Податкова політика в умовах економічних перетворень : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 480 с.
28. Опарін В.М., Сарнецька Я.А. Імперативи бюджетного регулювання в Україні в умовах фіскальної децентралізації. Фінанси України. 2020. № 1. С. 58–72.
29. Опарін В.М., Пйонтко Н.Б. Державний фонд регіонального розвитку в системі фінансового вирівнювання. Фінанси України. 2017. №7. С. 25–42.
30. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави: монографія. К : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2019. 440 с.
31. Патицька Х. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія / ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України”. Львів, 2019. 209 с., с. 57-76.
32. Пелехатий А. О. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій: концептуальні домінанти та напрями модернізації: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. 386 с.
33. Пелехатий А. О. Новітні інструменти реалізації бюджетної політики розвитку територій. Бізнес інформ. 2020. №4. С. 377-384.

34. Пелехатий А. О. Обґрунтування нової парадигми бюджетної політики розвитку територій в умовах реформування публічних фінансів в Україні. Ефективна економіка. 2019. №7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7191> (дата звернення:).
35. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу: Навчальний посібник / І. Ф. Щербина, В. В. Зубенко та ін.; За ред. І. Ф. Щербини; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження». – 3-тє видання, виправлене та доповнене. - К.: Нора-друк, 2012. – 100с.
36. Податкова гармонізація в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС : монографія / за ред. А. М. Соколовської. Київ, 2017. 448 с.
37. Роменська К. М. Гендерно-орієнтоване бюджетування в умовах розвитку бюджетного процесу України. Ефективна економіка. 2021. №5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7862>.
38. Соколовська А.М. Політичний фіскальний цикл: концептуальні засади та українські реалії. Фінанси України. 2019. № 9. С. 7–26.
39. Стратегія та механізми забезпечення фінансово-економічної безпеки : монографія / за заг. ред. В. П. Ільчука. Чернігів : ЧНТУ, 2017. 349 с.
40. Цифровізація економіки України: трансформаційний потенціал: монографія / В.П. Вишневський та ін.; за ред. В.П. Вишневського, С.І. Князева; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ: Академперіодика, 2020. 180 с.
41. Шевчук О. А. Система державного фінансового контролю: формування та розвиток в Україні: монографія / за ред. О. А. Шевчук. Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. С.47.
42. Budget Policy o f Social Development: monograph / general editorship Doctor o f Economics, Professor Honored Worker o f Science and Technology o f Ukraine I. Ya. Chugunov. Tallinn: Scientific Route, 2018. 362 p.
43. The Richest people in cryptocurrency [Electronic resource] // Forbes — Mode of access: <https://www.forbes.com/richestincryptocurrency/#490fe19c1d49>.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Кафедра соціології і публічного управління
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ

УРЯДОВЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ
(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти другий (магістерський)
перший (бакалаврський) / другий (магістерський)

галузь знань _____ 28 Публічне управління та адміністрування
(шифр і назва)

Спеціальність _____ 281 Публічне управління та адміністрування
(шифр і назва)

освітня програма Адміністративний менеджмент
(назви освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни _____ вибіркова (професійна підготовка)
(загальна підготовка (обов'язкова/вибіркова) / професійна підготовка
(обов'язкова/вибіркова))

форма навчання _____ денна, заочна
(денна / заочна)

Харків – 2024 рік

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. СТРУКТУРА БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ ЯК ОБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ

Практичне заняття 1: Структура державного бюджету та бюджетний процес

- 1.1 Склад бюджетного законодавства.
- 1.2 Бюджетний устрій та бюджетна система України.
- 1.3 Принципи бюджетного устрою. Бюджетна децентралізація.
- 1.4 Етапи бюджетного процесу.
- 1.5 Доходи Державного бюджету України. Видатки Державного бюджету України. Міжбюджетні трансферти.
- 1.6 Державний борг та дефіцит Державного бюджету України, джерела їх покриття. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій України.

Практичне завдання 1:

1. Визначте основні складові державного бюджету (доходи, видатки, бюджетний дефіцит) на прикладі державного бюджету України.
2. Проведіть аналіз етапів бюджетного процесу в Україні: складання, розгляд, затвердження, виконання та контроль. Визначте основні проблеми на кожному етапі.
3. Підготуйте порівняльну таблицю з бюджетними процесами в Україні та одній з країн ЄС.

Практичне завдання 2:

- 2.1. Визначити основні макроекономічні чинники, котрі впливають на формування бюджету держави.
- 2.2. Проаналізувати динаміку показників таблиці «Зведений бюджет України у 2020-2021 рр.»
- 2.3. Проаналізувати дані таблиці «Обсяги міжбюджетних трансфертів в Україні у 2018-2021 р.». Порівняти динаміку надання різних видів трансфертів.

Питання для обговорення:

1. Визначити організаційні засади бюджетного устрою.
2. Визначити взаємозв'язок бюджетного устрою та бюджетної системи.
3. Що передбачає федеративний устрій держави?
4. Охарактеризувати склад та структуру бюджетної системи в унітарних державах.
5. Визначити склад та структуру бюджетної системи України.
6. Які положення стосовно бюджетної системи України, включені в Бюджетний кодекс України?

7. Розкрити суть та складові зведеного бюджету.
 8. На яких принципах ґрунтується бюджетна система України?
 9. Розкрити сутність принципів бюджетної системи.
 10. Якими законодавчими актами регулюється сучасна бюджетна система України?
 11. З яких розділів складається Бюджетний кодекс України?
 12. Визначити роль Бюджетного кодексу у формуванні бюджетного законодавства України.
- Дискусія:**
- Обговорення сучасних викликів бюджетного процесу в Україні.
 - Роль Міністерства фінансів та парламенту у складанні і виконанні бюджету.

Тема 2. ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТОМ

- 2.1 Органи стратегічного управління бюджетом та їхні функції.
- 2.2 Роль та місце бюджетного менеджменту у системі державних фінансів.
- 2.3 Організація бюджетного процесу в Україні.
- 2.4 Функціональні повноваження органів оперативного управління бюджетним процесом.
- 2.5 Територіальні органи Державної казначейської служби України, головні завдання, функції, права, структура.
- 2.6 Державна фіскальна служба України в системі органів оперативного управління бюджетом. Органи міжгалузевого оперативного управління бюджетними коштами та їхні функції. Система органів галузевого управління бюджетними коштами.

Практичне завдання 1: Аналіз функцій основних органів управління бюджетом

Оберіть один з органів, що відповідає за управління бюджетом в Україні (Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба, Рахункова палата), і проведіть аналіз його функцій та ролі в бюджетному процесі.

Інструкції:

- Охарактеризуйте основні функції вибраного органу.
- Визначте його роль на кожному етапі бюджетного процесу: планування, виконання, контроль.
- Оцініть взаємодію цього органу з іншими учасниками бюджетного процесу.

Практичне завдання 2: Програмно-цільовий метод бюджетування (ПЦМ)

1. Проаналізуйте державні програми, що фінансуються за допомогою ПЦМ, на прикладі соціальної або інфраструктурної сфери.
2. Оцініть ефективність реалізації конкретної державної програми з точки зору досягнення її цілей та використання ресурсів.
3. Порівняйте ПЦМ із традиційним бюджетуванням за статтями витрат. Визначте переваги і недоліки обох підходів.

Дискусія:

- Чи забезпечує ПЦМ ефективніше використання бюджетних коштів?
- Які існують бар'єри для повноцінного впровадження ПЦМ в Україні?

Тема 3. БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

- 3.1 Бюджетний регламент, його зміст, завдання та засади побудови.
- 3.2 Завдання і методологія планування доходів бюджету. Завдання і методологія планування видатків бюджету.
- 3.3 Особливості планування доходів і видатків місцевих бюджетів.
- 3.4 Кошторисне планування, його основи.
- 3.5 Види та структура кошторисів бюджетних установ.
- 3.6 Оперативно-мережеві показники, що визначають обсяг бюджетних асигнувань. Норми і нормативи кошторисного планування та фінансування

Завдання 1: Аналіз етапів бюджетного планування

Охарактеризуйте основні етапи бюджетного планування в Україні на прикладі формування державного або місцевого бюджету. Опишіть кожен етап від прогнозування доходів до затвердження бюджету.

Інструкції:

- Визначте ключові етапи бюджетного планування (прогнозування доходів, розробка проекту бюджету, обговорення, затвердження).
- Оцініть роль Міністерства фінансів, місцевих органів влади та інших учасників у кожному етапі.
- Наведіть приклади типових процедур або документів, що використовуються на кожному етапі.

Завдання 2: Практика прогнозування бюджетних доходів

Завдання: Оберіть реальний або умовний регіон (місто, область) та складіть прогноз бюджетних доходів на наступний рік. Використайте офіційні статистичні дані або припущення щодо економічного зростання, інфляції та інших ключових показників.

Інструкції:

- Зберіть дані про доходи регіону за останні роки.

- Проаналізуйте фактори, що впливають на зростання або зменшення доходів (економічна активність, інфляція, податкова база).
- Побудуйте прогноз на наступний рік, обґрунтувавши свої розрахунки.

Завдання 3: Порівняльний аналіз методів бюджетного планування

Завдання: Порівняйте два основні методи бюджетного планування — традиційний (статейний) метод та програмно-цільовий метод (ПЦМ). Визначте переваги та недоліки кожного підходу в контексті ефективного управління бюджетними ресурсами.

Інструкції:

- Опишіть ключові принципи обох методів.
- Наведіть приклади застосування кожного методу у бюджетному плануванні.
- Проаналізуйте, який з методів є більш гнучким та ефективним для досягнення конкретних стратегічних цілей.

Завдання 4: Розробка програмно-цільового бюджету для конкретної галузі

Завдання: Розробіть програмно-цільовий бюджет для конкретної галузі (наприклад, освіта або охорона здоров'я) на рівні місцевого бюджету. Визначте цілі, заходи та очікувані результати від фінансування цієї галузі.

Інструкції:

- Виберіть галузь, яка є важливою для розвитку регіону.
- Визначте конкретні цілі, яких потрібно досягти (наприклад, покращення якості освіти, збільшення доступу до медичних послуг).
- Розробіть заходи та програми для досягнення цих цілей та розрахуйте необхідний бюджет.

Завдання 5: Оцінка точності бюджетного прогнозування

Завдання: Проведіть аналіз точності бюджетних прогнозів, зіставивши прогнозні та фактичні показники бюджету за попередні роки. Визначте основні фактори, що вплинули на відхилення між прогнозом та виконанням бюджету.

Інструкції:

- Знайдіть дані про прогнозовані та фактичні бюджетні показники за останні 2-3 роки (доходи та видатки).
- Визначте, наскільки точними були прогнози.
- Проаналізуйте причини відхилень (зміна економічних умов, податкові зміни, інфляція тощо) та надайте рекомендації щодо покращення точності прогнозування.

Завдання 6: Кейс-стаді: Виконання бюджетного плану в умовах економічної кризи

Завдання: Проаналізуйте, як виконання бюджетного плану може бути змінене в умовах економічної кризи. Використайте реальний або умовний

приклад, щоб показати, як криза вплинула на доходи та видатки бюджету, а також які заходи були вжиті для стабілізації фінансів.

Інструкції:

- Опишіть, які фактори можуть вплинути на зниження доходів бюджету під час кризи (зменшення податкових надходжень, спад економічної активності).
- Проаналізуйте, які видатки можуть бути переглянуті або скорочені в умовах дефіциту бюджету.
- Визначте заходи, які можуть бути вжиті для стабілізації бюджету (позики, субвенції, оптимізація видатків).

Завдання 7: Написання есе: Роль прогнозування у бюджетному процесі

Завдання: Напишіть есе на тему "Роль прогнозування у бюджетному процесі: значення для державного управління та економічного розвитку". Розкрийте важливість точного бюджетного прогнозування для ефективного управління державними фінансами.

Інструкції:

- Опишіть значення прогнозування у бюджетному процесі.
- Проаналізуйте, як неточність прогнозів може вплинути на управління фінансами та виконання державних програм.
- Підкресліть, як якісне бюджетне прогнозування сприяє досягненню стратегічних цілей держави.

Тема 4. ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ. ЗВІТНІСТЬ ПРО ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ

- 4.1 Розпорядники бюджетних коштів, їхні права та обов'язки.
- 4.2 Виконання дохідної частини бюджетів. Виконання видаткової частини бюджетів. Касове виконання бюджету.
- 4.3 Організація та регулювання міжбюджетних потоків.
- 4.4 Річна звітність про виконання Державного бюджету України.
- 4.5 Звітність про виконання місцевих бюджетів.
- 4.6 Розгляд і затвердження звітів про виконання бюджетів.

Завдання 1: Аналіз етапів виконання бюджету

Завдання: Охарактеризуйте основні етапи виконання бюджету на прикладі державного або місцевого бюджету. Опишіть, як відбувається виконання бюджету від моменту його затвердження до складання звіту.

Інструкції:

- Окресліть етапи виконання бюджету: організація виконання, мобілізація доходів, касове виконання, управління видатками.
- Проаналізуйте роль Міністерства фінансів, Державної казначейської служби та місцевих органів влади на кожному етапі.

- Наведіть приклади типових процедур або інструментів, що використовуються на кожному з етапів.

Завдання 2: Роль Державної казначейської служби в процесі виконання бюджету

Завдання: Проаналізуйте функції Державної казначейської служби України в процесі виконання державного бюджету. Оцініть її роль у розподілі бюджетних коштів та контролі за їх використанням.

Інструкції:

- Опишіть основні функції Казначейства в процесі виконання бюджету.
- Оцініть механізм казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів.
- Проаналізуйте, як Казначейство контролює цільове використання коштів.

Завдання 3: Складання звіту про виконання бюджету

Завдання: Складіть умовний звіт про виконання місцевого бюджету за певний період (квартал, півріччя, рік). Включіть основні статті доходів і видатків, а також відхилення від планових показників.

Інструкції:

- Використайте умовні дані про доходи та видатки місцевого бюджету.
- Порівняйте фактичні показники з плановими (затвердженими у бюджеті) і розрахуйте відхилення.
- Поясніть причини відхилень та запропонуйте можливі заходи для їх коригування.

Завдання 4: Оцінка ефективності виконання бюджету

Завдання: Оцініть ефективність виконання бюджету на прикладі конкретної галузі (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист тощо). Проведіть аналіз видатків за програмами та порівняйте їх з очікуваними результатами.

Інструкції:

- Виберіть галузь або програму для аналізу.
- Проаналізуйте обсяги фінансування та фактичні видатки у рамках цієї програми.
- Оцініть, наскільки результативно були використані бюджетні кошти, та запропонуйте рекомендації щодо підвищення ефективності.

Завдання 5: Практика контролю за виконанням бюджету

Завдання: Проаналізуйте процес контролю за виконанням державного або місцевого бюджету. Визначте, які органи відповідають за контроль, та опишіть їхні функції.

Інструкції:

- Охарактеризуйте функції Рахункової палати, Казначейства та органів фінансового контролю на місцевому рівні.
- Опишіть етапи контролю за виконанням бюджету (попередній, поточний, наступний контроль).
- Наведіть приклади типових порушень, що виявляються в ході контролю, та механізми їх усунення.

Завдання 6: Кейс-стаді: Виконання бюджету в умовах фінансової кризи

Завдання: Проаналізуйте виконання бюджету в умовах фінансової кризи або дефіциту коштів. Визначте, які заходи були або можуть бути вжиті для оптимізації видатків та стабілізації бюджету.

Інструкції:

- Опишіть фактори, що вплинули на виконання бюджету в кризовий період.
- Оцініть, як дефіцит коштів вплинув на фінансування основних програм.
- Запропонуйте можливі заходи для покращення ситуації (перегляд бюджетних програм, залучення позик, оптимізація витрат).

Завдання 7: Звітність про виконання бюджету та її аудит

Завдання: Ознайомтесь зі звітністю про виконання бюджету та процедурою її аудиту на прикладі звітів Рахункової палати або іншого органу фінансового контролю. Оцініть роль аудиту у забезпеченні прозорості та ефективності виконання бюджету.

Інструкції:

- Вивчіть звіт про виконання бюджету за один з попередніх років (державний або місцевий бюджет).
- Оцініть, як аудит вплинув на виявлення порушень або неефективного використання бюджетних коштів.
- Визначте, які рекомендації були надані для покращення управління бюджетом.

Завдання 8: Написання есе: Виконання бюджету як ключовий етап бюджетного процесу

Завдання: Напишіть есе на тему "Виконання бюджету як ключовий етап бюджетного процесу: проблеми та шляхи їх вирішення". Висвітліть основні проблеми, що виникають під час виконання бюджету, та запропонуйте можливі шляхи їх вирішення.

Інструкції:

- Опишіть значення етапу виконання бюджету у бюджетному процесі.
- Наведіть приклади типових проблем (затримки у виконанні, нецільове використання коштів, неефективність).
- Запропонуйте шляхи вирішення цих проблем для підвищення ефективності виконання бюджету.

Тема 5. КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ БЮДЖЕТІВ

5.1 Контрольно-ревізійна робота, її завдання та напрями.

5.2 Державна аудиторська служба України, її завдання, повноваження та права.

5.3 Організація і планування ревізій та перевірок.

5.4 Бюджетний аудит.

5.5 Повноваження органів Державної казначейської служби щодо касового виконання бюджетів за доходами.

5.6 Платіжна система виконання бюджетів

Практичне завдання 1: Огляд системи контролю за виконанням бюджету

Завдання: Опишіть систему контролю за виконанням бюджету в Україні. Визначте, які органи державної влади та місцевого самоврядування здійснюють контроль на різних рівнях бюджетної системи.

Інструкції:

- Визначте, які органи відповідають за попередній, поточний та наступний контроль за виконанням бюджету.
- Охарактеризуйте функції таких органів, як Рахункова палата, Державна казначейська служба, Державна аудиторська служба, та місцеві фінансові органи.
- Опишіть процедури контролю на прикладі державного або місцевого бюджету.

Практичне заняття 2: Контроль та аудит виконання державного бюджету

Завдання:

1. Ознайомтеся з роллю Рахункової палати України в контролі за виконанням державного бюджету.
2. Проаналізуйте приклади аудитів, проведених Рахунковою палатою за останні роки.
3. Запропонуйте заходи щодо підвищення ефективності державного фінансового контролю.

Дискусія:

- Які основні виклики стоять перед Рахунковою палатою?
- Як можна забезпечити більшу прозорість у виконанні державного бюджету?

Тема 6. МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

6.1 Децентралізація фінансової системи в Україні.

6.2 Інституційні основи управління фінансами територіальних громад. Планування бюджетів об'єднаних територіальних громад.

6.3 Практика формування власних доходів місцевих бюджетів.

6.4. Тенденції та проблеми практики здійснення видатків місцевих бюджетів.

6.5 Компаративний аналіз структури бюджетів об'єднаних територіальних громад.

6.6 Організаційно-методичні засади вдосконалення бюджетного регулювання в контексті бюджетної децентралізації.

Практичне завдання: Міжбюджетні відносини та фінансова децентралізація

Аналіз міжбюджетних трансфертів та децентралізації

Завдання:

1. Проаналізуйте систему міжбюджетних відносин в Україні.
2. Оцініть вплив децентралізації на місцеві бюджети.
3. Визначте основні види міжбюджетних трансфертів та їх призначення.

Практичне завдання:

- Проведіть аналіз фінансової спроможності обраного місцевого бюджету до та після проведення децентралізації.

Практичне завдання: Оцінка бюджетних програм

Тема: Аналіз ефективності державних бюджетних програм

Завдання:

1. Виберіть одну бюджетну програму (наприклад, програму підтримки малого бізнесу).
2. Оцініть виконання програми за основними показниками (фінансування, досягнення цілей, економічний ефект).
3. Визначте слабкі сторони програми та запропонуйте рекомендації щодо її вдосконалення.

Практичне завдання:

Напишіть аналітичний звіт щодо ефективності обраної бюджетної програми та надайте рекомендації для покращення

Тема 7. ГЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

7.1 Проведення гендерного аналізу бюджетної програми.

7.2 Прийняття рішень за результатами гендерного аналізу бюджетної програми.

7.3 Моніторинг гендерно чутливих бюджетних програм.

7.4 Оцінювання гендерного впливу в публічному управлінні.

7.5 Сутність та складові оцінки гендерного впливу.

7.6 Гендерна статистика як інструмент гендерного аналізу та оцінки гендерного впливу.

Практичні завдання

1. **Проведіть аналіз гендерного впливу державної програми**
 - Оберіть державну програму (наприклад, в галузі охорони здоров'я або освіти) і проаналізуйте, як розподіл коштів впливає на чоловіків та жінок.
 - Підготуйте пропозиції щодо того, як можна покращити гендерну рівність у фінансуванні цієї програми.
2. **Розробіть бюджет з урахуванням гендерних аспектів**
 - Складіть проєкт бюджету для певного сектора (наприклад, соціального забезпечення) із застосуванням гендерного підходу.
 - Обґрунтуйте, які гендерні аспекти слід враховувати при розподілі коштів.
3. **Проведіть порівняльний аналіз бюджетних програм на предмет гендерного впливу**
 - Оберіть дві бюджетні програми з різних сфер (наприклад, освіти та безпеки) і порівняйте їх з точки зору впливу на чоловіків та жінок.
 - Зробіть висновки щодо того, як можна підвищити ефективність гендерного бюджетування в кожній із програм.
4. **Проаналізуйте досвід впровадження гендерного бюджетування в одній з країн ЄС**
 - Оберіть країну, що успішно впровадила гендерно орієнтований підхід у бюджетний процес.
 - Опишіть основні заходи, які були вжиті, та оцініть, як вони можуть бути застосовані в Україні.
5. **Підготуйте презентацію на тему: "Гендерно орієнтоване бюджетування в Україні: поточний стан і перспективи"**
 - Проаналізуйте стан впровадження гендерного бюджетування в Україні.
 - Визначте основні проблеми та виклики, а також запропонуйте шляхи їх подолання.
6. **Підготовка рекомендацій щодо впровадження гендерного підходу у місцевому бюджетуванні**
 - Проаналізуйте бюджет однієї з місцевих громад на предмет гендерної рівності.
7. **Підготуйте рекомендації для місцевої влади щодо інтеграції гендерного підходу в бюджетний процес.**

Тема 8. БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС І ЙОГО УЧАСНИКИ.

- 8.1 Особливості здійснення бюджетного процесу в разі несвоєчасного набрання чинності законом про Державний бюджет України.
- 8.2 Участь на етапі внесення змін до Державного бюджету.
- 8.3 Форми залучення громадян до бюджетного процесу на місцях.
- 8.4 Шляхи підвищення прозорості бюджетного процесу.

Практичні завдання:

1. Ознайомтеся з Законом України "Про державний бюджет" за останній рік.
2. Визначте ключові етапи бюджетного процесу (підготовка, затвердження, виконання, контроль).
3. Проаналізуйте участь різних гілок влади в бюджетному процесі: уряд, Верховна Рада, Президент, Рахункова палата.
4. Складіть графік бюджетного процесу, вказавши, які органи влади відповідають за кожен етап.

Завдання № 5.

Узагальніть в таблиці повноваження основних учасників бюджетного процесу України

Суб'єкт бюджетного процесу	Повноваження
Президент України	
Кабінет Міністрів України	
Верховна Рада України	
Комітет Верховної Ради з питань бюджету	
Обласні та районні ради	
Виконавчі органи сільських, селищних та міських рад	
Національний банк України	
Державне казначейство України	
Фонд державного майна України	

Завдання № 6.

Систематизуйте в таблиці види документів, що входять до складу місячної, квартальної та річної звітностей про виконання Державного бюджету України.

Місячна звітність	Квартальна звітність	Річна звітність
- місячний звіт про виконання бюджету;	- звіт про фінансовий стан Державного бюджету;	- звіт про фінансовий стан Державного бюджету;
- зведені показники звітів про виконання бюджетів	- звіт про рух грошових коштів;	- звіт про виконання Державного бюджету;
-	-	- звіт про власний капітал;
-	-	-
-	-	-

Завдання № 7.

Визначте, яким чином здійснюється розмежування функцій та взаємодія органів казначейства та доходів і зборів у процесі виконання бюджетів. Позначте функції, що виконуються кожним з зазначених органів.

Списки платників податків та обов'язкових платежів, що адмініструються органами доходів та зборів

Інформація про платежі, які повинні мобілізуватися до державного та місцевого бюджетів на певних територіях

Реквізити відкритих рахунків для зарахування бюджетних надходжень

Висновки про повернення помилково або надміру сплачених до бюджету платежів на відшкодування податку на додану вартість

Інформація про виконання дохідної частини державного та місцевих бюджетів

Звірка надходжень до бюджетів платежів, які адмініструються органами доходів та зборів

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ

1. Що таке державний бюджет і які його основні функції?
2. Назвіть і охарактеризуйте основні етапи бюджетного процесу в Україні.
3. Що таке програмно-цільовий метод бюджетування (ПЦМ) та які його переваги для державного управління?
4. Які основні джерела доходів державного бюджету України?
5. Проаналізуйте структуру видатків державного бюджету України.
6. Що таке бюджетний дефіцит і які є способи його фінансування?
7. Яка роль державного бюджету у макроекономічному регулюванні економіки?
8. Охарактеризуйте міжбюджетні відносини в Україні. Які принципи розподілу бюджетних ресурсів між рівнями влади?
9. Як впроваджується децентралізація та як вона впливає на бюджетний процес в Україні?
10. Що таке державний борг і які є основні підходи до його управління?
11. Які основні види податкових надходжень до державного бюджету?
12. Проаналізуйте виклики для фінансової системи України під час економічної кризи.
13. Які методи фінансового планування використовуються у державному управлінні?
14. Яка роль Міністерства фінансів у бюджетному процесі?
15. Що таке фіскальна політика та які її основні функції?
16. Як оцінюється ефективність використання бюджетних коштів?

17. Які механізми контролю за виконанням державного бюджету існують в Україні?
18. Охарактеризуйте основні підходи до антикризового управління державними фінансами
19. Що таке фінансова прозорість і які міжнародні стандарти використовуються для її забезпечення?
20. Як здійснюється управління державними інвестиціями?
21. Які особливості фінансування соціальних програм в Україні?
22. Як реформування податкової системи впливає на доходи бюджету?
23. Проаналізуйте міжнародний досвід управління державними фінансами та бюджетування.
24. Які інструменти використовуються для моніторингу та аналізу бюджетних ризиків
25. Як уряд регулює видатки на оборону та безпеку в умовах військових конфліктів?
26. Яка роль Рахункової палати в контролі за використанням бюджетних коштів?
27. Що таке стабілізаційні фонди та які їх функції в управлінні бюджетом?
28. Які основні виклики для державного бюджету в умовах євроінтеграції України?
29. Як здійснюється фінансування охорони здоров'я через державний бюджет?
30. Які механізми державних закупівель існують та як вони впливають на ефективність бюджетних витрат?

Рекомендована література

1. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія / В.С. Кравців та ін.; ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”. Львів, 2016. 264 с. (Серія “Проблеми регіонального розвитку”).
2. Асоціація міст України: Кількість дотаційних місцевих бюджетів знизилася завдяки децентралізації на 24 %. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/kilkist-dotacijnyh-miscevyh-byudzhektiv-znyzylasya-zavdyaky-decentralizacij-na-24-asociaciya>.
3. Барабаш О. О. Принцип фіскальної достатності у податковому законодавстві України. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/26483/1/10-46-50.pdf>.
4. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / [І. Я. Чугунов, Т.В. Канева, М.Д. Пасічний] ; за заг.ред. І. Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.

5. Бюджетний кодекс України 10.08.2010 № 2456–XVII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17_7
6. Бюджетування в управлінні: конспект лекцій [Електронний ресурс] / Скоробогатова Н. Є. ; КПП ім. Ігоря Сікорського. – Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 155 с.
7. Бюджетна система : навчальний посібник / О. М. Піхоцька, Л. Є. Фурдичко, Н. Г. Синютка; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 327с
8. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ / НАН України. Львів: ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”, 2016. 520.
9. Геєць В.М., Скрипниченко М.І., Шумська С.С. Макроекономічні дисбаланси в Україні: моніторинг на основі *mir scoreboard* та модельні оцінки їхнього впливу на зростання і стабільність. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Том 2, № 33 (2020). С. 296–305.
10. Гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі : практ. посіб. / Т. Іваніна, О. Кисельова, М. Колодій, О. Остапчук, О. Цюпа. – Київ : Віваріо, 2020. – 88 с.
11. Глобальна конвергентно-мережева фінансова економіка / О.Г. Білорус, В.І. Власов, А.А. Гриценко, Т.І. Єфименко. *Globe Edit*, 2019. 608 с.
12. Державна аудиторська служба України (ДАСУ). – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/index>.
13. Державна казначейська служба України (ДКСУ). – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua>.
14. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
15. Державний фонд регіонального розвитку: механізми/процедури підготовки та відбору проектів регіонального розвитку. URL: <http://dialog.lviv.ua/derzhavniy-fond-regionalnogo-rozvitku-mehanizm-protseduri-pidgotovki-ta-vidboru-proektiv-regionalnogo-rozvitku/>.
16. ІБСЕД: Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень. URL: <http://ises.org.ua/analitika/analiz-derzhavnoyi-politiki/biudzhetna-politika-pragmatichni-pidhodi-do-strategichnih-rishen>.
17. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації : монографія / В.Р. Сіденко, М. І.Скрипниченко, В.С. Пономаренко, І.Я. Чугунов та ін.; за заг. ред. В.Р. Сіденка. Київ : Київ, нац.торг-екон.ун-т, 2017. 648 с.

18. Застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі : навч. посіб. / М. Колодій, О. Кисельова, Н. Рябушенко, О. Цюпа. – Київ : Віваріо, 2020. – 132 с.
19. Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Горин В. та ін. Управління фінансами територіальних громад: теорія і практика ; за заг. ред. О. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 280 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/46227/1/Monogr_Kyrylenko_2019.pdf
20. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96–ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=31992.
21. Кудряшов В.П. Концептуальні засади розроблення пакета фіскальних правил для України. Економіка України. 2019. № 7–8. С. 33–54.
22. Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. 304 с.
23. Луніна І.О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання : монографія / Інна Олександрівна Луніна ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2020. – 440 с.
24. Лободіна З. М. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : монографія. Тернопіль : ТЕСЕУ, 2018. 411с.
25. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 364 с.
26. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. – 272 с.
27. Нікітішин А. О. Податкова політика в умовах економічних перетворень : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 480 с.
28. Опарін В.М., Сарнецька Я.А. Імперативи бюджетного регулювання в Україні в умовах фіскальної децентралізації. Фінанси України. 2020. № 1. С. 58–72.
29. Опарін В.М., Пйонтко Н.Б. Державний фонд регіонального розвитку в системі фінансового вирівнювання. Фінанси України. 2017. №7. С. 25–42.
30. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави: монографія. К : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2019. 440 с.
31. Патицька Х. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія / ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України”. Львів, 2019. 209 с., с. 57-76.
32. Пелехатий А. О. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій: концептуальні домінанти та напрями модернізації: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. 386 с.
33. Пелехатий А. О. Новітні інструменти реалізації бюджетної політики розвитку територій. Бізнес інформ. 2020. №4. С. 377-384.

34. Пелехатий А. О. Обґрунтування нової парадигми бюджетної політики розвитку територій в умовах реформування публічних фінансів в Україні. Ефективна економіка. 2019. №7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7191> (дата звернення:).
35. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу: Навчальний посібник / І. Ф. Щербина, В. В. Зубенко та ін.; За ред. І. Ф. Щербини; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження». – 3-тє видання, виправлене та доповнене. - К.: Нора-друк, 2012. – 100с.
36. Податкова гармонізація в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС : монографія / за ред. А. М. Соколовської. Київ, 2017. 448 с.
37. Роменська К. М. Гендерно-орієнтоване бюджетування в умовах розвитку бюджетного процесу України. Ефективна економіка. 2021. №5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7862>.
38. Соколовська А.М. Політичний фіскальний цикл: концептуальні засади та українські реалії. Фінанси України. 2019. № 9. С. 7–26.
39. Стратегія та механізми забезпечення фінансово-економічної безпеки : монографія / за заг. ред. В. П. Ільчука. Чернігів : ЧНТУ, 2017. 349 с.
40. Цифровізація економіки України: трансформаційний потенціал: монографія / В.П. Вишневський та ін.; за ред. В.П. Вишневського, С.І. Князева; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ: Академперіодика, 2020. 180 с.
41. Шевчук О. А. Система державного фінансового контролю: формування та розвиток в Україні: монографія / за ред. О. А. Шевчук. Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. С.47.
42. Budget Policy o f Social Development: monograph / general editorship Doctor o f Economics, Professor Honored Worker o f Science and Technology o f Ukraine I. Ya. Chugunov. Tallinn: Scientific Route, 2018. 362 p.
43. The Richest people in cryptocurrency [Electronic resource] // Forbes — Mode of access: <https://www.forbes.com/richestincryptocurrency/#490fe19c1d49>.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Кафедра соціології і публічного управління
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПОТОЧНОГО,
ПРОМІЖНОГО Й ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ.**

УРЯДОВЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ
(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти другий (магістерський)
перший (бакалаврський) / другий (магістерський)

галузь знань 28 Публічне управління та адміністрування
(шифр і назва)

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
(((шифр і назва)

освітня програма Адміністративний менеджмент
(назви освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни вибіркова (професійна підготовка)
(загальна підготовка (обов'язкова/вибіркова) / професійна підготовка
(обов'язкова/вибіркова))

форма навчання денна, заочна
(денна / заочна)

Харків – 2024 рік

Поточний контроль знань студентів з дисципліни «Урядове бюджетування та управління фінансами»: експрес-опитування (усне та письмове), тестування, участь у дискусії та обговоренні питань, які винесені на практичне заняття, огляд додаткової літератури, підготовка доповіді та проведення презентації, укладання бібліографії, практичні завдання, контрольна робота, письмове завдання для самостійного опрацювання (ІНДЗ).

Підсумковий контроль знань студентів реалізується шляхом здачі заліку з дисципліни.

ПРИКЛАД ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПРОМІЖНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. ТЕСТИ:

1. Бюджетне планування здійснюється на таких стадіях бюджетного процесу:

- а) складання проекту бюджету, розгляд і затвердження бюджету;
- б) розгляд, затвердження та виконання бюджету;
- в) складання проекту бюджету та виконання бюджету;
- г) затвердження, виконання та контроль за виконанням бюджету.

2. Облік виконання бюджетів та складання звітності – це:

- а) регулююча система бюджетного менеджменту;
- б) забезпечуюча система бюджетного менеджменту;
- в) організаційна система бюджетного менеджменту;
- г) виконавча система бюджетного менеджменту.

3. Контроль за виконанням бюджетів здійснюється:

- а) на етапі складання бюджетів;
- б) на етапі розгляду та затвердження бюджетів;
- в) на етапі виконання бюджетів;
- г) на всіх етапах бюджетного процесу.

4. Міністерство фінансів України в управлінні бюджетним процесом належать до:

- а) органів законодавчої влади;
- б) органів оперативного управління бюджетним процесом;
- в) органів нефінансового контролю;
- г) усіх перелічених груп.

5. Консолідований рахунок, відкритий державному казначейству України в НБУ для обліку коштів та здійснення розрахунків у системі електронних платежів – це:

- А) єдиний казначейський рахунок;
- Б) реєстраційний рахунок;

- В) рахунок одержувачів бюджетних коштів;
- Г) не бюджетний рахунок.

6. Який номер має «Єдиний казначейський рахунок» плану рахунків бухгалтерського обліку банків щодо виконання державного та місцевого бюджетів:

- А) 1112;
- Б) 1111;
- В) 121;
- Г) 2513.

7. Рахунки, які відкриваються в органах казначейства для забезпечення казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів - це:

- А) небюджетні рахунки;
- Б) спеціальні реєстраційні рахунки;
- В) бюджетні рахунки;
- Г) інші бюджетні рахунки.

8. Рахунки, які відкриваються органами казначейства розпорядникам та одержувачам бюджетних коштів, відокремленим структурним підрозділам розпорядників коштів, підприємствам, установам, організаціям та фізичним особам-суб'єктам підприємницької діяльності за операціями, що не відносяться до операцій за виконанням бюджетів – це:

- А) небюджетні рахунки;
- Б) спеціальні реєстраційні рахунки;
- В) бюджетні рахунки;
- Г) інші бюджетні рахунки.

9. Власні надходження бюджетних установ – це:

А) це кошти, отримані як плата за надання послуг, виконання робіт, гранти, дарунки та благодійні внески, а також кошти від реалізації продукції чи майна (іншої діяльності);

Б) рахунки, які відкриваються органами казначейства розпорядникам та одержувачам бюджетних коштів, відокремленим структурним підрозділам розпорядників коштів, підприємствам, установам, організаціям та фізичним особам-суб'єктам підприємницької діяльності за операціями, що не відносяться до операцій за виконанням бюджетів;

В) рахунки, які відкриваються в органах казначейства для забезпечення казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів;

Г) немає правильної відповіді.

10. Для відкриття небюджетних рахунків підприємства, установи, організації подають до органів казначейства такі документи:

А) копію виписки з Єдиного державного реєстру, засвідчену органом, що її видав;

Б) копію паспорта, засвідчену підписами працівника органу казначейства та фізичної особи-підприємця;

В) картку зі зразками підписів та відбитка печатки, а також перелік рахунків, якими можуть розпоряджатися зазначені у картці особи, у двох примірниках;

Г) правильна відповідь а) і в).

11. Для відкриття небюджетних рахунків фізичні особи-підприємці подають до органів казначейства такі документи:

А) копію виписки з Єдиного державного реєстру, засвідчену органом, що її видав;

Б) копію паспорта, засвідчену підписами працівника органу казначейства та фізичної особи-підприємця;

В) картку зі зразками підписів та відбитка печатки, а також перелік рахунків, якими можуть розпоряджатися зазначені у картці особи, у двох примірниках;

Г) немає правильної відповіді.

12. Правильно організований облік коштів спеціального фонду дозволяє:

А) покривати витрати пов'язані з організацією та наданням послуг, що надаються бюджетним установам згідно з їх основною діяльністю;

Б) утримання, облаштування, ремонт та придбання майна бюджетних установ;

В) здійснювати контроль за повним і своєчасним надходженням коштів спеціального фонду;

Г) правильна відповідь а) і б).

13. Власні надходження бюджетних установ поділяються на:

А) дві групи;

Б) три групи;

В) чотири групи;

Г) п'ять груп.

14. Скільки знаків має структура аналітичних рахунків для операцій клієнтів з бюджетними коштами:

А) 15;

Б) 14;

В) 20;

Г) 21.

Приклад практичних завдань:

2. Практичне завдання

Оцінка бюджетних програм

Завдання:

1. Виберіть одну бюджетну програму (наприклад, програму підтримки малого бізнесу).

2. Оцініть виконання програми за основними показниками (фінансування, досягнення цілей, економічний ефект).

3. Визначте слабкі сторони програми та запропонуйте рекомендації щодо її вдосконалення.

Контроль за виконанням державного бюджету

Завдання:

1. Визначте роль Рахункової палати та інших органів у контролі за виконанням бюджету.

2. Оцініть ефективність проведених аудитів бюджету в Україні за останні роки.

3. Проаналізуйте основні порушення у використанні бюджетних коштів.

ЗРАЗОК ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Структура державного бюджету та бюджетний процес

Завдання:

1. Визначте основні складові державного бюджету (доходи, видатки, бюджетний дефіцит) на прикладі державного бюджету України.
2. Проведіть аналіз етапів бюджетного процесу в Україні: складання, розгляд, затвердження, виконання та контроль. Визначте основні проблеми на кожному етапі.
3. Підготуйте порівняльну таблицю з бюджетними процесами в Україні та одній з країн ЄС.

Програмно-цільовий метод бюджетування (ПЦМ)

Завдання:

1. Проаналізуйте державні програми, що фінансуються за допомогою ПЦМ, на прикладі соціальної або інфраструктурної сфери.
2. Оцініть ефективність реалізації конкретної державної програми з точки зору досягнення її цілей та використання ресурсів.
3. Порівняйте ПЦМ із традиційним бюджетуванням за статтями витрат. Визначте переваги і недоліки обох підходів.

Джерела доходів державного бюджету та їх управління

Завдання:

1. Проведіть аналіз основних джерел доходів державного бюджету (податкових і неподаткових).
2. Оцініть внесок податкових надходжень у наповнення бюджету за останні 3 роки.
3. Запропонуйте рекомендації щодо підвищення ефективності збору податків та інших доходів до бюджету.

Управління видатками державного бюджету

Завдання:

1. Розробіть структуру видатків державного бюджету на конкретний сектор (наприклад, освіта або охорона здоров'я).
2. Проведіть аналіз ефективності використання бюджетних коштів у цьому секторі за останні 2 роки.
3. Запропонуйте шляхи підвищення ефективності використання видатків державного бюджету.

Управління державним боргом та фінансування дефіциту

Завдання:

1. Оцініть структуру та динаміку державного боргу України за останні 5 років.
2. Проаналізуйте способи фінансування дефіциту державного бюджету.

3. Запропонуйте стратегії зменшення державного боргу та управління ним.

Міжбюджетні відносини та децентралізація

Завдання:

1. Визначте основні принципи міжбюджетних відносин в Україні.
2. Проаналізуйте вплив децентралізації на формування місцевих бюджетів.
3. Оцініть, як змінилися доходи і видатки місцевих бюджетів після реформи децентралізації.

Контроль та аудит виконання державного бюджету

Завдання:

1. Ознайомтеся з роллю Рахункової палати України в контролі за виконанням державного бюджету.
2. Проаналізуйте приклади аудитів, проведених Рахунковою палатою за останні роки.
3. Запропонуйте заходи щодо підвищення ефективності державного фінансового контролю.

Фінансування соціальних програм та реформування бюджету

Завдання:

1. Проведіть аналіз фінансування соціальних програм з державного бюджету (на прикладі пенсій, соціальної допомоги тощо).
2. Оцініть вплив реформування соціальних програм на бюджет.
3. Запропонуйте шляхи оптимізації витрат на соціальні програми.

Бюджетний процес в Україні

Завдання:

1. Ознайомтеся з Законом України "Про державний бюджет" за останній рік.
2. Визначте ключові етапи бюджетного процесу (підготовка, затвердження, виконання, контроль).
3. Проаналізуйте участь різних гілок влади в бюджетному процесі: уряд, Верховна Рада, Президент, Рахункова палата.

Практичне завдання:

1. Складіть графік бюджетного процесу, вказавши, які органи влади відповідають за кожен етап.

Структура доходів і видатків державного бюджету

Завдання:

1. Дослідіть структуру доходів державного бюджету (податки, неподаткові надходження).
2. Визначте основні напрями видатків бюджету (соціальна сфера, оборона, освіта, охорона здоров'я).
3. Оцініть вплив податкових надходжень на баланс бюджету.

Практичне завдання:

- Проведіть аналіз видатків на соціальні програми та розрахуйте їх частку в загальному бюджеті.

Управління державним боргом

Завдання:

1. Проаналізуйте структуру державного боргу України: внутрішній та зовнішній борг.
2. Оцініть динаміку зростання державного боргу за останні 5 років.
3. Визначте основні інструменти управління боргом (рефінансування, реструктуризація, конверсія).

Практичне завдання:

- Розробіть план реструктуризації державного боргу, враховуючи економічні можливості України.

Програмно-цільовий метод бюджетування

Завдання:

1. Ознайомтеся з принципами програмно-цільового методу бюджетування (ПЦМ).
2. Виберіть одну державну програму та проаналізуйте її реалізацію за допомогою ПЦМ.
3. Оцініть ефективність програми з точки зору досягнення поставлених цілей.

Практичне завдання:

- Розробіть план впровадження ПЦМ для нової соціальної програми, визначивши цілі, індикатори ефективності та етапи реалізації.

Міжбюджетні відносини та фінансова децентралізація

Завдання:

1. Проаналізуйте систему міжбюджетних відносин в Україні.
2. Оцініть вплив децентралізації на місцеві бюджети.
3. Визначте основні види міжбюджетних трансфертів та їх призначення.

Практичне завдання:

- Проведіть аналіз фінансової спроможності обраного місцевого бюджету до та після проведення децентралізації.

Оцінка бюджетних програм

Завдання:

2. Виберіть одну бюджетну програму (наприклад, програму підтримки малого бізнесу).
3. Оцініть виконання програми за основними показниками (фінансування, досягнення цілей, економічний ефект).
4. Визначте слабкі сторони програми та запропонуйте рекомендації щодо її вдосконалення.

Практичне завдання:

- Напишіть аналітичний звіт щодо ефективності обраної бюджетної програми та надайте рекомендації для покращення.

Контроль за виконанням державного бюджету

Завдання:

1. Визначте роль Рахункової палати та інших органів у контролі за виконанням бюджету.
2. Оцініть ефективність проведених аудитів бюджету в Україні за останні роки.
3. Проаналізуйте основні порушення у використанні бюджетних коштів.

Практичне завдання:

- Проведіть аналіз одного з аудиторських звітів Рахункової палати та визначте рекомендації для покращення управління бюджетом.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ З ДИСЦИПЛІНИ - ЗАЛІКУ

1. Дайте визначення фінансів як економічної категорії.
2. Охарактеризуйте розвиток поняття "публічні фінанси".
3. В чому полягають відмінності між публічними і приватними фінансами.
4. Охарактеризуйте сутність розподільчої функції публічних фінансів
5. Розкрийте сутність контрольної функції публічних фінансів
6. Дайте визначення фінансової системи
7. На яких принципах будується фінансова система країни
8. На розв'язання яких завдань має бути спрямована фінансова система країни
9. Які ланки включає сучасна система публічних фінансів України
10. Які публічні фонди коштів складають матеріальну основу публічних фінансів
11. Розкрийте зміст категорії "фінансова політика" та напрямків її прояву
12. Вкажіть головну мету та стратегічні напрямки вдосконалення фінансової політики
13. Дайте характеристику "фінансової стратегії" та "фінансової тактики"
14. Дайте характеристику класичної фінансової політики
15. Зробіть порівняльний аналіз кейнсіанської та неокласичної фінансової політики
16. Розкрийте сутність планово-директивної фінансової політики
17. Розкрийте сутність фінансового механізму як економічної категорії
18. Дайте характеристику структури фінансового механізму та його складових елементів
19. Охарактеризуйте сфери та ланки фінансового механізму

20. Дайте визначення поняття "управління публічними фінансами"
21. Назвіть об'єкт та суб'єкт управління публічними фінансами
22. Охарактеризуйте основні форми управління фінансами
23. Назвіть основні фінансові інструменти
24. На яких принципах базується управління публічними фінансами
25. Які органи та інститути входять до організаційного складу фінансової системи України
26. Яким чином розподіляються функції в управлінні фінансами між органами державної влади і управління
27. Які основні функції виконує Міністерство фінансів України
28. Назвіть джерела фінансового права, які регулюють фінансову сферу
29. Охарактеризуйте дві групи конституційних норм, які регулюють сферу фінансів
30. Назвіть нормативно-правові акти з фінансових питань
31. У чому полягає особлива роль Бюджетного кодексу України в нормативно-правовому забезпеченні сфери публічних фінансів
32. У чому полягає значення міжнародних правових актів з питань публічних фінансів
33. Назвіть джерела формування публічних доходів
34. Назвіть основні методи мобілізації публічних доходів
35. Розкрийте сутність публічних видатків
36. Охарактеризуйте структуру системи публічних видатків
37. Охарактеризуйте видатки бюджету
38. Які методи бюджетного фінансування вам відомі
39. Наведіть класифікацію бюджетних видатків
40. Охарактеризуйте напрямки бюджетного фінансування
41. Охарактеризуйте форми бюджетного фінансування
42. Розкрийте сутність і відмінні ознаки таких видів платежів державі: плата, податок, відрахування, внески
43. Охарактеризуйте функції податків
44. Розкрийте сутність і складові податкової системи
45. Наведіть класифікацію податків
46. Скільки рівнів має податкова система України? Охарактеризуйте їх
47. Розкрийте основні принципи побудови податкової системи
48. Дайте перелік непрямих податків і охарактеризуйте їх позитивні й негативні сторони в економічній системі
49. Охарактеризуйте призначення і роль податку на прибуток підприємств
50. Яке призначення і роль податку на доходи фізичних осіб
51. Назвіть склад і призначення місцевих податків і зборів
52. Розкрийте сутність економічної категорії "бюджет"
53. Які функції виконує бюджет як економічна категорія
54. Дайте характеристику бюджетної системи держави

55. Охарактеризуйте основні етапи формування бюджетної системи України
56. Поясніть сутність поняття "зведений бюджет держави"
57. У чому полягає необхідність застосування бюджетної класифікації
58. Назвіть основні розділи бюджетної класифікації
59. У чому полягає різниця між поточними і капітальними видатками
60. Які основні принципи побудови бюджетної системи України
61. Охарактеризуйте існуючі методи бюджетного планування
62. Дайте визначення державного бюджету як економічної категорії
63. Охарактеризуйте структуру та функції Державного бюджету України
64. Розкрийте зміст програмно-цільового методу бюджетного фінансування
65. Дайте характеристику бюджетної політики та бюджетного механізму
66. Вкажіть критерії класифікації доходів державного бюджету
67. Охарактеризуйте методи мобілізації доходів державного бюджету
68. Дайте загальну характеристику системи видатків Державного бюджету України
69. У чому полягає економічне і соціальне значення видатків Державного бюджету
70. Дайте характеристику бюджетного дефіциту
71. Вкажіть шляхи подолання бюджетного дефіциту
72. У чому полягає економічна суть і призначення місцевих бюджетів
73. Охарактеризуйте функції місцевих бюджетів
74. Назвіть доходи, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування
75. Перерахуйте доходи місцевих бюджетів, які враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів
76. Охарактеризуйте власні доходи місцевих бюджетів
77. Які критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами
78. На які групи поділяються видатки місцевих бюджетів
79. Назвіть видатки місцевих бюджетів, які враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів
80. Перерахуйте видатки місцевих бюджетів, які не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів
81. Назвіть джерела формування бюджету розвитку місцевих бюджетів
82. Розкрийте сутність та призначення державних цільових фондів
83. Назвіть основні принципи організації централізованих фондів фінансових ресурсів
84. Назвіть основні публічні фонди в Україні
85. Назвіть економічні фонди в Україні
85. Назвіть економічні фонди в Україні
86. Розкрийте структуру, призначення і функції Пенсійного фонду України

87. Назвіть основні завдання Пенсійного фонду та джерела його формування

88. З яких джерел формується Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття

89. Мета діяльності і завдання Фонду соціального страхування

90. Розкрийте сутність державного кредиту

91. Назвіть відмінності між державним і банківським кредитом

92. Перелічіть форми державного кредиту

93. Охарактеризуйте функції державного кредиту

94. Що таке управління державним кредитом

95. Як визначається ефективність державних кредитних операцій

96. Що являє собою державний борг України

97. Назвіть види державного боргу

98. Охарактеризуйте методи управління державним боргом.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ З ПІДСУМКОВОЮ ФОРМОЮ КОНТРОЛЮ - ЗАЛІК

Оцінювання знань студентів здійснюється на основі результатів поточного та модульного контролю знань. Об'єктом оцінювання знань студентів є програмний матеріал дисципліни, засвоєння якого перевіряється під час поточного контролю та написання модульних контрольних робіт.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента з окремих тем курсу.

Завданням поточного контролю є перевірка розуміння та засвоєння лекційного матеріалу, набуття практичних навичок при вирішенні ситуацій та розв'язуванні завдань, вміння самостійно опрацьовувати теоретичний матеріал, висловлювати власні думки та їх обґрунтовувати, проводити презентацію опрацьованого матеріалу (письмово чи усно).

Завданням модульного контролю є перевірка розуміння студентом програмного матеріалу в цілому за змістовним модулем, вміння творчо використовувати накопичені знання при написання підсумкових модульних контрольних робіт.

Оцінювання знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою.

Об'єктами контролю є:

– оцінка активності та результативності роботи на практичних заняттях;

– самостійне виконання завдань (написання контрольної роботи для студентів заочної форми навчання; виконання індивідуальних завдань);

– написання модульних контрольних робіт.

Критерії оцінювання успішності студента та розподіл балів 100% підсумкової оцінки складаються з результатів оцінювання у вигляді диференційованого заліку (40%) та поточного оцінювання (60%).

Диференційований залік: завдання (2 запитання з теорії; 1 практичне) та усна доповідь.

Поточне оцінювання: 2 онлайн тести та вирішення практичних завдань (по 20%).

Завдання для самостійного опрацювання (контрольні роботи для студентів заочної форми навчання, домашні індивідуальні завдання студентів денної форми навчання) подаються на перевірку і захищаються студентами в ході співбесіди з викладачем під час консультацій.

Семестровий контроль здійснюється у формі семестрового заліку. Ті студенти, які за результатами семестрового поточного та модульного контролю отримали 60 і більше балів вважаються атестованими по даній дисципліні. В відомість і в залікову книжку студента виставляється підсумкова оцінка (зараховано) на останньому занятті з навчальної дисципліни.

Критеріями, що характеризують рівень компетентності здобувача освіти при оцінюванні результатів поточного та підсумкового контролів, є такі:

- виконання всіх видів навчальної роботи, передбачених силабусом;
- глибина й характер знань навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, що міститься в основних та додаткових рекомендованих літературних джерелах;
- уміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку й розвитку;
- характер відповідей на поставлені запитання (чіткість, лаконічність, логічність, послідовність тощо);
- уміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач; - уміння аналізувати достовірність одержаних результатів.

Знання студентів оцінюються як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

– 5/«відмінно» – студент бездоганно засвоїв теоретичний матеріал, демонструє глибокі і всебічні знання відповідної теми або навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;

– 4/«добре» – студент добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; володіє практичними навичками, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних

неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при виконанні практичних навичок;

– 3/«задовільно» – студент в основному опанував теоретичними знаннями навчальної теми або дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають у студента невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю, припускається помилок при виконанні практичних навичок;

– 2/«незадовільно» – студент не опанував навчальний матеріал теми (дисципліни), не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

Критерії оцінювання знань студентів на заліку при відповіді на теоретичні питання

ОЦІНК А	КРИТЕРІЇ
16 – 20 БАЛІВ	СТУДЕНТ ПРАВИЛЬНО ВІДПОВІДАЄ НА ПОСТАВЛЕНЕ ПИТАННЯ, ВМІЄ ПОЯСНИТИ СУТНІСТЬ, МЕТОДИКУ, НАДАТИ КЛАСИФІКАЦІЮ ТОЩО, МОЖЕ НАВЕСТИ ПРИКЛАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ, ФОРМУЛ, КЛАСИФІКАЦІЙ. ПРИ ЦЬОМУ ПОКАЗУЄ ВИСОКІ ЗНАННЯ НЕ ТІЛЬКИ НАВЧАЛЬНИХ ПОСІБНИКІВ, А І ІНШИХ ДЖЕРЕЛ, ПРОЯВЛЯЄ ВМІННЯ АРГУМЕНТУВАТИ СВОЇ ДУМКИ ТА СТАВЛЕННЯ ДО ВІДПОВІДНОЇ ПРОБЛЕМИ.
12 – 15 БАЛІВ	СТУДЕНТ ДАЄ ПРАВИЛЬНУ ВІДПОВІДЬ НА ПОСТАВЛЕНЕ ПИТАННЯ, ПРИ ЦЬОМУ ПОКАЗУЄ ДОСТАТНІ ЗНАННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ, ВМІННЯ АРГУМЕНТУВАТИ СВОЇ ДУМКИ ЩОДО ВІДПОВІДНОЇ КАТЕГОРІЇ. ПРОТЕ ВІДПОВІДЬ НЕ Є ВИЧЕРПНОЮ, АБО ДОПУЩЕНІ ОКРЕМІ НЕТОЧНОСТІ.
1 – 11 БАЛІВ	СТУДЕНТ У ЦІЛОМУ ВІДПОВІВ НА ПОСТАВЛЕНЕ ЗАПИТАННЯ, АЛЕ НЕ СПРОМІГСЯ АРГУМЕНТУВАТИ СВОЮ ВІДПОВІДЬ, ПОМИЛИВСЯ У ВИКОРИСТАННІ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ, ПОКАЗАВ НЕДОСТАТНІ ЗНАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.
0 БАЛІВ	НУЛЬОВУ ОЦІНКУ ОДЕРЖУЄ СТУДЕНТ, ЯКЩО ВІН ДАЄ НЕПРАВИЛЬНУ ВІДПОВІДЬ НА ПИТАННЯ, ПОКАЗУЄ НЕЗАДОВІЛЬНЕ ЗНАННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ ЧИ ВЗАГАЛІ НІЧОГО НЕ ВІДПОВІВ.

Критерії оцінювання знань студентів на заліку при розв'язанні практичного завдання

ОЦІНК	КРИТЕРІЇ
-------	----------

A	
16 – 20 БАЛІВ	СТУДЕНТ ПРАВИЛЬНО РОЗВ'ЯЗАВ ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ (ЗАДАЧУ), ВМІЄ ПОЯСНИТИ МЕТОДИКУ РОЗВ'ЯЗАННЯ ТА ЗМІСТ ЗАСТОСОВУВАНОВОГО ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ І ФОРМУЛ. ВМІЄ АРГУМЕНТУВАТИ СВОЇ ДУМКИ.
12 – 15 БАЛІВ	СТУДЕНТ ПОКАЗУЄ ЗНАННЯ МЕТОДИКИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАВДАННЯ (ЗАДАЧІ) ТА ЗМІСТУ ЗАСТОСОВУВАНОВОГО ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ І ФОРМУЛ. ПРОТЕ ДОПУЩЕНІ ОКРЕМІ НЕЗНАЧНІ ПОМИЛКИ У РОЗВ'ЯЗАННІ.
6 – 11 БАЛІВ	СТУДЕНТ ПОКАЗУЄ ЗНАННЯ МЕТОДИКИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАВДАННЯ (ЗАДАЧІ) ТА ЗМІСТУ ЗАСТОСОВУВАНОВОГО ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ І ФОРМУЛ. ПРОТЕ ДОПУЩЕНІ ПОМИЛКИ У РОЗВ'ЯЗАННІ НЕ ДАЮТЬ МОЖЛИВОСТІ ЗРОБИТИ ПРАВИЛЬНІ ВИСНОВКИ.
1 – 5 БАЛІВ	СТУДЕНТ ЧАСТКОВО РОЗВ'ЯЗАВ ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ (ЗАДАЧУ), АЛЕ НЕ СПРОМІГСЯ АРГУМЕНТУВАТИ СВОЮ ВІДПОВІДЬ, ПОМИЛИВСЯ У ВИКОРИСТАННІ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ ТА МЕТОДИКИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧІ.
0 БАЛІВ	СТУДЕНТ НЕПРАВИЛЬНО РОЗВ'ЯЗАВ ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ (ЗАДАЧУ), ПОКАЗАВ НЕЗАДОВІЛЬНЕ ЗНАННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ, АБО ВЗАГАЛІ НІЧОГО НЕ ВІДПОВІВ.

ПЕРЕВЕДЕННЯ ДАНИХ 100-БАЛЬНОЇ ШКАЛИ ОЦІНЮВАННЯ В 4-Х БАЛЬНУ ТА ШКАЛУ ЗА СИСТЕМОЮ ECTS ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ В ТАКОМУ ПОРЯДКУ:

ОЦІНКА ЗА ШКАЛОЮ ECTS	ОЦІНКА ЗА ШКАЛОЮ (В БАЛАХ)	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		ІСПИТ	ЗАЛІК
A	90 – 100	ВІДМІННО	ЗАРАХОВАНО
B	82 – 89	ДОБРЕ	
C	74 – 81		
D	64 – 73	ЗАДОВІЛЬНО	
E	60 – 63		
FX	35 – 59	НЕЗАДОВІЛЬНО	НЕЗАРАХОВАНО
F	1 – 34	О	

Рекомендована література

1. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія / В.С. Кравців та ін.; ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”. Львів, 2016. 264 с. (Серія “Проблеми регіонального розвитку”).
2. Асоціація міст України: Кількість дотаційних місцевих бюджетів знизилася завдяки децентралізації на 24 %. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/kilkist-dotaciynyh-miscevyh-byudzhetyv-znyzylasya-zavdyaky-decentralizaciyi-na-24-asociaciya>.
3. Барабаш О. О. Принцип фіскальної достатності у податковому законодавстві України. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/26483/1/10-46-50.pdf>.
4. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / [І. Я. Чугунов, Т.В. Канєва, М.Д. Пасічний] ; за заг.ред. І. Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.
5. Бюджетний кодекс України 10.08.2010 № 2456–XVII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17-7>
6. Бюджетування в управлінні: конспект лекцій [Електронний ресурс] / Скоробогатова Н. Є. ; КПП ім. Ігоря Сікорського. – Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2023. – 155 с.
7. Бюджетна система : навчальний посібник / О. М. Піхоцька, Л. Є. Фурдичко, Н. Г. Синютка; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 327с
8. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ / НАН України. Львів: ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”, 2016. 520.
9. Геєць В.М., Скрипниченко М.І., Шумська С.С. Макроекономічні дисбаланси в Україні: моніторинг на основі мір scoreboard та модельні оцінки їхнього впливу на зростання і стабільність. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Том 2, № 33 (2020). С. 296–305.
10. Гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі : практ. посіб. / Т. Іваніна, О. Кисельова, М. Колодій, О. Остапчук, О. Цюпа. – Київ : Віваріо, 2020. – 88 с.
11. Глобальна конвергентно-мережева фінансова економіка / О.Г. Білорус, В.І. Власов, А.А. Гриценко, Т.І. Єфименко. Globe Edit, 2019. 608 с.

12. Державна аудиторська служба України (ДАСУ). – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/index>.
13. Державна казначейська служба України (ДКСУ). – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua>.
14. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
15. Державний фонд регіонального розвитку: механізми/процедури підготовки та відбору проектів регіонального розвитку. URL: <http://dialog.lviv.ua/derzhavniy-fond-regionalnogo-rozvitku-mehanizm-protseduri-pidgotovki-ta-vidboru-proektiv-regionalnogo-rozvitku/>.
16. ІБСЕД: Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень. URL: <http://ises.org.ua/analitika/analiz-derzhavnoyi-politiki/biudzhetsna-politika-pragmatichni-pidhodi-do-strategichnih-rishen>.
17. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації : монографія / В.Р. Сіденко, М. І.Скрипниченко, В.С. Пономаренко, І.Я. Чугунов та ін.; за заг. ред. В.Р. Сіденка. Київ : Київ, нац.торг-екон.ун-т, 2017. 648 с.
18. Застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі : навч. посіб. / М. Колодій, О. Кисельова, Н. Рябушенко, О. Цюпа. – Київ : Віваріо, 2020. – 132 с.
19. Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Горин В. та ін. Управління фінансами територіальних громад: теорія і практика ; за заг. ред. О. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 280 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/46227/1/Monogr_Kyrylenko_2019.pdf
20. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96–ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=31992.
21. Кудряшов В.П. Концептуальні засади розроблення пакета фіскальних правил для України. Економіка України. 2019. № 7–8. С. 33–54.
22. Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. 304 с.
23. Луніна І.О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання : монографія / Інна Олександрівна Луніна ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2020. – 440 с.
24. Лободіна З. М. Бюджетний механізм: концептуальні засади та перспективи модернізації : монографія. Тернопіль : ТЕСЕУ, 2018. 411с.
25. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 364 с.
26. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. – 272 с.

27. Нікітішин А. О. Податкова політика в умовах економічних перетворень : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 480 с.
28. Опарін В.М., Сарнецька Я.А. Імперативи бюджетного регулювання в Україні в умовах фіскальної децентралізації. Фінанси України. 2020. № 1. С. 58–72.
29. Опарін В.М., Пйонтко Н.Б. Державний фонд регіонального розвитку в системі фінансового вирівнювання. Фінанси України. 2017. №7. С. 25–42.
30. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави: монографія. К : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2019. 440 с.
31. Патицька Х. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія / ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України”. Львів, 2019. 209 с., с. 57-76.
32. Пелехатий А. О. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій: концептуальні доміанти та напрями модернізації: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. 386 с.
33. Пелехатий А. О. Новітні інструменти реалізації бюджетної політики розвитку територій. Бізнес інформ. 2020. №4. С. 377-384.
34. Пелехатий А. О. Обґрунтування нової парадигми бюджетної політики розвитку територій в умовах реформування публічних фінансів в Україні. Ефективна економіка. 2019. №7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7191> (дата звернення:).
35. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу: Навчальний посібник / І. Ф. Щербина, В. В. Зубенко та ін.; За ред. І. Ф. Щербини; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження». – 3-тє видання, виправлене та доповнене. - К.: Нора-друк, 2012. – 100с.
36. Податкова гармонізація в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС : монографія / за ред. А. М. Соколовської. Київ, 2017. 448 с.
37. Роменська К. М. Гендерно-орієнтоване бюджетування в умовах розвитку бюджетного процесу України. Ефективна економіка. 2021. №5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7862>.
38. Соколовська А.М. Політичний фіскальний цикл: концептуальні засади та українські реалії. Фінанси України. 2019. № 9. С. 7–26.
39. Стратегія та механізми забезпечення фінансово-економічної безпеки : монографія / за заг. ред. В. П. Ільчука. Чернігів : ЧНТУ, 2017. 349 с.
40. Цифровізація економіки України: трансформаційний потенціал: монографія / В.П. Вишневський та ін.; за ред. В.П. Вишневського, С.І. Князева; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ: Академперіодика, 2020. 180 с.

41. Шевчук О. А. Система державного фінансового контролю: формування та розвиток в Україні: монографія / за ред. О. А. Шевчук. Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. С.47.

42. Budget Policy o f Social Development: monograph / general editorship Doctor o f Economics, Professor Honored Worker o f Science and Technology o f Ukraine I. Ya. Chugunov. Tallinn: Scientific Route, 2018. 362 p.

43. The Richest people in cryptocurrency [Electronic resource] // Forbes — Mode of access: <https://www.forbes.com/richestincryptocurrency/#490fe19c1d49>.